

ЛМЖ

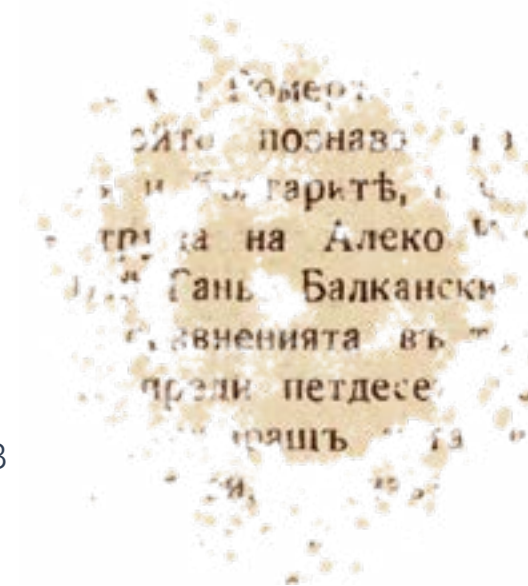
албандоглу, който познава мно
обре и гари и олг и в, прев
е де гуда на А ко Ко
атк — бай Га со ба ка ски.
Анализитъ и сравненията въ тоз
удъ, писанъ преди петдесетъ го
ни и карикатур тогавац
български и много

АЛЕКО ДНЕС

СЪДЪРЖАНИЕ АЛЕКО ДНЕС

- 4.** Селфи с Алеко,
Йордан Ефтимов
- 7.** Щастливеца Ганьо,
Христо Трендафилов
- 16.** Кампанията „Алеко днес“ в
публикациите на БТА
- 52.** София
- 65.** Пловдив
- 70.** Пазарджик
- 71.** Благоевград
- 73.** Кюстендил
- 74.** Казанлък
- 75.** Враца
- 76.** Русе
- 79.** Търговище
- 80.** Шумен
- 83.** Самоков
- 84.** Добрич
- 86.** Варна
- 88.** Силистра
- 90.** Ловеч
- 90.** Плевен
- 92.** Сливен
- 94.** Ямбол
- 95.** Бургас
- 97.** Велико Търново
- 100.** Габрово
- 104.** Кърджали
- 105.** Свищов
- 108.** Преводу
- 111.** Юристи
- 113.** Бай Ганьо – от плът и кръв,
Яница Христова

**Да поговорим
спокойно в
бъдеще време...**

ТЕМАТИЧНО ИЗДАНИЕ - НОЕМВРИ 2023

ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ТЕЛЕГРАФНА АГЕНЦИЯ

ГЕНЕРАЛЕН ДИРЕКТОР:
Кирил Вълчев

В БРОЯ СА ИЗПОЛЗВАНИ
СНИМКИ ОТ:
архив на Пресфото БТА,
pressphoto@bta.bg

ISSN 0324-0444

ГЛАВЕН РЕДАКТОР:
Георги Лозанов

ОТГОВОРЕН РЕДАКТОР:
Яница Христова

КОРЕКТОР:
Лиляна Николова

ХУДОЖНИК НА КОРИЦА:
Александрина Михалкова

ДИЗАЙН И ПРЕДПЕЧАТ:
Маряна Шадрина
Александрина Михалкова

КОНТАКТИ:
Българска телеграфна
агенция
1124 София,
бул. "Цариградско шосе" 49

РЕКЛАМА: marketing@bta.bg
02 926 2296

„А идеали трябвават – те не са празна дума“

Кирил Вълчев, генерален директор на БТА

160 думи на 160 българи от цяла България със значимо присъствие в обществения живот за 160-ата годишнина от рождението на Алеко Константинов бяха представяни през цялата година в националните пресклубове на БТА и сега са публикувани и в специален брой на списание ЛИК.

Голямата идея беше да отбележим Алеко не само на рождения му ден през януари, а наистина да превърнем 2023-та в година на Алеко Константинов.

Защото иначе може отново да убием един от „великаните, които оправдават съществуването ни“ (по думите на Кирил Христов за Алеко) с целогодишно мълчание или с много празни високопарни думи на юбилей в един ден на десет години.

На БТА прилича да организира такива дискусии за паметни годишнини в националните си пресклубове в цяла България, защото агенцията пази паметта на новините от вчера днес и за новините от днес утре. На 16 февруари агенцията отбеляза 125-ата си годишнина с концерт с българска класическа музика в зала „България“ на Софийската филхармония с диригент Емил Табаков, в който прозвуча и симфоничната сюита „Бай Ганьо“ на Веселин Стоянов.

А конкретно за Алеко Константинов на БТА като най-старата българска национална медия прилича да прави дискусии, защото той не само е – извън всички други негови проявления – един от големите български журналисти, а и сред първите нравствени стожери в журналистиката, „твърдина от съвест, в която се разбиваха лукавите гръзновения на врага“ (както го описва Пенчо Славейков). Защото Алеко в „Сеятели на раб-

роди не само на Балканитѣ, но и в голѣма заслуга за издигането на
Европа. Когато е излѣзла за първи България отъ назадничава, въ еднѣ

ски чувства“ обяснява колко голяма отговорност е някой да „пише в един вестник, който се пръска в градове и села и дава духовна храна на неукрепналите в самосъзнание грамотни хорица, едва що избавени от рабското иго“.

От друга страна, на БТА ѝ прилича да прави тези дискусии, защото агенцията разказва за света на българите, а Алеко е един от първите, който не само пътешества, и то във времена, когато българите не са пътували много, а и разказва за пътуванията си, защото Алеко е пишец пътешественик. И както съвременниците на Алеко са могли да се сравняват чрез неговите пътеписи със света (включително през седемдневното му плаване с кораб от Европа до Америка, описано в „До Чикаго и назад“), така българите с помощта на новините на БТА от целия свят могат да се сравняват с другите хора по света.

Отбелязването на годишнината на Алеко от БТА не е формално, защото най-важното беше търсенето на отговора на въпроса дали можем да говорим за идеали в този меркантилен свят. Това, че много хора участваха и говореха с истински думи за Алеко, дава надежда на България, че има водачи в различни области на живота, които да не търсят богатство и приспособяване заради благосъстояние... Защото няма никакъв смисъл от просперитет без нравственост. Макар да е трудно да убедиш младите, че не е най-важно да станеш богат, че щастието често пъти няма нищо общо с богатството...

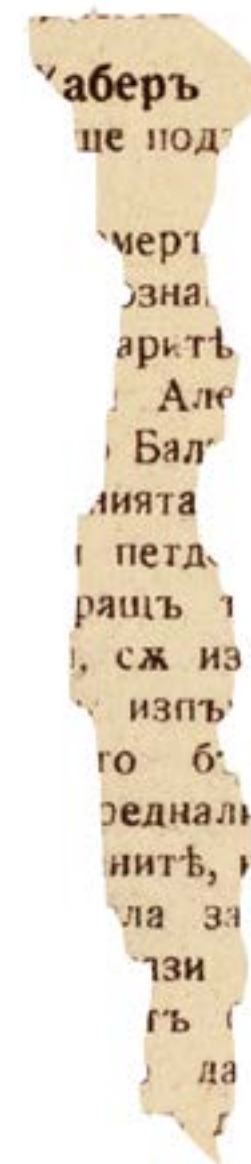
Най-големият смисъл на тези разговори беше да видим у Алеко истинския отговор какво е щастие и този отговор не е в 95 стотинки в джоба, с които да си купим мляко, или в Солунската митница, на която само две годинки да те назначат за управител и тогава „ех, че келепир, майка му е мечка!... че да се курдисам аз тебе на митницата, па сетне оттегли се на Охридското езеро... издигни си една вила... ей туй се казва патриотизъм...“.

В тези разговори търсихме Алеко днес и Бай Ганьо днес, за да видим къде за днешните българи минава границата между идеалите и келепира, практичността и сметкаджийството, нестеливостта и скъперничеството, личната изява и егоизма, предпазливостта и подозрителността, духовните интереси и материалните облаги, знанието и невежеството, културата и простащината...

Най-сетне с тези разговори, водени от председателя на журито на Международния конкурс за кратък хумористичен разказ „Алеко“ в Свищов - писателя доц. Йордан Ефтимов, в цяла България търсихме съвременните измерения на връзката на Алеко Константинов с различни места в страната. И навсякъде откривахме по-голяма връзка от прототип на герой или място на действието в Алеково произведение, наименование на улица, училище или читалище, паметник или архивен документ... Откривахме навсякъде хора, за които идеалите на Алеко не са бошаф, а доволството не е в джоба със столовката с Алековия лик, дето нямал 95 стотинки за мляко, докато наричал себе си Щастливеца.

А това означава, както завършва Алеко Константинов пътеписа „Какво? Швейцария ли?...“:

„Има бъдеще нашата хубава България!“

Селфи с Алеко

Йордан Ефтимов

Спорове около Алеко

Тази книжка на ЛИК е резултат от инициатива, която се развиваше месеци наред и включваше не просто разговори, а оживени и дори ожесточени дискусии в пресклубовете на БТА в 25 града на България. Идеята беше да обсъдим с представители на различни професионални съсловия, свързани със заниманията на Алеко Константинов и с поддържането на паметта му, отношението на нашите съвременници към един от най-влиятелните български умове и едно от най-страстните пера. И затова по презумпцията всеки разговор се очертаваше да бъде колективен автопортрет, за целите на който да ползваме образите и сюжетите от творчеството и живота на класика. И наистина се счепквахме здраво понякога – защото Алеко вълнува, Алеко ни кара да преживяваме себе си като членове на невидимия субект „българи“.

На финала на разговора в Плевен Георги Лозанов припомни песен на Булат Окуджава – „На фона на Пушкин се снима семейство“. Впрочем песента е нещо средно между цигански романс и клезмер от

краковското гето. И нашите разговори в крайна сметка бяха нещо такова – Алеко като повод да се самоопишем без ретуш.

Всичко започна с това, че още на първата – софийската, среща разговор се разгоря и първият спор – има ли Алеко антисемитски изказвания. Защитник на тезата, че има, беше Мартин Заимов, а противник – Алберт Бенбасат. И във всяка среща нататък се развиваха такива малки спорове около всякакви теми и сюжети, свързани понякога с произведенията, а понякога – с живота на юриста и туриста писател. В интерес на истината да се стигне до спор бе тайното ми желание и затова бях щастлив, когато успеях. Защото само в спора се ражда истината за истинските ни позиции, които иначе скриваме дори от самите себе си.

Най-разгорещената дискусия стана в Плевен, където ролята на главен провокатор в разговора изигра писателката Лалка Павлова. Авторка била на четири книги, учителка с 41 години стаж. Тя започна изказването си, сравнявайки убийството

на Алеко с тези на Алексей Петров, Илия Павлов и Андрей Луканов. След това каза, че ако живееше днес, Алеко пак би написал феълетона „Страст“. И сто на сто отново би написал: „Вървя из улиците и погледът ми разсеяно се мята от фигура на фигура и всяка фигура още повече укрепява съзнанието ми, че аз съм щастливец. Ето например онзи предприемач: кой може да се отнесе към него с уважение? На кой господ не се е кланял той само и само да не бракуват неговите батакчийски гоставки? И защо му са пустите пари, дето ги печели, когато живее като говедо?“

„Какви са предприемачите днес“, провикна се тя. И отговори сама: „Същите!“ Ами журналистите? Продажници били до един. Хубаво ги бил описал Алеко. Защото тя била чела във Фейсбук списъци с конкретни цифри как българските медии са подкупвани от американските фондации. „Чакайте – трябваше да се намеся аз – къде, казвате, сте го прочели? Във Фейсбук? Нали знаете, че Фейсбук нито е информационна агенция, нито НАП, а най си пада собственост на американския милиардер Марк Цукърбърг? Как може да вярвате на Фейсбук?“

И в този дух още и още. Защото Алеко лесно може да бъде транспониран върху нашата съвременност – толкова заразителен е публицистичният му стил за повечето наши съвременници.

Кой днес е Бай Ганьо

При много от срещите ставаше дума за това. В Шумен млада учителка разказа как, когато преподавала на седмокласниците съответния откъс от „Бай Ганьо“, попитала ги: „Сега кажете според вас кой наш съвременник най-много прилича на героя на Алеко?“ И една ученичка вдигнала ръка и казала смело: „Доналд Тръмп!“

В разговорите в пресклубовете на БТА, а и в получените текстове от поканени, но неуспели да участват в живите дискусии бяха посочени имената на Тодор Живков, Жорж Ганчев, Бойко Борисов и Костадин Костадинов.

В разговорите имаше много щекотливи теми – амбивалентното ни отношение към розовото масло и неговите производители, образът на ромското население, сюжетите с покупко-продажбата на гласове на избори. А също и за отношението на българите към Русия и към самодържавието, към социализма и демокрацията. Щекотливи дотам, че често нарочно ги избягвахме. Така в разговора в Габрово едва се сдържах да разкажа, че Димитър Благоев учи по същото време в гимназията в Габрово,

когато там ученик е и Алеко Константинов, но после в Русия се разминават. И изобщо – разминават се до края.

Писал ли е Алеко за чалгата

В „Бай Ганьо“ предостатъчно място е отделено и на музиката. По-точно – на разминаването между културните стандарти на образована Европа и тези на почитателя на кръчмарските напевни гоморасъл предприемач и политик. Ще цитирам един въздъгличък пасаж:

„Сега той почна едно сепнато pizzicato, което по негово мнение изобразяваше песента: „Откраднала“ сей, бабината, слаанин-каа, слаанинка, откраднала сей бабината слаанинка... която „Слаанинка“ цяла е открадната от чеуката „Slaninka“.

- Ранhraje „Slaninku“, tatinko! - съобрази откритието си момата.

- „Слаанинка“ зер - обади се бай Ганьо, - вий отде я знаете?

Възхитен от успеха, бай Ганьо седна на стола, за да свири, вече основателно, нещо по-сериозно. А какво може да бъде по-сериозно от „Нощ е ужасна“? Почна бай Ганьо да свири, но остана сам недоволен от изпълнението. И твърде естествено! „Нощ е ужасна“ не е създадена за пиано; звуковете се пресичат: бутнеш клавиша на „ужа-а-а-сна-а!“ и се пресече гласът; друго нещо е хармониката! Като си туриш пръста на „... жа-а-а-сна-а-а...“ – натискай, майка му стара! Половин час да ти бучи, натискай, извивай на талази, додето ти дойде кефът! А пък с пиано - дрън, дрън, вятър! Видя бай Ганьо, че ще отслабне ефектът, произведен от „Слаанинката“, помисли, помисли, на реши: „А бе чакай да взема да изпея аз „Нощ е ужасна“ на тия женоря!“ Позамисли се той, искаше да се настрои печално, в духа на жалната песен, въздъхна веднъж от дълбоко, тури си десницата на ухото, задрямаше с очи, че като зина!...“

За музика ставаше дума и при нашите срещи разговори. Понякога директно (както стана във Велико Търново и в Благоевград), понякога не съвсем. Например кърджалийските ми събеседници споделиха с огромна радост, че най-сетне е почистена от израснали между седалките дървета арена „Спартак“ покрай концерта на вечната Лили Иванова.

А. С. Пушкин, първо издание на „Алеко Константинов“

И никога на нито една среща не се сети за операта „Алеко“, първата опера на Сергей Рахманинов, негова дипломна работа от 1892 г. Тази опера стъпва на поемата „Цигани“ на Александър Пушкин, а сред преводите на Алеко Константинов е и работата му върху тази поема. Но това вероятно е чиста случайност.

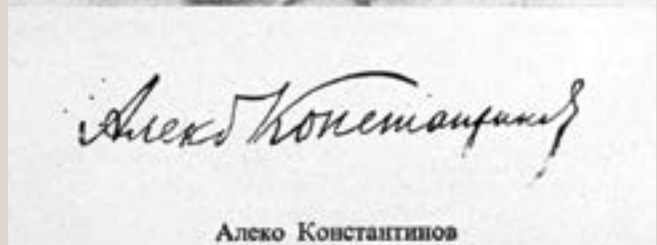
Паметта на туристическото движение

Колцина софиянци знаят за т.нар. Алекови водопади? Това са всъщност Скоковете (народното название) – малка каскада от водопади между Драгалевци и Симеоново, на река Скакавица. Били наречени на Алеко през 1910 г. Не знам при какви обстоятелства. Нито знам дали жителите на Драгалевци и обитателите на Драгалевския манастир признават това название. И дали всъщност не са близо до лобното място на Алексей Петров? „Алековите водопади са разположени на около километър и половина от Драгалевския манастир и на около километър от заслона Бай Кръстьо, кв. Драгалевци, и хотел „Свети Георги“ над кв. Симеоново.“

А връх Алеко? Връх Алеко се намира на рида Голям Маркуджик. Издига се пирамидално на западната стена на Мусаленския циркус. Височината му – 2713 метра. Изграден е от гранит и има трудно достъпен зъбер с грамадни скални блокове и лавинни улеи. Изходен пункт е за връх Мусала. През зимата връх Алеко е изкачен за първи път кога? През 1923 г. Но кога е кръстен така и защо точно този връх е наименуван на Алеко?

На остров Ливингстън пък има нос Алеко. За острова и носа знаем от антарктическите експедиции на проф. Христо Пимпирев. „Името е официално дадено на 23 февруари 1995 г.“ Обаче: „Оформен е в резултат на отдръпването на ледник Перуника в края на ХХ и началото на ХХІ век.“ Значи нов-новеничък е този нос.

Гледаме картата и виждаме, че в съседство е ледник Пимпирев, който е поне сто пъти по-голям от този „нос“. От другата страна на острова е

Алеко Константинов

нос Вазов – намира се между носовете Айтос и Самуил. Иначе на съседния остров Смит през 2010 г. са кръстили нос и на Иречек.

В нашите срещи участваха неведнъж и членове на туристически гружества. И много от тези гружества се наричаха я Алеко, я Щастливеца. Всички знаеха за Алековите пътеписи.

Но най-колоритният участник планинар с текст в тази книжка е художникът Николай Димов-Кокко, началник на Планинската спасителна служба при БЧК. Днес той работи на хижа „Алеко“. Живял е обаче в Свищов. И е автор на щампите на прочутите фланелки с кирилските и глаголическите знаци. Намерете го в гората от мнения.

Щастливеца Ганьо

Христо Трендафилов, литературовед и културолог палеославист, професор в Шуменския университет

В антрето на Европа

Българинът е давал винаги мило и граго да се срещнеш голямата европейска култура. Особено с музиката. Алеко чака едно денонощие и половина като студент в Одеса, за да се снабди с билет за концерта на Агелина Пати, тогавашната голяма звезда на европейската опера.

1957. 18-годишният Цветан Тодоров чака едно денонощие в София, за да си купи билет за концерта на Ив Монтан, майстора на френския шансон. По-късно ще признае коя е голямата причина, накарала го да отиде да живее и да твори в Париж:

– Боготворях Едит Piaф, не Ролан Барт.

Изток и Въсток

В „Ориентализмът“ (1978) Едуард Сауд използва спрямо Изтока две понятия:

1. East – в географски смисъл.

2. Orient – политически и културен конструкт, основан повече върху негативни характеристики и предразсъдъци.

В този смисъл използват понятията Въсток и Изток и нашите писатели след Освобождението. Алеко в „Бай Ганьо“ в ироничен дух: Невинния Въсток (за идващите в Европа от Анадолюка фалшификатори на розово масло, в сравнение с кошто Ганьо е един далеч по-морален комерсант, върху него обръща внимание Никола Георгиев, донякъде и Стоян Михайловски). Това отговаря на понятието Orient при Сауд. От своя страна Вазов в „Отечество лобезно, как хубаво си ти!“ (1882) казва „на Изтокът светлика“. Употребява го в значение на изгрев. Отговаря на Саудовото понятие East. Алеко и Вазов го използват обаче и в двата смисъла, няма твърда разграничителна линия между Изток и Въсток.

В най-старите български и руски писмени

паметници В ъ с т о к (В о с т о к ъ) преобладава гръцкото анатолет. Среща се в „Небеса“ на Йоан Екзарх Български, „ХІІІ-е слова“ на Григорий Богослов, Остромировото евангелие, „Слово о законе и благодати“ на киевския митрополит Иларион (ХІ век). И с т о к ъ също присъства в старите славянски паметници, но не като географска посока, а със следните три значения:

1. Източник, поток, ручей
2. Извор, начало
3. Естество

Възрастта на Бай Ганя

Според творбата на Алеко неговият герой има-няма 30 години. Освен това, разговоряйки с майката на Иречек, Бай Ганьо казва: „Не ме гледайте, че съм млад.“ В очерка „Бай Ганьо в Дрезден“ героят идва за погребението на нещастно загиналата си сестра, която е била ученичка. Когато произведението излиза през 1895 г. като отделна книга, авторът е почти на неговата възраст, 31-32-годишен. Във филма на Иван Ничев от 1991 г. ролята на Бай Ганя изигра 58-годишният Георги Калоянчев едва ли само за да се покаже безвремето му на културен тип. Съществуват и версии от 1996 и от 2004 г. (герой е синът на Бай Ганьо), но те не оставиха никакви следи. Върху екрана на 100-годишното читателско съзнание (при все че първият опит за екранизация у нас е през 1922 г.) е неизлишно запечатан сътвореният от Алеко оригинален образ на героя и всеки опит за ново претворяване, особено в друго изкуство, изглежда обречен.

Но да сравним възрастта на Бай Ганя с възрастта на себеподобните му в други литератури.

Павел Иванович Чичиков, главният герой на ро-

мана „Мъртви души“ на Гогол, е окачествен сбито в българския превод като нито много стар, нито много млад, в оригинала имаме... „нелъзя сказать, что бы стар, однако ж и не так, что бы слишком молод“. Това кореспондира с има-няма 30 години на Бай Ганьо. Романът е издаден през 1842 г., когато Гогол е на 33. Друг негов персонаж - Андрей Тентенников от II том на „Мъртви души“, е на 32, а по-ранният Гоголев герой Иван Хлестаков от комедията „Ревизор“ е на 23, когато авторът е на 27. Тентенников заедно с Манилов е смятан за предшественик на героя на Иван Гончаров Иля Обломов, който в началото на романа е 32-33-годишен, а неговият автор започва да пише творбата на 35. С други думи, съблюдава се времева паралелност между персонажа и автора.

Приключенията на примерния, образцовия, доблестния и дори славния (но в никакъв случай добрия) войник Швейк през Световната война на Ярослав Хашек - роман, излязъл през 1921-1923 г. Вече са изказвани мнения за горните поправки в българското заглавие, даваме ги в скоби. На руски добрият войник е преведен от П.Г. Богатирич като бравиър солдат, на турски като Aslan Asker. Чрез разбор на различни факти литературните историци сочат като възраст на героя от 26 до 34 години, средно - 30. Почти като него - на 31, е авторът Хашек (1883-1923), когато през 1914 г. започва главното събитие в творбата, Първата световна война. За прословутия Остап Бендер от романите на Иля Ильф и Евгений Петров веднъж се казва, че е на 27, втори път на 30 години. „Дванадесетте стола“ е публикуван през 1928 г. Тогава Ильф е на 29 г., а Петров на 26, т.е. възрастта им е съвсем близка до двете указани години на главния герой.

И така, възрастта на Бай Ганя е в пълно съзвучие с тази на други негови европейски литературни събратя, а възрастта на всички е близка до тази на техните автори.

Похожденията

Стана дума за Чичиков, чието име присъства в пълното название на творбата на Гогол: „Похождения Чичикова или Мертвиедуши“. Поэма Н. Гоголя. Москва, 1842. Значението на „похождения“ е едно и също в руския и българския език: странствания, авантюри, рисковани пътешествия, истории; любовни посещения. Следващите похождения са със сърчно дегизирани от авторите заглавия, с които се отстранява близостта с тези на Чичиков:

Алеко. „Бай Ганьо. Невероятни разкази за един

Видин, 5 ноември 1957 г. Артистът Владимир Белперчинов в ролята на Бай Ганьо в постановката „Бай Ганьо“ от Алеко Константинов

съвременен българин“, 1895.

Хашек. Osudi Dobrego Vojaka Svejka, 1921-1923.

А „Похождения Чичикова“ на чешки е преведено като Dobrodruzstva Siciikova (Приключенията на Чичиков).

Обаче руският преводач на чешкия шедьовър Богатирич отлично разгадава изначалния замисъл на Хашек и превежда заглавието по гоголевски „Похождения бравого солдата Швейка“. През 1922 г. е публикувана сатиричната повест на Михаил Булгаков „Похождения Чичикова“, която възкресява героя на Гогол и се опира върху идеите, изказани в статията на Николай Бердяев „Духи русской революции“ (1918).

Родно място и брак

Родното място на Ганьо е неизвестно, фамилията Балкански, с която се подписва, за да получи безплатен обяд, може да се възприеме в обобщаващ смисъл, че произхожда от региона на Балканите, че е (както преди време някои казваха) Нотто Valkanicus. Но в „Бай Ганьо на изложението в Прага“ героят дава още един индекс: недоволен, че в ботаническия отдел на изложението няма здравец, той дава български положителен пример, като добавя и чисто нашенски, усилващо-експресивен израз:

- И-ц, у нас! По балкана! Ех, мама му стара!

Не е уточнено по коя част на Балкана има изобилие от здравец или става дума изобщо за планината. Ако изходим от факта, че героят е гребен комерсант на гюлово масло, неговото родно селище би могло да се локализира някъде из Розовата долина, която заема тясно пространство между Стара планина и Средна гора. Въпреки че е склонен към похотливи акции зад граница, Бай Ганьо не е женен нито като търговец в чужбина, нито като политик и журналист в България.

Чичиков? Не знаем откъде идва, дори градът, в който отсяда, е безименен и обозначен като NN, не е и женен. Не са женени и техните създатели Алеко и Гогол. Не е женен нито Обломов, нито неговият автор Гончаров. От Прага е, но няма съпруга славният войник Йозеф Швейк, както и имащият турски корени велик комбинатор Остап Бендер. Но затова пък Хашек е женен два пъти, при това за чехкиня и рускиня. Ильф и Петров - по веднъж.

Паметници на Бай Ганя и на събратята му

На Бай Ганя

Монументалното увековечаване е вече направено, но най-вече спрямо Ганьо Сомов и неговото родно село Енина, Казанлъшко. И тук виждаме смесвания на образа на Бай Ганьо с негови подобия:

1. На търговеца на розово масло от с. Енина Ганьо Сомов, познат от Световното Колумбово изложение, описано в „До Чикаго и назад“, смятан за един от прототипите, т.е. подобията на образа на същинския Бай Ганьо.

2. През 2015 г. в Енина бе открит паметник на Бай Ганя, яхнал магаре. Тук явно е налице смесване на Алековия герой с фолклорния Хитър Петър. Върху магаре язвят и други фолклорни хитреци - Настрадайн Ходжа, казахският Алдар Косе (Къосето Лъжец), които чрез остроумието си въздават справедливост на потиснатия народ. За общоизвестни литературни персонажи като Санчо Панса и Ламме Гудзак едва ли е нужно да се споменава.

3. Нов паметник на Бай Ганя бе открит в с. Скобелево, Старозагорско, през 2015 г., седнал удобно върху пейка. Година по-късно срещу него бе поставена изваяната от бронз джуметрова фигура на твореца му Алеко.

4. Подготвят се музеи на Бай Ганя в Енина и във Виена (по „ганьовските“ места). Интересно съчетание: Енина - Виена (лесно преминава във Виена), това е реалният маршрут на Ганя.

На Ганьови събратя

Опитът ни да уточним броя на някои от тях е, разбира се, относителен като число, но така или иначе е показателен за увековечаването на литературните герои. На най-голяма скулптурна почит се радват шемкерите и лъжците, докато трагичните герои рядко привличат вниманието. Ето няколко примера.

1. От разгледаните образци категорично пръв с 20 паметника е славният войник Йозеф Швейк на Хашек - в Русия, Украйна, Полша, Чехия.

2. Втори с 16 паметника е Остап Бендер на Иля Ильф и Евгений Петров - предимно в неголеми градове в Украйна, Русия (включително Чувашия), Беларус.

3. Трети с 10 паметника е Барон Мюнхаузен на Рудолф Ерих Распе. Те се намират в бившия СССР - Русия, Украйна, Беларус, Молдова, Латвия, а също и в Словакия.

4. Куса Воробянинов, макар и не главен герой от „Дванадесетте стола“, е увековечен в 6 паметника в Русия и Украйна, нека добавим и това, че е привлекателен за киното, посветени са му 7 телевизионни филма.

5. Шура Балаганов, втори по значение и втори по мошеничество герой в романа „Златният телец“ на Ильф и Петров. Има два паметника, по един в Украйна и в Беларус.

С по един паметник ще споменем някои герои на Михаил Булгаков: Коровин и Бегемот от „Майстора и Маргарита“ - Москва; проф. Преображенски и Полиграф Шариков от „Кучешко сърце“ - Харков. А също на Шерлок Холмс и д-р Уотсън пред Посолството на Великобритания в Москва, на Пинокио в Киев и на Буратино със златното ключе в Самара.

Веднага впечатлява, че практически всички паметници на изобретателни литературни лъжци, шегаджици, мошеници, тарикати-неудачници, детски и юношески идоли произхождат от бившите соцстрани, най-вече от Русия, Украйна, Беларус. Но защо? Знаем, че в тези страни за около 7 десетилетия (а в други за около 45 години) битуваше огромен масив от монументи на комунистически водачи и нарочени партийни герои. За обикновения гражданин този масив беше напълно безсъдържателна, но задължителна безсмислица, която днес е почти ликвидирана. Тогава обаче тя затлачваше живота на хората със своето сиво безличие и може би паметниците (и филмите, театралните постановки) на творчески лъжци и веселяци, утвърдени вече в класически литературни произведения, бяха частична компенсация на социално-политическата

Кърджали, 13 април 2006 г. Пловдивският драматичен театър представя на кърджалийска сцена пиесата „Бай Ганьо“ по Алеко Константинов. Подвизите из Европа на до болака познатите Бай Ганьо – Николай Урумов, Дочоолау и Гочоолау предизвикват горчив смях в пълния театър

баналност и невъзможност за промяна. Такава бе и функцията на политическите вицове и закономерно те почти изчезнаха в условията на т.нар. демократия. За подобен род паметници допринасяше и славянската душевност, по идея по-лирична и склонна към фетишизиране и монументализация на вече наложени от изкуството ценности.

На Запад най-многобройни са паметниците на Дон Кихот и Санчо Панса, и магарето Кахел на Санчо е обезсмъртено в Испания, но също и в Русия, в Хаваи, Мексико, да не пропуснем и този в Дома на хумора в Габрово. Най-малко подобни паметници има в протестантския и англиканския свят, а ако има, те не се поддържат. В Копенхаген преди повече от 100 години е поставена скулптура на Малката русалка на Х.К. Андерсен, смятана за неофициален символ на града, но тя на няколко пъти е осквернявана от вандали. На любимците на всички тийнейджъри по света Том Сойер и Хък Фин в САЩ е издигнат само един паметник, както и един на Фауст и Мефистофел в Лайпциг. В Париж на пиедестала на паметника на Дюма реге е разположен неговият Д'Артанян. Напълно аналогично явление имаме и при названията на летища и стадиони, напр. в Англия и Холандия, с изключение на неотдавна именуваната „Йохан Кройф Арена“ в Амстердам.

Виената: от граг като граг до ех, Прагер, Прагер!

Че се подготвя музей на Алековия герой във Виена, е разбираемо, на два пъти градът е споменат в първите глави на двете части на „Бай Ганьо“. По госта различен начин. В края на очерка героят се изказва сдържано относно забележителностите

на Виена:

- Какво ще ѝ гледам на Виената, граг като граг: хора, къщи, салтанати...

Тази оценъчна характеристика става култова за урбанистичния прагматизъм на дейния, рационално използващ времето си и в най-привлекателния чуждестранен граг българин. Само че в очерка „Бай Ганьо се върна от Европа“, даващ началото на втората част, научаваме, че героят е добре запознат с известния увеселителен парк „Прагер“ във Виена, но не вижда смисъл да разказва за него на невежите си и невъзприемчиви спътници:

- Ех, Прагер, Прагер!... Минавало ли ви е през ума като какво нещо е туй Прагера!... А да взема да ви разправам – не можете го разбра.

Веднъж Ганьо не вижда смисъл да разглежда във Виена характерните за всеки граг салтанати, втори път, вече в България, се хвали, че е опознал Прагера, най-импозантната и популярна забележителност на австрийската столица. Нежеланието на Бай Ганя да описва Прагера пред сънародниците си сменя това противоречие: той е слушал за Прагера, но не го е виждал. Остава му да гръпне една повърхностна, лишена от факти хвалба.

Собакевич

От целия паноптикум от помешчици в „Мъртви души“ най-близо до Бай Ганя е Михаил Семьонович Собакевич. Далеч не само заради обилния обед и похъркването подир него. А на първо място – това е отрицателната характеристика, която двамата дават на всички груги. Собакевич е концентриран критично в недостатъците на местното градско управленско тяло, Ганьо е съсредоточен в негъзите на онези народи, които среща по пътя си. Гогол подчертава тази страна на своя герой: „Даже сам Собакевич, который редко отзывался о ком-нибудь с хорошей стороны... Собакевич не любил ни о ком хорошо отзываться.“ Скепсисът на Ганя личи на много места. На път за чешката столица той се възхищава на прекрасно обработените долини в Моравия, но... като се сети, че се е увлякъл в похвалата, прибавя: „Ама всичкото на филе. Те работят, пък немецът го яде.“ Недоволства, че простите немци не са забили един звездей в коридора на банята във Виена, че в ботаническият дял на Славянското изложение в Прага при наличие на толкова много и различни цветя няма здравец. Разликите в обектите на критика при двамата личат особено в използването на обобщаващия израз „Знам ги аз!“ При Собакевич патосът е насочен

срещу градското ръководно съсловие: „Я их знаю всех: это все мошенники, весь город там такой...“

При Бай Ганя изразът е придружен с бомбастична псувня и патриотично обагрени заплахи към сърбите: „Знам ги аз тях!“ Констатацията е коментирана неведнъж от политическа и етно-психологическа страна, тя послужи и като заглавие на монографията на Величко Тодоров. Но нас ни интересува само като Алекова репрезентация на изходен Гоголев образец.

Да сравним и прототипите на двамата герои. Доста е писано за двамата парадигматични Ганьовци, за неблагодарния адвокат Ганьо Чолаков и търговеца от Световното изложение в Чикаго Ганьо Сомов, на когото у нас вече има и паметници. От няколкото възможни прототипа на Собакевич най-правдоподобно изглежда предположението за академик Михаил Петрович Погодин (1800-875), един от най-известните руски историци славянофили, издател и писател, притежател на огромна колекция от икони, монети, от над 2000 ръкописа и 800 старопечатни книги (откупена от императора, днес тя се намира в РНБ в Санкт Петербург), публикувал за първи път един от шедьоврите на старобългарската литература – „Азбучната молитва“ на Константин Преславски (1825), и поддържал тесни връзки с наши възрожденски дейци. Той е православен патриот, така както и в дома на Собакевич висят гръцки пълководци в цял ръст, а Ганьо търси национално упование в езическите ханове, в Аспаруха и Крума и във воеводи като Филип Тотя. Заедно с това Погодин, потомък на крепостни селяни, е смятан за одиозна и дори отвращаваща околните личност, изключителен скъперник, с психика на провинциален търговец, но и на царедворец, практичен, подозрителен и груб, в едни случаи смел, в други – боязлив.

Тартюф?

Бай Ганьо е склонен към похотливи акции, особено зад граница и спрямо служини, не е женен нито като търговец, нито като политик и журналист. 30-годишният герой е „попневтасал ерген“. Не са женени, както стана дума, и техните създатели Алеко и Гогол. Впрочем Гогол се опитва безуспешно да стане зет на богат търговец, за несъстояли се женитби става дума и в комедиите му „Ревизор“ и „Женитба“. Опитите на Бай Ганьо да прелъстява служини в чужди страни ни напомнят специфичната активност на Тартюф, приет по милост в дома на своя наивен благодетел Оргон. И героят

на Молиер няма родно място и се представя като строг блостител на църковния морал, яде и пие до насита на чужда сметка и преспокойно се насипва подир това. Ганьо също обича да отсяда в чужди домове, къде успешно, къде не. Има и съществени разлики – Тартюф не се меси в политиката, а Ганьо в религията. От такива общи черти едва ли може да се правят далеч отиващи изводи, но има груг, вече литературно-исторически факт, който подсеща за близост между двамата герои. И ако Ганьо е рожба на писателския талант на Алеко, „Тартюф“ е плод на неговото преводаческо умение, излиза една година преди смъртта му и след гругите му две големи творби: 1894 – „До Чикаго и назад“, 1895 – „Бай Ганьо“, 1896 – „Тартюф“, 1997...

Столетницата чалга

В VII глава на „Бай Ганьо“ чрез героя си Илчо Алеко излага мнението си за тогавашната българска музика. Не е трудно да доловим очертанятията на чалгата от края на века:

Аз съм в състояние да се възхитя, да се забравя, да се захласна до екстаз от хубавите наши меланхолични народни песни (веднага се сещаме за „Данюва майка“ и „Притурци са планината“), но от българските песни, а не от ония гнусливи пародии на чуждестранни вулгарни песни, които байганьовците ни предават изкълчени до неузнаваемост чрез онези цигански форшлаги и къртения на гърлото с пиянски трели и фиеритури... Ние имаме песни, но нямаме певци.

Кърджали, 4 октомври 2013 г. Артисти от Държавния сатиричен театър „Алеко Константинов“-София и ОБДТ „Невена Коканова“-Дупница представят пред почитателите на театралното изкуство от града и региона комедията „Г-н Ганьо Балкански“

София, 29 април 1959 г. Никола Попов в ролята на Бай Ганьо в постановката „Бай Ганьо прави избори“ на сцената на Народния театър

Алеко и Гуньо. Гуньо и Ганьо

Нестои ли донякъде зад образа на Гуньо Адвокатина в очерка „Бай Ганьо журналист“ самият Алеко (също адвокат)? Той не участва в началото на заседанието при Бай Ганьо, а е извикан по-късно.

Доста превъзхожда в културно отношение Бай Ганя и неговото обкръжение, особено забележимо е над Данко Харсъзина. След като се отзовава на повика и идва, непрекъснато нервничат, че клиентите го чакат, значи е отгаден на професията си повече, отколкото на подобни съвещания.

Предлага за название на вестника ефектни чуждици, френското фин дьо сийекъл („Краят на века“, пояснено пог линия от автора) и латинската сентенция Темрога mutantum („Времената се менят“). Повикан е, за да му се повери най-трудното в списването на един вестник – уводните статии. За останалите съратници на Бай Ганя остават единствено периферните жанрове – антрефилета, дописки, телеграми и само един централен и действителен жанр – хулите.

Подобно на Алеко, Гуньо е отлично осведомен не само в домашната, но и в международната политика, особено спрямо държави и събития, които засягат пряко България. Предлага сгържан, балансиран подход, без излишно перчене спрямо империите Русия и Австро-Унгария, гъвкаво снискване спрямо ставащото в Македония и броженията сред нашата младеж. Тук Гуньо се различава радикално от откровено сопаджийската методология на Данко Харсъзина. И въпреки значително по-голямата си култура и умереност на гледищата и разбиранията си в сравнение с Ганьовата шайка, Гуньо също принадлежи към нея. Когато научава, че ще се издава вестник, той пита: „Къораво има ли?“ При Гуня виждаме травестийно съчетание на вечни чуждоезични мъдрости: го Темрога mutantum стои „Къораво има ли?“. Адвокатина принадлежи към интелигенцията с манталитет на Бай Ганя. По същия начин като майстор на пасквили, гарнирани с крилати латински изрази, се проявява Гуньо и в очерците „Бай Ганьо прави избори“ и „Бай Ганьо се върна от Европа“, тук научаваме и неговата симптоматична фамилия Килипирчиков. Гуньо Адвокатина е култур-юридическият връх на Ганьовия социален айдутлук (и имената им са твърде близки). Но той същевременно е и култур-юридическото падение на Алековия хуманизъм и на демократизма му. Съчетава и двамата, само че при Гуня чертите на Алека са принесени в служба на Ганя.

Алеко и Шарл де Костер

Алеко е близък и с един друг адвокатин. Това е белгийският писател, пишец на френски, Шарл де Костер (1827-1879), автор на популярния роман „Легенда за героичните, весели и слави приключения на Тил Уленшигел и Ламме Гудзак във Фландрия и другаде“. Освен това Де Костер на младини е бил член на Дружеството на веселяците (Les Jeux) и въпреки безпаричието си се е наричал Веселяк. Така и Алеко е бил не само член, но и влиза в ръководството на Весела България; макар и беззребренник, се е зовял гордо Щастливеца. Между героите им обаче има принципни различия. Тил Уленшигел е народен герой от типа на Хитър Петър, който раздава справедливост, носи нещо и от духа на прочутите герои на Сервантес и Рабле. Хитростта на Уленшигел служи на народа, хитростта на Ганьо облагодетелства него и няколкото му сподвижници.

Алеко и Русия

За лобовта на Алека към Русия се знае и е писано много. Като се започне от това, че император Александър II е отседнал в тяхната къща в Свищов през Освободителната война, мина се през учението в Николаевския пансион и Юридическия факултет на Новорусийския университет в Одеса и се завърши с преводите му на класически произведения на руската литература. А те никак не са малко, при това той, хумористът и сатирикът,

В края на изказването си Илчо нарича тези песни цигански прелести. Пример за такава песен е цитиран в очерка „Бай Ганьо на гости“:

Снагата ти е тополя
На мойто сърце кат два кола.
На фустаня ти тегеля.
Изгори на мен джигеря...

Музиката в Бай Ганьо журналист

Весела компания от ергени пие бяло вино и слуша популярната румънско-молдавска овчарска песен „Дойна“, сигурно слуша задължителната ѝ жалостиво-провлачена първа част, защото се изпълнява на флейта. Един вид музикален пролог към идващото действие. Следва обширен разказ на един от компанията - Гедрос, в който е препредадена учредителната сбирка в дома на Бай Ганя с участници: домакина, Гочоолу, Дочоолу, Данко Харсъзина, по-късно е извикан като интелектуално подкрепление Гуньо Адвокатина. Идеята е да се отпочне доходно предприятие, като в хода на обсъжданията се налага мнението за издаването на вестник.

Нов дебат уточнява названието на планираното като проправителствено (на първо време) издание – „Народно величие“. В края на разказа следва кръгова композиция и завършва с нов музикален изблик, в който оркестърът „гръмва чудния марш на Вагнеровия „Танхойзер“. Вероятно става дума за увертюрата към Първо действие на операта, смятана от Ференц Лист за програмна симфонична поема, а от всички меломани – за едно от най-забележителните места в цялото произведение. Но тази кръгова композиция е обогатена и с различната музика на етно-културните ценности. В началото чуваме „Дойна“, един от музикалните знаци на Балканите, в края – неомитологизма на „Танхойзер“ като символ на европейската цивилизация. Те имат своите крайни и пародийни аналози: Данко Харсъзина и Гуньо Адвокатина. Гръмкият повик на Данко „Блъскааай!“ безапелационно финализира балканското начало, а френските и латинските мъдрости на Гуньо – европейското. И така, какво можем да сторим през 1895 г. (а и след нея) в колебливото пространство между Балканите и Европа? Да се позамислим, да въздъхнем и да речем:

Европейци сме ний...

София, 29 април 1959 г. „Бай Ганьо прави избори“ в Народния театър

е превеждал все поеми от XIX в.: „Бахчисарайски фонтан“, „Полтава“ и „Цигани“ на Пушкин, „Демон“ и „Беглец“ на Лермонтов, „Руските жени“ и „Кой е строил железния мост“ на Некрасов. Същевременно Алеко не проявява никакъв интерес към географията, историята, градовете, политиката и забележителностите на Русия. Единствено в очерка „Бай Ганьо в Русия“ дава съвсем кратко описание на петербургския „Невски проспект“, което не изглежда реално видяно, а по-скоро кореспондира с известното описание на този булевард от Гогол в едноименната му „петербургска“ повест. Споменат е и Аничков мост, но не като градска атракция, а като място, откъдето без малко да бъде хвърлен като разплата български студент мерзавец. Липсва Одеса, където Алеко е следвал четири години, отсъства и свещената Москва. Всичко това буди удивление, като знаем огромния интерес на Алеко към пътуванията по света, знаем, че е посетил три световни изложения (Париж, Прага, Чикаго), че е бил в Пеща (само на жп гарата, но пък с достатъчно колоритно преживяване), във Виена. Но и там Алеко (и като пътешественик, и като персонажен прототип) не благовее пред архитектурни съоръжения и музеи, пленяват го самите пътувания, хората и техните социални манталитети, психологически настройки и предрасъдъци. Бай Ганьо не излиза от хотела, за да разгледа Виената, защото е град като град; но през това време неговият образован съсед се любува цял час, но не на музеите, а на маймунките в зоопарка. В Прага разглеждат двorcите на чешките крале, но не по своя инициатива, а според програмата на домакините на Славянското изложение. На изложението в Чикаго описва психологията и езика на търговците, в града се спира на кланицата. Природни картини? Единствено го поражда Ниагара, иначе боготвори природата, но нашата, българската. Но това е знайно отдавна.

Алеко не описва руските градове, но не описва и западноевропейските и американските.

Маймунството

Всички помним забележителните гуми на Алековия герой от главата „Бай Ганьо се върна от Европа“:

На маймуни ни обърнахте, да ви вземе дявола с маски.

Но още в първа глава „Бай Ганьо пътува“ Алеко описва как съседът в хотела на Ганьо разглежда цял час маймунките във Виенския зоопарк.

Темата за маймунството като механично подражание ще срещнем и през Възраждането, епоха, когато събуждащият се народ е вперил поглед в образците на напреднала Европа и им подражава. По този проблем се изказва в две свои литературно-критически дописки Ботев.

Най-напред поетът адмирира възстановяването на хумористичния вестник „Тъпан“ на Иван Мънзов и заявява: „... нужно и ние да имаме такива органи, които с особеността свой такт да бъдат като бич за нашите литературни, обществени и политически маймуни.“

В друга своя дописка Ботев критикува мотивите за издаване на новото духовно списание „Въскресное“ – да препяства „сляпото и безразсъдно маймунстване пред Европа на младите“. Според поета това не е маймунстване, а необходимо знание, до което се е домогнала рационалната наука. А това, за което пледира новото религиозно издание, е не просто маймунстване, а „безумие и шарлатанство“.

Българските рози

1. Розовото (зюлово) масло на Бай Ганя
2. Терше от Анадолука, вопъл на Бай Ганя срещу настъпващата от Мала Азия нелоялна конкуренция
3. „В страната на розите“, поема от Емануил Попдимитров, 1936
4. „Една българска роза“, песен на Паша Христова, 1970
5. „Бодливата роза“, публицистика от Николай Хайтов, насочена срещу еколозите, 1975
6. Умберто Еко, „Името на розата“, превод на романа на български, 1980, филм с участието на Шон Конъри, 1986
7. Роза – символ на новоучредената БСП, 1990, коригирана през 2008 с добавени зелени листа
8. Никола Георгиев, „Името на розата и на тютюна: „Бай Ганьо“ и „Тютюн“ – междутекстов анализ“, 1992
9. „Бяла роза“, авторска песен на Славка Калчева, 2000
10. Иван Илчев. „Розата на Балканите“. Том I - II, 2019. Популярна история на България

Видин, 5 ноември 1957 г. Сцена от трето действие на постановката „Бай Ганьо“ във Видинския театър

Кърджали, 4 октомври 2013 г. Комедията „Г-н Ганьо Балкански“ гостува в Кърджали

Кампанията

//

В публикациите на БТА

София, 10.02.2023 г.

Текстове за Алеко Константинов, състоящи се от по 160 думи, на 160 българи със значимо присъствие в обществения живот на България ще бъдат представени в националните пресклубове на БТА в страната. Това съобщава пред медиите на 10 февруари генералният директор на агенцията Кирил Вълчев.

Събитията ще са част от инициативата „Алеко днес“ по идея на доц. Йордан Ефтимов. „Тези 160 думи на тези 160 българи ще бъдат представяни през цялата година във всички национални пресклубове на БТА в цялата страна - казва Вълчев. - Големата идея е да отбележим Алеко не само на рождения му ден, както много достойно го направиха в Свищов, а наистина да превърнем тази година в година на Алеко Константинов“, допълва още той.

„От поканените досега общественици и съвременни значими български културни и обществени дейци всички се отзоваха с голяма радост, без никакво уговаряне и повече въпроси, без да бъдат принуждавани по някаква причина. Сред тях са изследователи на творчеството на Алеко Константинов като писател, като сатирик. Сред тях са изследователи на идеите на Алеко Константинов в областта на правото и в най-различни други области“, казва доц. Йордан Ефтимов.

Алеко Константинов. Снимка:
ДА – Пазарджик (ф.372К)

Георги Лозанов, Йордан Ефтимов, Кирил Вълчев и Генчо Генчев на първата среща в София

„Кампанията има за цел да покаже днешната гледна точка към Алеко Константинов“, отбелязва директорът на Дирекция ЛИК в БТА доц. Георги Лозанов.

„Кампанията предизвика голяма радост у мен, защото съм човек, който е тясно свързан с културата и много гържи на нея, това е мой голям профил“, казва г-р Генчо Генчев, кмет на родния град на Алеко Константинов – Свищов.

На събитието в националния пресклуб на БТА в София присъстват още Михаил Вешим, Алек Попов, проф. Михаил Неделчев, проф. Алберт Бенбасат, Анна Ангелова, Кин Стоянов, Николай Гундеров и Мартин Заимов.

„Аз съм тук и като главен редактор на „Стършел“, и като фейлетонист. Като главен редактор на „Стършел“ мога да кажа, че ние правим госта за паметта на Алеко с конкурса, който провеждаме с фондация „Алеко Константинов“ и с общината в Свищов толкова години... И изобщо, вестникът се грижи да бъде жив духът на Алеко. А като фейлетонист аз самият имам грижата да опазвам по някакъв начин паметта на Алеко“, коментира Михаил Вешим.

Хуморът и сатурата са всъщност нещо много сериозно според писателят Алек Попов. „Струва ми се, че от известно време у нас като че ли усещането, чувството за самокритичност, за ирония, което някак си винаги е било присъщо на нашия национален характер, е силно отслабено, разколебано и определено е нещо, което не се насърчава“, посочва той.

„Алеко Константинов трябва да бъде показван във всички измерения на своята личност“, категоричен е проф. Михаил Неделчев. По думите му проектът, свързан с инициативата „Алеко днес“, е много важен. „Въпросът е, когато се канят всички 160 представители на българската общественост, на българския интелектуален елит, с поканата да бъдат мотивирани така, че да се покаже

цялото богатство не само на творчеството, но и на личността на Алеко Константинов“, коментира проф. Неделчев.

„Като преподавател аз съм се сблъсквал с отношението на младите хора към Алеко Константинов и към „Бай Ганьо“ - казва проф. Алберт Бенбасат. - Трябва да привлечем повече млади хора към тази инициатива и да сбlijим Алеко Константинов с младото поколение. Казвам това неслучайно, защото днешните ученици не разбират „Бай Ганьо“. На тях този герой не им е близък, абсолютно чужд им е и отдалечен някак си“, допълва проф. Бенбасат.

„Мисля си, че проблемът не е само в това как се изучава Алеко Константинов в училище, ами кога се препрочита. Защото е важно в други периоди от възрастта да се връщаме към текстовете на Алеко. И си мисля, че сега, преди предстоящите избори, е чудесен момент. Не за да се отворим от системата, ами точно обратното – да бъдем провокирани към нещо друго“, коментира журналистката Анна Ангелова.

„Стана така, че писах дипломна работа за Алеко Константинов и докато се подготвях, на практика прочетох спомените на съвременниците на Алеко. И докато ги четях, събрах в тази книжка „Гражданинът щастливец“ нещо като мемоарен колаж. Опитвах се да направя даже не една книга за живота на Алеко, а сценарий за игрален филм“, разказва журналистът и писател Кин Стоянов. Той допълва, че ще положи усилие да издаде отново тази книга.

„За съжаление, хуморът като че ли е малко изгонен от театралните зали и те все повече приличат на ритуални зали, близки до тези в „Орландовци“ - казва режисьорът Николай Гундеров. - Преди две седмици получих наградата „Алеко Константинов“ за сатирична комедия. И да ви кажа, много се замислих върху това с какво я свързвам. Седмица по-късно един

Михаил Вешим, Николай Гундеров и Кин Стоянов в пресклуба на БТА в столицата

приятел ми каза: „Чакай сега, не се радвай толкова на тази награда, защото има още един конкурс за къс разказ „Алеко Константинов“. Малко по-късно разбрах, че има и две туристически дружества, които се казват „Алеко Константинов“, разказва Гундеров. По думите му това мултиплициране на името на Алеко Константинов е много интересно и важно.

„Това разделение, в което сме ние - не само българите, а целият свят – ляво-дясно, е относително скорошно. То не е единственото възможно политическо разделение. Днес има едно друго, в което Алеко има много съществена роля“, казва Мартин Заимов, като засяга темата за участието на писателя в Демократическата партия.

* * *

Пловдив, 14.03.2023 г.

Преподаватели, общественици, писатели и журналисти се включват в среща-разговор в Пресклуба на БТА в Пловдив, посветена на 160-годишнината от рождението на Алеко Константинов.

„Алеко Константинов позволява абсолютната свобода да мислите за каквото си искате, да осмисляте света. Бай Ганьо и Алеко не са просто присъствие в литературата, а присъствие в езика, в начина ни да мислим за света, да го изговаряме.“ Това казва доц. Живко Иванов, писател и преподавател в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Според него Алеко не е обикновена литературна фигура, а преди всичко е общественик, гражданин и много силен интелектуалец. „До Чикаго и назад“ не е пътепис, това е философски трактат на тема „Накъде върви светът“, посочва доцентът.

Иванов припомня думи на сръбския писател Йован Дучич, който казва: „Българите са много интересни хора. За да се роди пътепис, трябва да пътуват по двама. Единият пътува, а другият го ръчка да пише.“ „Според мен Алеко Константинов е от тези хора и дори мисля, че не е роден за писател“, твърди Иванов. Според него той е бил подготвен за държавник, но тази кариера се прекъсва заради сблъсъка му със Захарий Стоянов. Самият Алеко споделя, че когато открива това свое поприще, нищо друго не го интересува, той е намерил себе си“, казва още Иванов.

„Преподаването на Алеко Константинов е важен и труден момент, защото в текстовете му има много видим документален пласт, за който учениците не са подготвени. При него трябва да се срещнат литературата и историята.“ Това коментира Шинка Дичева-Христозова, преподавател по български език и литература в ОМГ „Акад.

Живко Иванов, Цветелина Драганова, Йордан Ефтимов, Антон Баев и Петър Краевски

Кирил Попов“ - Пловдив. През 2016 година Христозова пише докторантура на тема „1894-1895 – отношения между литературното и политическото“, част от която е текстът „Бай Ганьо“ – или завръщането към родното като хипостаза на политическото“. По думите ѝ Константинов започва да пише фейлетоните си след 11 септември 1894 година, когато се провеждат изборите в Свищов. „Това е датата, която взривява публичното пространство и се ражда Алеко фейлетонистът - коментира Христозова. - Ако той беше избран за депутат, дали щяхме да имаме „По „изборите“ в Свищов“, пита Дичева.

„Стъпка напред в новите учебни програми е задаването на фокус върху два текста от втората част от книгата „Бай Ганьо се върна от Европа“ и „Бай Ганьо журналист“, смята Цветелина Драганова, преподавател по български език и литература в Езикова гимназия „Пловдив“. По думите ѝ Алеко е шанс, изпитание, отговорност, радост и всички ние сме длъжници.

„Смехът в първата и втората част на „Бай Ганьо“ се променя. В първата хуморът е по-ведър, а във втората започва да става по-саркастичен“, коментира Петър Краевски, преподавател по английска и американска литература в Езикова гимназия „Пловдив“ и писател. По думите му това е хуморът на човека, който знае, че сатирата не трябва да унижава, а да подсказва, че вече си бил унижен. „Алеко като че ли иска да ни покаже, че трябва да бягаме от крайностите на балканския менталитет, но и да не забравяме, че си оставаме балкански хора“, казва Краевски. Според него при Алеко хуморът е естествен, не е натрапен, не е на всяка цена и затова той се чете леко и приятно.

„Това, което най-много се свързва с творчеството на Алеко Константинов, е „Бай Ганьо“ и за

мен тя е най-подлежащата на дописване българска книга, най-отворената“, коментира писателят и журналист Антон Баев. Според него това се дължи на факта, че тази книга е свързана с журналистиката и е създадена по вестниците. „Тя свършва с думите „Процавай, не е за чудо пак да се срещнем“. Това са пророчески думи, защото ние непрекъснато се срещаме с този флуиден образ, който изгражда Алеко - посочва Баев. - Книгата е трудно разбираема от чужденци, защото е изградена изцяло на българска основа.“

„Това, което на всяка цена трябва да припомним непрекъснато, е, че Алеко, за когото в наши дни нямаме никакво съмнение, че спокойно стои сред класиците като Иван Вазов или Стоян Михайловски, не е малък щастлива съдба като автор приживе“, коментира Йордан Ефтимов. По думите му неговите популярни текстове са написани на една доста млада възраст. „34 години не е възрастта, в която смятаме, че един писател е написал най-значимите си текстове“, отбелязва Ефтимов.

Следващата среща-разговор във връзка с инициативата на БТА „Алеко днес“ ще се проведе утре в Пресклуба на БТА в Пазарджик.

* * *

Пазарджик, 15.03.2023 г.

Писатели, общественици, преподаватели, художници и журналисти споделят в Пресклуба на БТА в Пазарджик слабо известни исторически факти, свързани с живота на Алеко Константинов.

„Нашата цел е да приобщим към идеята хора, които са способни да прочетат отново Алеко, и да ги въвлечем в говорене за него“, казва доц. Ефтимов. Той добавя, че в проекта на БТА ще се включи и писателят Стефан Кисьов, който е потомък на Ганьо Сомов – прототип на литературния герой на Алеко, а също така актьори и режисьори, работили върху произведения на Константинов. Пред участниците доц. Ефтимов припомня, че между Алеко Константинов и родения в Пазарджик виден български общественик Константин Величков е имало остро политическо противоборство, изразено и в текста на „Писмо от Бай Ганьо до Константина Величкова“.

„С тази кампания се опитваме да установим как Алеко Константинов присъства днес в мисленето, паметта и мотивацията на хората. Нетокова исторически да се върнем към Алеко, да реконструираме неговата фигура, а по-скоро да видим какво е Алеко в главите ни днес“, посочва доц. Георги Лозанов. По думите му в творчеството на Алеко Константинов, особено с образа на Бай Ганьо,

има предупреждение към България и българите. „Това са много остри, много сериозно гадени предупреждения, които едно по друг се събдват - добавя Лозанов. - Ние сме интимизирали образа на Бай Ганьо, почти сме го направили симпатичен герой, но той е зловец фигура – от морална гледна точка и въобще от гледна точка на развитието на българската съдба, ако тя е байганьовска“, подчертава доц. Лозанов. - Предупрежденията, които се съдържат в този образ, са много съществени и е много важно каква е акустиката им сега.“ Той акцентира върху реликвата „Всички са маскири“ и коментира, че „когато обявиш всички за маскири, това лишава политиката от нейната идеология, която идва от разликите между политиците“. Той изтъква, че като образ Бай Ганьо е много активен участник в дебатите на днешния ден. „Има герои, които излизат от текста и заживяват свой самостоятелен живот“, според доц. Лозанов.

Писателят и дългогодишен преподавател по литература Георги Спасов посочва, че ако в някои текстове Бай Ганьо е улично-развлекателен, то в „Бай Ганьо прави избори“ е наистина зловец образ. Спасов прави паралел между времето, в което Алеко живее и твори, и настоящето. В последната си книга Спасов намира съпоставка между Алеко Константинов и Райко Алексиев. По думите му в процеса на създаването ѝ е открил съвпадения както в живота, така и в творчеството им.

Преподавателят Михаил Тодоров говори за възприемането на образа на Бай Ганьо от учениците и младите хора. А учителят по философия в Езикова гимназия „Бертолт Брехт“ Костадин Пампов коментира, че има какво да бъде изследвано в исторически аспект. По думите му на личността на Алеко Константинов трябва да се гледа във всичките ѝ измерения – като човек, като творец и като общественик.

Георги Лозанов и Йордан Ефтимов

Александър Йотов и Костадин Памтов

По време на срещата писателят Александър Йотов разказва за новата си книга „Из записките на Буля Ганьовица“. „Алеко е присъствал винаги в моя живот, но никога не съм смятал, че ще напиша книга, съотнесена към емблематичния в неговото творчество герой“, казва Йотов. Той обяснява, че визията му за текста е била да погледне Бай Ганьо през погледа на потенциална негова съпруга.

Според художника Константин Анастасов картината на Илия Бешков е най-силната метафора, свързана с Алеко и неговото творчество – да убиеш автора си. „Този Ганьо продължава да е неотлъчно в нашето време, което е ужасно и опасно“, казва още творецът. В хода на срещата той рисува няколко шаржови портрета на участниците.

Александра Кисовска, ръководител на школата за изобразително изкуство при Младежкия дом в Пазарджик, споделя идеята си в къщата-музей на Алеко Константинов в Свищов да бъде представена изложба с негови портрети.

Стефка Венчева, журналист и писател, говори за символиката, вградена в паметника на Алеко Константинов в парк-остров „Свобода“ в Пазарджик. Тя добавя, че в Държавния архив в Пазарджик се палят смъртния акт и цялото дело във връзка с убийството на Алеко Константинов. Новата книга на Стефка Венчева е алманах за историята на гр. Пещера, като част от нея е отредена и на убийството на Алеко.

Благоевград, 21.03.2023 г.

Професионалният път, творческото наследство и животът на Алеко Константинов са акцент в срещата-разговор „Алеко днес“ в Националния пресклуб на БТА в Благоевград.

„Мнозина днес, които не познават добре твор-

чеството на Алеко Константинов, пропускат факта, че той не е типичен писател, който е искал да стане такъв, изобщо неговите творби са написани от човек, който е имал кариера като юрист, и то като юрист, който е работил известно време като съдия, прокурор и адвокат – казва в началото на срещата доц. Ефтимов. – Алеко Константинов е и сред първите български теоретици на правото, а и личност, която е изказвала публично позиции по отношение на важни юридически теми“, допълва той.

„Във връзка с Алеко Константинов има много парадокси, сред които парадоксът, че не се изживява като писател – казва на срещата проф. Стилиян Стоянов от Филологическия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“. – Поне не го момента, го който не му предлагат да издаде „Бай Ганьо“, той не се изживява като такъв. Другият парадокс е, че съвременниците тогава и следващата критика гържат да му внушат, „че е писател, но несъвсем писател“, че има талант, но поставят темата къде го насочва – казва още професорът и университетски преподавател. – Пак от интересните парадокси, свързани с Алеко Константинов и „Бай Ганьо“, са непрекъснатите терзания, които се водят в нашето социокултурно пространство – той положителен или отрицателен герой е, срамуваме ли се, или се гордеем с него“, допълва проф. Стоянов.

Темата за произхода и живота на Алеко Константинов засегна доц. Роман Хаджикосев, преподавател във Филологическия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“. „Няма друг български писател като Алеко Константинов с такъв произход. Имаме изключително богати, но истински аристократ – това е само той“, посочва доц. Хаджикосев.

Роман Хаджикосев, Йордан Ефтимов и Стилиян Стоянов

„Няма друг български писател, чието семейство да изживява такъв „апокалипсис“ – казва още доц. Роман Хаджикосев. – В рамките само на пет години Алеко Константинов губи най-близките членове на своето семейство. Негова близка разказва за срещата им след загубата, при която Алеко Константинов, изкачвайки се по стълбите, повтаря „Щастливец, щастливец, щастливец...“ Въпреки ударите на съдбата, младият мъж успява да изживее живота си“, допълва той.

Посветената на годишнината среща „Алеко днес“ е повод в пресклуба в Благоевград да се обсъди и ролята на българския класик в съвременността. Дългогодишният учител по български език и литература и впоследствие експерт в Регионалния инспекторат по образование в Благоевград Любима Димитрова споделя мнение, че учебните програми, основно от осми до дванадесети клас дават възможност на младите хора да преоткрият себе си и света. По думите ѝ текстовете на Алеко са провокация към днешните млади хора, като самият той в краткия си живот е изключително любознателен.

„Алеко е хуморист, но и дълбок критик на българското общество“, отбелязва главният библиотекар на Регионалната библиотека „Димитър Талев“ Камелия Ангелова. Тя посочва, че интересът към творбите му е засилен, но се наблюдава най-вече през летните месеци сред учениците, които изучават неговите произведения.

„Във връзка със състоянието на медийната среда, докато четем Алеко, си задаваме въпроси, сред които какво променихме, успяхме ли да се справим с проблемите – казва журналистът в БНР – Радио Благоевград и университетски преподавател Росинка Проданова. – Наред с това човек може да направи анализ на икономиката, на структурата на тогавашното стопанство, за любовта към приро-

дата“, посочва още Росинка Проданова, визирайки редица произведения на Алеко Константинов.

Кюстендил, 28.03.2023 г.

В Националния пресклуб на БТА в Кюстендил писатели, журналисти и интелектуалци припомнят текстовете на Алеко Константинов, посветени на изборите.

„Алеко Константинов е българският интелектуалец-образец“, посочва доц. Йордан Ефтимов. Той подчертава, че за нас е важно да използваме Алеко Константинов, за да говорим за нашата съвременност – с какво неговите текстове са ни наистина полезни, а и да ги коментираме по-често. „Ако искаме обаче да имаме живо отношение към нашето минало, трябва да търсим начин да бъдем честни“, посочва доц. Ефтимов.

Макар и убит през 1897 г., много негови текстове говорят актуално и в наши дни, обединяват се участниците в срещата в Кюстендил. И защото отново предстоят избори съвсем скоро, акцент в дискусиата са и текстовете на Алеко Константинов, свързани с избори, както и не чуждото ни „морално влияние по изборите“.

Алеко Константинов също се е явил на едни избори като кандидат на Демократическата партия, но управляващата Народна партия е оказала „морално влияние“ върху него, припомня доц. Ефтимов. Той призовава да препрочетем отново тези текстове преди вота.

На срещата се дискутира и начинът, по който в момента се преподава Алеко в училище, представен с по-късните текстове от неговото творчество, които го показват повече като сатирик, а не като хуморист. Коментира се и трябва ли той да е в задължителната учебна програма, защото

Виолета Атанасова, Йордан Ефтимов, Каолин Василев и Владимир Тасев

Калин Василев и Владимир Тасев

парадоксално или не, влезе ли нещо в задължителната програма, то става веднага неприятно.

Участниците в дискусиата коментират още, че Алеко Константинов е толкова остър критик на балканското правене на избори, че на всяка цена трябва да го познаваме. Според други обаче неговите текстове може би подбиват изборите и показват безсмислеността да се участва във вота.

Журналистът Виолета Атанасова представя текстовете, посветени на Алеко, специално за срещата на местни интелектуалци, които не успяват да участват на живо. Според философа Динчо Желязков би било уместно да се състави моносборник с работите на Алеко Константинов, посветени на изборите. Според него по този начин „изборджиите“ системно ще имат хубави инструкции за манипулации. Аудиовариантът на сборника периодично би могъл да създава добър повод да се мисли защо се е стигнало до висините на политическата мизерия. Разсъждения има и по повод на това европейци ли сме и докъде точно.

Писателката и преводач Евелина Пенева припомня за обичай срещу развилнял се чорбаджия, за когото местните с камъни вдигнали могила, която наричали за гроб за разпасалия се. Според нея именно историите на Алеко са камъните, които всеки трябва да трупа на могилата на байганьовщината. Темата за *Damnationemortis* (на латински: „проклятие на паметта“) е продължена и с идеята купчината камъни да ни бъде мяра за това какви хора сме, накъде вървим, какво искаме да постигнем. Според нея всеки път, когато казваме „Бай Ганьо“, ставаме и алековци, защото не разпознаваме без него Алеко.

„Алеко е във всички посоки – в шепя думи, в училищните и юбилейните клишета и всяко от тях е готово да се обърне срещу всеки от нас и да ни

разобличи“, коментира журналистът Виолета Атанасова. Според нея това е прозрение и отваряне на очите ни, а Алеко ни го е дал този дар, за да се премерваме, да го носим и съизмерваме.

„Няма български автор, оставил толкова фрази, използвани във всекидневното ни общуване“, коментира доц. Ефтимов. Според него мнозина не помнят откъде са ги чули, защото те са внедрени в нас.

В срещата се включва и Калин Василев – съдия и сатирик, а също и бивш юристконсулт подобно на самия Алеко Константинов. Според Василев в изборите, които предстоят, нещата не са се променили много драстично. В политиката трябва да има повече идеалисти, а не само специалисти, които гледат на политиката чисто технологически.

На Алеко не са му достигнали време и години, бил е злощастно убит, макар да не е бил конкретната цел на заговора. Участниците в дискусиата коментират и какво би се случило с него, ако беше станал депутат – дали би последвал съдбата на Стефан Стамболов и да покаже по-големи проблеми на българското общество и на политическия елит.

Алеко Константинов се е противопоставил на Народната партия за по-силни функции на монарха, т.е. за по-голяма демократизация, което днес се актуализира и с дилемата президентска или парламентарна република, по която Алеко е взел отношение, посочват още участниците в срещата. Изказана е и позицията, че Алеко днес би бил невъзможен в света на българина – безработен, непознат и нехаресван от никоя политическа партия. „Българското общество е решило стратегически въпроса с тези, които се отличават“, коментира участник в срещата.

Казанлък, 18.04.2023 г.

Образът на Алековия Бай Ганьо е напълно актуален в нашето съвремие. Около тази позиция се обединяват участниците в шестата среща-разговор от инициативата на БТА „Алеко днес“, посветена на 160-ата годишнина от рождението на Алеко Константинов.

В срещата участие вземат директорът на Общинската библиотека „Искра“ Теодора Георгиева, преподавателят по български език и литература в местното Основно училище „Георги Кирков“ Миглена Шуманова, дългогодишният журналист Ваньо Стоилов и Румен Сомов, потомък на Ганьо Сомов от казанлъшкото село Енина, смятан за прототип на Алековия Бай Ганьо.

Доц. Ефтимов припомня част от богатата би

ография на Алеко Константинов и подчертава, че целта на инициативата на БТА е всеки от участниците да разгледа неговото творчество от своята гледна точка. Според него много любопитно е присъствието на Алеко Константинов навсякъде в страната по един или друг начин.

Теодора Георгиева подчертава, че Алеко Константинов е изключително ерудирана личност, и то не само за времето си. „Той е имал възможността да пътува и да направи съпоставка на българската народопсихология с тази в по-напреднали страни“, коментира тя. По думите и според статистиките сборникът за Бай Ганьо заема първо място в класациите за най-ползвана литература, както и шесто място в топ 20 за най-търсено заглавие в библиотеките. По нейно мнение това означава, че творчеството на Алеко Константинов не се търси само от ученици, които го изучават по учебен план. Има и местен автор – г-р Генчо Китипов, който си е направил труда да събере характерните особености за личността на Бай Ганьо и да издаде книгата „Събирателният образ на Бай Ганьо“. Георгиева цитира и известния местен писател Димитър Чорбаджийски – Чудомир, който казва: „Бай Ганьо ли, огледайте се – у нас байганьовци има по всички етажи на обществения живот.“

Миглена Шуманова коментира как учениците възприемат творчеството на Алеко Константинов. Според нея те се впечатляват изключително много още от биографията и личността на автора, което ги кара да започнат да търсят допълнителна информация. „Много често те са се сблъскали с анекдоти за Бай Ганьо, но го виждат в съвсем различна светлина по време на изучаването на произведението – коментира тя. – В началото текстът е труден за разбиране, но след по-задълбочен анализ започва да харесва на учениците, защото те си представят нагледно образа, разбират, че той е актуален в нашето съвремие и много често описват подобни ситуации от ежедневието, както и

Теодора Георгиева, Ваньо Стоилов, Йордан Ефтимов, Румен Сомов и Миглена Шуманова

поведението на такива хора.“

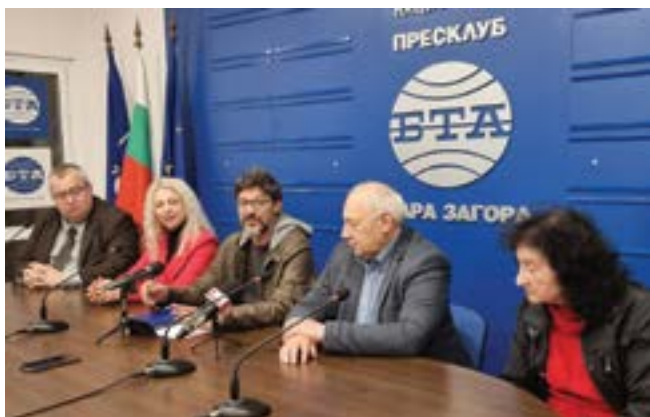
Според Румен Сомов Бай Ганьо е надхвърлил своя автор по популярност. Въпреки това изрази мнение, че на героя не е обърнато достатъчно внимание, и посочи, че по тази причина работи по създаването на музей на Бай Ганьо в село Енина, който няма да има нищо общо с никоя от българските държавни музейни институции. „Музеят ще бъде направен така, че да привлече много посетители, защото това е най-изявеният литературен герой в България“, отбелязва той. Според него сред българския народ подсъзнателно има едно отричане, че това е събирателен образ и че българинът има неговите черти на характера. Сомов посочва, че хуморът винаги засяга подобни теми и в този жанр е нормално да се описват негъзите на едно общество. „Може би ще спрем да се обиждаме, когато започнем да се разграничаваме от образа на Бай Ганьо“, изразява мнение той.

Ваньо Стоилов посочва, че макар да не е бил журналист, името на Алеко Константинов присъства в трудовете на изследователя на българската журналистика проф. Георги Боршуков. Тази година се навършват 120 години от рождението на проф. Боршуков, който е казанлъчанин, а неговият баща е бил кмет на града. В статията на проф. Боршуков за българската журналистика от периода 1879-1885 година, цитирана от Ваньо Стоилов, се казва: „През 1885 година българският периодичен печат и по-специално вестниците са на предела, при който буржоазният печат изпадна във все по-голяма колоритност що се отнася до езика, във все непозволенни крайности. Това е времето, когато байганьовщината в журналистиката се проявява все повече и повече.“

Стара Загора, 19.04.2023 г.

В Стара Загора се провежда седмата среща-разговор от инициативата на БТА „Алеко днес“.

„Алеко Константинов е образцовият български гражданин, образцовият интелектуалец. Той не е просто писател, дори обратното, той не е точно писател, тъй като със своите текстове не е градил образ на писател или кариера на писател“, казва в откриващото си слово на срещата литературният историк доц. Йордан Ефтимов. В срещата участие вземат още дългогодишният учител по български език и литература Мария Бончева, директорът на Регионалния исторически музей в Стара Загора Петър Калчев, Даниел Йорданов, член на Управителния съвет на Туристическо дружество „Сърнена гора“, и Калина Магжарова от

Даниел Йорданов, Калина Маджарова, Йордан Ефтимов, Петър Калчев и Мария Бончева

Държавен архив – Стара Загора.

„Константинов живее в епоха, когато се ражда Третата българска държава. Това е много малко време, след като България е получила своята политическа свобода след дългото петвековно заличаване от картата на света като нация, като народност. Той е усетил тези първи симптоми на това първоначално натрупване на капитали, което описва в своите разкази и главно в емблематичния си герой Бай Ганьо. Алеко е изградил образа на един български предприемач, който чрез всички средства на интелектуалния си капацитет се опитва да пробие в живота. Той представя и морала на тогавашния човек”, посочва в изказването си директорът на РИМ Петър Калчев.

„Фейлетонът „Страст“ започва така: „Че аз съм щастливец, това го знае цяла България; но туй, което никой не знае, то е, че днес нямах четиридесет и пет стотинки да си купя мюмюн!“ Алеко е самокритичен и в тази си изповед той дава много факти и доказателства, че е свършена нравствена личност. Това, което го прави обаятелен, преди всичко е, че е истински щастливец“, посочва литератураторът Мария Бончева. Тя казва, че „няма човек, който може да намери недостатък в личността на Алеко Константинов“. Според нея той е единственият български творец, който е „спечелил“ привилегията хората да го наричат по малко име. „Само него народът чувства толкова близък“, допълва още тя. Според Бончева изграденият образ на Бай Ганьо е „с неизчерпаема енергия“, но „българинът в значителна степен припознава себе си“. Според нея „Алеко остава незабравим заради всички свои добродетели“.

Калина Маджарова подчертава, че Алеко Константинов е един изключителен българин, независимо от критичното му мислене и характери-

зиране на нашата действителност и героите. Той е преди всичко българин и разнася името на България по света. Архивистът посочва, че неслучайно в Стара Загора има изграден специален „Алеко кърт“ в емблематичния парк „Митрополит Методий Кусев“, който е създаден през 1939 година от председателя на ТД „Сърнена гора“. То е символ на туристическия дух на Щастливцеца.

„Отношението на Алеко Константинов към туризма остава на заден план в обществото, тъй като често се казва само, че той е основоположник на организираното туристическо движение. Но тогава хората, които са се обърнали към природата, са били тези, които са изпреварили времето си“, посочва представителят на ТД „Сърнена гора“ Даниел Йорданов. Според него след Освобождението е започнало сформиранието на нова прослойка, която има нужда да общува с природата. Той припомня историята за публикувана от Алеко Константинов във вестник дописка – покана за всеобщо изкачване на Черни връх. То се осъществява само няколко дни по-късно и участие вземат над 300 души.

* * *

Враца, 21.06.2023 г.

Образът на Алеко Константинов и на неговия главен герой Бай Ганьо, сложен ли е за преподаване на учениците и как авторът е представил в произведенията си Врачанския край са част от темите, засегнати по време срещата „Алеко днес“, проведена в Националния пресклуб на БТА във Враца. Модератор е литературният историк доц. Йордан Ефтимов. Участват преподавателите по български език и литература Ивайло Георгиев, Диана Николчева и Цветелина Вергилова, журналистите Илияна Минковска и Красимир Стефанов и ученицката от 11 клас в Профилираната природоматематическа гимназия „Акад. Иван Ценов“ във Враца Цветислава Димитрова.

„Алеко Константинов е труден за разбиране от учениците - споделя Ивайло Георгиев, който преподава български език и литература в ППМГ във Враца. - Лесно е да работиш с автори, които казват нещата по общоприет начин, докато Алеко Константинов не прави това, а нещо много различно. Той и хората като него са изправени пред едно гигантско цивилизационно предизвикателство – да преместят българина от една епоха в друга. Той създава литературен герой, може би най-значимия литературен герой в българската литература, който продължава да бъде актуален оттогава без прекъсване до днес - посочва още Георгиев. - Не

се ли опитва Алеко да извади българина от битието му на тъмен балкански субект и да го превърне в космополитен човек? Алеко е хуманист от европейски и световен мащаб. Ако ние го разчетем по този начин, младите хора ще го разберат по-добре“, категоричен е Георгиев.

По начина, по който се преподава творчеството на Алеко Константинов в българското училище, учениците придобиват една по-широка представа за промяната на героя Бай Ганьо и отношението на Алеко към него, посочва преподавателят в Средно училище „Козма Тричков“ Цветелина Вергилова. Тя споделя, че винаги започва преподаването на „Бай Ганьо“ с реликата „Сега ще ви говоря за най-тъжната книга в българската литература, а тя е тъжна, защото показва, че не се променят някои неща в българския обществен живот“. По думите ѝ учениците стигат до същия извод, след като прочетат „Бай Ганьо журналист“.

Своя опит при преподаването на Алеко Константинов споделя и преподавателят от СУ „Христо Ботев“ във Враца Диана Николчева. „Не забравям и да напомня на учениците, че Алеко все пак е голям идеалист. Непрекъснато ги препращам към техния опит и как биха могли да реагират в дадена ситуация. А Алеко е богатен – задава ситуации, в които всеки ще реагира различно“, посочва още Николчева. Тя допълва, че може да се помисли и как да се преподава Алеко Константинов чрез съвременните методи за визуализация, които са по-близки до възприятието на новото поколение.

Журналистите Илияна Минковска и Красимир Стефанов разказват как Алеко Константинов е видял Врачанския край, описвайки го по-късно в пътеписа „София – Мездра – Враца“. Част от тази история двамата са включили и в художествено-документалния си филм за Мездра „Живот на кръстопът“.

„Четейки Алеко във всяка възраст и в различно време, ние откриваме по нещо ново“, посочва Минковска, правейки интересна връзка между пъте-

Цветелина Димитрова, Ивайло Георгиев, Цветелина Вергилова, Диана Николчева, Йордан Ефтимов, Илияна Минковска и Красимир Стефанов

писа на Алеко Константинов „До Чикаго и назад“, в който той разказва за световното изложение в американския град, и книгата на Ерик Ларсън „Дяволът в белия град“, посветена на същото изложение. Тя посочва, че едно от най-интересните неща, на които сега е обърнала внимание в пътеписа, е това, че в САЩ корупцията е съществувала много преди да се самоопределим като една от най-корумпираниите държави.

Красимир Стефанов пък представя образите на Бай Ганьо и Алеко Константинов, преплетени в стихотворението му „До Бай Ганьо и назад“, включено в четвъртата му книга „Епопея на незабравимите“.

* * *

Русе, 18.07.2023 г.

Инициативата на БТА „Алеко днес“ събира на среща-разговор в Националния пресклуб на агенцията в Русе представители на културно-образователния и обществен живот на крайдунавския град.

„Идеята на кампанията на БТА е да се покажат различните трудности при възприемането на Алеко Константинов и на неговите герои днес, както и какво от онова време, в което Алеко е мислил и развивал като идеи, продължава да е актуално и сега“, казва модераторът на срещата доц. Йордан Ефтимов.

„Ние не искаме тя да има само церемониален характер, а да върши културна работа. Алеко е от класиците. Класиците имат стереотип. Създава се канон, който влиза в учебниците, и почваш да ги четеш по този начин. Много се надявам, че нашата кампания ще може да промени канона“, казва доц. Лозанов.

По думите му разликите, както показва Алеко Константинов, са в социално-битов и в психологически план. „Там се явява българското. И затова се получи следният парадокс. Алеко Константинов създава Бай Ганьо като карикатура на българите, а българинът все повече започва да се идентифицира с него и да го премества от спектъра на гротескното в спектъра на позитивното“, според доц. Лозанов.

Директорът на Русенския исторически музей проф. Николай Ненов, който е и преподавател по етнология и фолклористика в Русенския университет, казва, че гледайки през точката на модерността, всъщност можем да прочетем и Бай Ганьо заедно с Алеко през един специфичен културен модел.

„Тъй като в момента работя по темата за ри-

Ораин Дяков, Йордан Ефтимов и Георги Лозанов

барските общности в България и неизменно опираме до рибената чорба, то темата за чорбата всъщност е ключов момент в разбирането на Бай Ганьо, разбира се и на Алеко. Сещате се, че у Иречек му поднасят чорба и казва: „Ааа, супа и ние вече ядем супа, чорбата е турско ястие!“ Тоест виждаме едно отграничение в културните модели още тогава. Къде е проблемът? Проблемът е в това, че всъщност по едно и също време в синхронната гледна точка ние сме в домодерния свят, който яде чорба – а това е гъсто ястие, много често е единствено на трапезата, яде се с хляб. Докато супата в западноевропейските общества е част от предястията. И ето тази голяма разлика. Всъщност едните са в модерността, а другите са в периода в домодерността и това показва къде е мястото и на самия Бай Ганьо. Всъщност той е елемент на домодерността. Разбира се, че хората в Западна Европа са ядели чорба, но в предишни столетия. Във времето на Алеко виждаме тези капитални различия тъкмо през погледа на модерността“, обяснява проф. Ненов.

Журналистът и писател Боян Драганов, автор на „Житейската грама на Алеко Константинов“, говори за връзката на Алеко с Русе. „Първото печатно произведение от Алеко Константинов е издадено в Русе, но без неговото име“, разказва Драганов. Той напомня, че през 1881 година Алеко Константинов се записва като студент в Юридическия факултет на Одеския новорусийски университет. Това съвпада с важни политически събития в България.

„Княз Батенберг, подкрепян от консерваторите, свиква през същата година Великото народно събрание в Свищов, отменя Конституцията и си

осигурява пълномощия през следващите седем години еднолично да управлява страната. Противниците му – либералите, са преследвани. Влиятелният Драган Цанков е заточен във Враца.

Така Алеко Константинов съчинява на 25 юли 1882 година в защита на Драган Цанков поема във фолклорен стил „Песен за Слобод Магжара и Пламен Теня“. Изривата поетическа сатира се появява в десетки ръкописни копия сред българите в Одеса и предизвиква, по думите на Алеко, „грамаден успех“. Екземпляр от поемата попада у неговия приятел и съученик от Южнославянския пансион в Николаев – Лазар Райков, родом от Свищов, който я издава без името на Алеко през 1883 година в Русе – в печатницата на Димитър Дробняк, хърватин по националност. Наскоро след това Райков се удавя в Дунава. Това е първото издадено произведение на Алеко“, разказва Драганов.

Доц. Велислава Донева – преподавател по литература в Русенския университет, казва, че за да общува отново с Щастливеца и да получи привилегията да се приближи до него, е избрала да препрочете писмата му, публикувани от Пенчо Славейков. „Алеко има само своите 34 години. На малко повече днес са моите деца. И стигам до въпроса с какво се измерва човешкото време. Знаем, че животът ни е средство, а не цел. И не е наша заслугата за това, че го имаме. Той ни е даден, за да можем чрез него да постигнем целта, а тя е различна – на всеки според ръста на духа му. Ето, заради низостта духовна и извисяването духовно днес отново търсим срещи с Алеко. От надникването в писмата му разбираме, че те са фрагменти от неговия живот.“

Тя споделя някои откъси от неговия писма. „Писмото по призвание е жанр на недоизреченото, на провокации пред въображението. Такива са Але-

Николай Ненов, Йордан Ефтимов и Георги Лозанов

ковите писма, свързани със съдбовната му посветеност на Пътя и Пътуването като човек, отворен към другите, с неутолима любознателност към света, към магичната красота на природата, влюбен в новите срещи с цивилизацията. Алеко прави трогателни признания за истинския смисъл на човешкото пребиваване тук – да преоткриваш отново и отново света и другите, и себе си чрез другите, с очите и сърцето си“, казва доц. Донева.

Режисьорът Ораин Дяков, автор на постановка на „Бай Ганьо“, заявява, че Бай Ганьо няма образ, няма физиономия, той е само в представите и колкото пъти четем книгата, толкова различни хора си представяме. „Като говорим за съвременност, мога да кажа, че Бай Ганьо е интелигентен човек, той и като описание в произведенията на Алеко Константинов е такъв. Това не е някакъв гив простак, както ние сме свикнали да го олицетворяваме. Това е изключително умен и комбинативен човек. Само този човек може да измисли начина, по който се правят избори и до ден днешен. Разбира се, не със същите средства“, заявява Дяков.

Според режисьора образът на Бай Ганьо е световен. „Байганьовци има навсякъде и по целия свят. Това е международен образ, който за огромно мое съжаление е актуален. До ден днешен той размива по същия начин, плаши по същия начин, учи по същия начин“, казва Дяков.

Проф. Камен Рикеф – литературовед и преподавател в Люблинския университет в Полша, говори за образите на Бай Ганьо в чуждестранната литература. Той обяснява, че в полската литература има роман „Карьерата на Никодем Дизма“. „И там имаме абсолютен провинциалист, който предвид обстоятелствата се издига едва ли не до президент“, казва проф. Рикеф.

По думите му байганьовските паралели са очевидни, но колкото и да е международен, у Бай Ганьо има нещо българско. „Освен писател Алеко Константинов е и юрист, а за мен е безспорно, че той е един от родоначалниците на българския демократизъм. Каквото и да е написал, каквото и да е направил, Алеко Константинов е може би първата истински ярка фигура, която публично говори за законността. Той вкарва в нашето публично говорене, в нашата публична сфера защитата на законността и възроптаването – не като личен акт, а като публично огласен акт. Алеко Константинов ни е завещал нежелано пророчество – проклятието на българското общество да мисли законите и законността като една мимикрия, като някакво облекло, което може да свалиш“, обяснява проф. Рикеф.

Председателят на туристическото дружество „Приста“ в Русе Сашо Попов казва, че Алеко Константинов е емблема на българския туризъм. „Като се говори за туризъм, се казва: „От Алеко нататък!“ Името му е станало нарицателно и за туризма“, казва Сашо Попов.

Шумен, 19.07.2023 г.

Инициативата „Алеко днес“ събира на среща-разговор в Националния пресклуб на БТА в Шумен представители на културно-образователния и обществен живот на града.

„Алеко Константинов ни дава голям шанс, първо, да имаме реално отношение към един български класик, т.е. да си кажем честно – какво от това, което той е написал, и това, което знаем за неговия живот, сме разбрали, от какво отново си струва да се поучаваме и да използваме в нашето самовъзприятие, но също така и да си даваме сметка какви проблеми всъщност имаме с новите прочити на Алеко“, казва доц. Йордан Ефтимов.

В началото на изказването си Кирил Вълчев напомня, че списание ЛИК, което БТА възобновява, „ще издаде нарочен брой, посветен на Алеко Константинов, така както го виждат българите през 2023 година, 160 години след неговото рождение“. По думите му „на БТА прилича да организира тези дискусии, защото ние отговаряме и за паметта на новините от вчера – днес, и за новините от днес – утре, а конкретно за Алеко Константинов на БТА прилича да прави дискусии, защото той не само е един от големите всъщност български журналисти, извън всички други негови проявления. Той не само е голям публицист, той е може би сред първите морални стожери, нравствен стожер в журналистиката“.

Участници в срещата в Шумен

Антоний Димов, Юрий Проданов, Георги Лозанов, Йордан Ефтимов, Кирил Вълчев, Добрин Добрев и Валентина Тодорова

От друга страна, на БТА ѝ прилича да прави тези дискусии, защото ние сме тези, които разказваме за света на българите, а Алеко е един от първите, който не само пътешества, и то във времена, когато българите не са пътували много, а той разказва, той е пишещ пътешественик. Най-сетне с тези дискусии, които на практика са във всички областни градове на страната, част от които вече се осъществиха, както и в необластни градове, в които БТА вече има пресклубове, виждаме и едно друго измерение и търсим съвременните измерения на връзката на Алеко Константинов с различни места в България. „Това, което открих, е, че в Шумен се пази може би най-уникалната снимка, последната снимка преди смъртта на Алеко Константинов – в Държавния архив в Шумен, точно преди да бъде убит, е сниман“, казва Вълчев.

Доц. Георги Лозанов, който е сред създателите на кампанията с акцента „Алеко днес“, отбелязва, че през 60-те години на XX век „Умберто Еко пише книгата „Отворената творба“, в която настоява за нещо, в което и аз дълбоко вярвам, че литературният текст на една творба не се случва на листа хартия, а в главите на хората“. Текстът на една литературна творба и въобще на една творба са прочитите на текста и тези прочити непрестанно се развиват, движат се във времето. Сега много е важно как през нас ще мине Алеко, как ние ще го прочетем, защото това е част от Алеко. „Нашите прочити фактически правят Алеко, както и прочитите на нашите предшественици, както и след това, но въпросът е как днес го четем, може ли да го разширим, защото стойността на едно произведение се измерва с това и колко различни прочити поражда“, посочва доц. Лозанов.

По думите му изкуството е вечно, защото поражда още и още прочити и въпросът е ти как се заявяваш в тази поредица на прочитите, ние как

точно четем Алеко, затова тази кампания на БТА е много полезна, защото тя фактически стимулира сегашните прочити на Алеко и с това дава още по-голяма значимост, като щафета придава значимостта на писателя от поколение на поколение, включително и от човек на човек.

„Алеко Константинов като социален образ и текстовете му в съвременния свят са много заплашени“, казва дългогодишният преподавател в Шуменския университет „Еп. Константин Преславски“ и бивш негов ректор проф. Добрин Добрев.

В началото на изказването си проф. Добрев, който е преподавал и в университети в чужбина, посочва, че ще започне с две свои притеснения, свързани с Алеко Константинов и творчеството му. Преди това той отбелязва, че „що се отнася до шуменски топоним, при Алеко Константинов има едно намекване за Шумен и региона, като там се появява барон Гьо Дивдядово“ – иронично така е наречен един герой. (Дивдядово е село, сега квартал на Шумен – б.а.).

„Алеко Константинов и творчеството му според мен са заплашени, може да ви звучи прекалено, но има две напълно противоположни сили в съвременния свят“, коментира проф. Добрев, като припомня призива от модератора на срещата да се говори за съвременността и проекцията в тази съвременност на самата личност на автора и творчеството му. Едната сила е тоталният патриотизъм, т.е. патриотизъм на всяка цена, навсякъде и във всичко. „Напоследък забелязвам в методическата литература, в изказвания на функционери в сферата на образованието – призивът Бай Ганьо, текстът за него, да бъде някак си изнесен в периферията на учебната програма“, казва проф. Добрев.

Според него се повтаря „синдромът с „Български дневник“ на Константин Иречек. „Започва печатането на превода от чешки език през 1928 година, моментално се налага неистов вой срещу тези публикации и набързо вестник „Мир“ приключва с печатането на дневника и се принуждава преводачът да издаде двата тома в Пловдив - отбелязва проф. Добрев. - След това „Български дневник“ не е издаван до 1995 година, когато е публикуван за първи път този превод.“ Защо „Български дневник“ не е издаван – защото това е крайно нелицеприятен текст, допълва проф. Добрев, като призовава присъстващите на срещата да го прочетат, ако не са го направили досега. „В него виждаме една уродлива просташка България... Това е текст, който разколебава нашата идея, че всичко българско и родно е

Добрин Добрев и Валентина Тодорова

велико, прекрасно, в много отношения този текст е в синхрон с Бай Ганьо. Дори да погледнем и Иречек, и Алеко Константинов, те са като еднородни близнаци, със сходна съдба, сходен манталитет, двамата губят сестрите си рано, обичат да пътешестват, обичат природата, двамата са честни и неподкупни. В един момент аз си мисля, че тези хора са като че ли един човек“, посочва проф. Добрев и призовава българските учители да предлагат на своите ученици като извънкласно четиво „Български дневник“.

„Хубаво е да познаваме уродливото в нас. Когато ти познаваш уродливото, вървиш към съвършенство. И това Алеко Константинов спазва като пример. Бай Ганьо не е разрушаване на националния образ, а опит да съградиш от калта статуя, човек“, казва още проф. Добрев. По думите му това е едната опасност. „Затова патриотарите в България не харесват много Алеко Константинов, не харесват много Бай Ганьо, защото той разрушава техния патриотичен екстаз“, смята той. От другата страна обаче са активистите. „Активизмът в момента е сигнал такива размери, имам предвид по отношение на политкоректност – във всички сфери на социалния живот“, посочва ученият и добавя, че Алеко Константинов може да бъде съсипан, ако бъде прочетен от този зрителен ъгъл.

„Много опасни крайно леви активисти могат да съсипят образа на Алеко Константинов и затова призовавам българската общественост – да пазим тези текстове - апелира проф. Добрев. - Ако започнат да изрязват пасажи оттам, край с Алеко Константинов“, коментира той и дава пример, че определени групи може да имат възражения за текстове в „Бай Ганьо прави избори“.

„Когато ти се надсмиваш над себе си и над народа си, за да го усъвършенстваш, трябва да бъ-

деш оставен да се надсмиваш и над другите, и над техните несъвършенства - смята той. - Значи може Бай Ганьо да е мирозлив, да плое по килими и да размазва, да събира остатъка от супата, да я връща в чинията и да превърне супата в чорба, а пък прекрасната бяла покривка – в омазана бохча. Вижте как дребните детайли променят нещата, а недостатъците на другите да не може да се показват“, допълва проф. Добрев и обобщава, че Алеко Константинов като социален образ и текстовете му във съвременния свят са много заплашени.

Шуменският поет и журналист Антоний Димов коментира нова песен на „Джанго Зе“, която е посветена на Алеко Константинов и е своеобразно обръщение към писателя. Той отбелязва, че в клипа на песента са включени карикатури от Илия Бешков и Тодор Цонев и цитира част от текста ѝ, който според него показва как Алеко е дописван активно извън литературата, през музика и визуално. „Има традиция от много десетилетия в това, има една фолклоризация на образа на Бай Ганьо също така - смята той. - За него има вицове, песни, нова проза от други автори, продължаваща патилата на героя“, казва още Димов.

Друго, на което акцентира той, е, че прозата и публицистиката на Алеко може да бъдат отправна точка за много въпроси и анализи, свързани с нацията, националното, национализмите, расите и расизма, половите, социалните и културните неравенства. „Алеко гържи осъзнато индивидуално на демократичното и модерното, но съзнава, че има колективна национална идентичност, която е по-скоро свързана с патриархалното, консервативното и недостатъчно модернизираното. Това е ситуация, сходна с тази, която ние тук и сега изживяваме наново по сходен начин“, коментира Димов.

Преподавателят в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ доц. Юрий Проданов поздравява БТА „за инициативата и начина, по който е направена, защото в биографията на Алеко Константинов има още един, да го наречем, малко тъжно-ироничен факт относно датата му на раждане. Той е роден на 1 януари и в този смисъл, ако трябва да честваме годишнина от рождението на Алеко Константинов, ще трябва да го правим в момент, в който цялата държава изпразнява и на никого не му е до организиране на тържества, събития и годишнини. В този смисъл тази хубава идея - да не останем в конкретната дата за отбелязването на годишнината му, а да направим поредица от събития, продължаващи във времето, прави припомнянето, говоренето, въ-

общо разговора за Алеко Константинов, свързан и с тази годишнина, продължаващ във времето и устойчив“, посочва доц. Проданов.

Сред участниците в срещата са и проф. Добрин Добрев, доц. Юрий Проданов и проф. Дечка Чавдарова – преподаватели в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, Антоний Димов – поет и журналист, Валентина Тодорова – директор на Средно училище „Йоан Екзарх Български“ в Шумен, общественици, учители и ученици.

* * *

Търговище, 19.07.2023 г.

Пред участниците в дискусиата модераторът доц. Йордан Ефтимов – литературен изследовател, критик и преподавател по теория на литературата в Нов български университет, разясни идеята на инициативата на БТА. „Идеята е да съберем на едно място хора, които смятат, че Алеко помага в ориентацията им в собственото съвремие. Да стане ясно в каква степен Алеко присъства в нашето съвремие; криво разбран ли е, или по-ясно е разбран? Това е първата голяма кампания на БТА. А защо точно с Алеко се осмеляват да го направят – защото Алеко е един от моралните ориентири и защото самият автор е един герой, има разказ за живота му. И защото със сигурност неговият

Галина Петрова, Йордан Ефтимов, Магдалена Жечева, Маргарита Недева и кореспондентката на БТА Боряна Димитрова

Бай Ганьо е най-популярният литературен герой“, казва доц. Ефтимов. Целта на кампанията е през цялата година да се говори за Алеко Константинов и чрез него за нас самите.

Галина Петрова – преподавател по български език и литература във Второ средно училище „Проф. Никола Маринов“ в Търговище, споделя опита от дългогодишната си практика в гимназиален и прогимназиален етап и как творчеството на Алеко Константинов се възприема от младите хора. Тя представя презентации на учениците по темата и как са били провокирани да търсят допълнителна литература и различни източници, за да защитят

тезата. Петрова целенасочено работи по т.нар. проектно-базирано обучение. Примерът е с два випуска седмокласници, като в първата годината темата на проекта е „Образът на Бай Ганьо в различните видове изкуство“. „Направих го, защото учениците в този етап на образователния процес се запознават с различните видове изкуство. Изненадата дойде от едно момиче, което направи изчерпателна презентация – образът на Бай Ганьо беше представен във всички сфери на изкуствата. В работата имаше не просто изброени факти за различните произведения, но тя ги е интегрирала за постигане на пълнота. Към всяка снимка има информация, любопитни факти и видео от произведенията. Поместени са и карикатури. Презентацията дава много знания за мен като учител, но ми дава възможност след това да я споделя с другите ученици от следващи випуски“, обяснява Петрова.

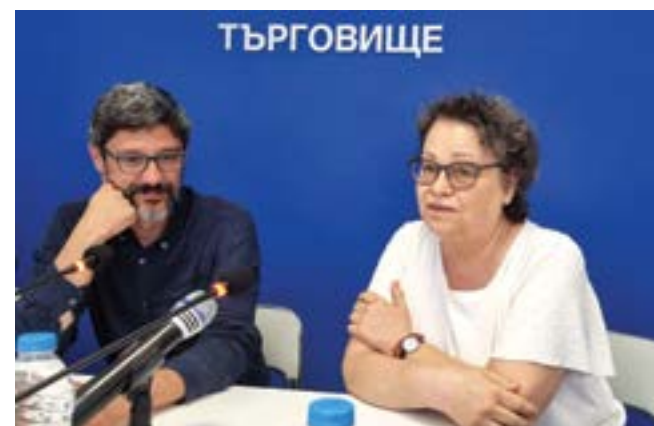
Проектите се възлагат с цел учениците да влязат в ролята на творци, на изследователи, да създадат окончателен продукт, който да остане във времето.

Следващата година проектът на тема Алеко Константинов е възложен на всички ученици и се работи по групи. Написани са сценарии, заснети са видеа, учениците влизат в различни роли. Бай Ганьо пристига с влак в Търговище, посещава емблематични за града места. Друг екип кани Бай Ганьо на разговор в импровизирано студио. При едни героите говори възпитано, докато при други – е напълно в неговата си светлина с цинизми и вулгаризми. „Интересното в случая бе различният творчески подход на екипите, това бе и провокацията към тях“, допълва преподавателката.

Шестокласниците тази година работят по проект с общото название „Краезнание“, според който трябва да издирят улици в родния град, именувани на български писатели и поети. Да си направят селфи с табелката на улицата, да изработят карта на града и презентация. Алеко Константинов присъства и като наименование на улица в Търговище, която не е променяна от годината на именуването – 1927-а.

„Не е вярно, че няма мотивация за учене – важно е да има правилен подход“, обобщава Галина Петрова.

Темата за улиците, носещи името на Алеко Константинов, продължава и директорът на Регионалния исторически музей в Търговище Магдалена Жечева. Тя посочва, че освен в областния град улица на името на Алеко има и в Попово. Те не са променяни през годините. Факт, който показва, че Алеко Константинов има уважението на местно-

Йордан Ефтимов и Магдалена Жечева

мо гражданство. Справка на Жечева показва още, че Професионалната гимназия по туризъм и хранително-вкусови технологии в Търговище носи името на Алеко Константинов. Писателят е патрон и на Основното училище в село Голямо Градище в Община Опака.

„Срещата, иницирана от БТА, стана повод да се върна към Алеко. Езикът му звучи приятно и точно и днес. Мога да кажа, че преоткрих Алеко, който не е идвал в Търговище, въпреки че градът е известен с панаира си“, казва Жечева. По думите ѝ Алеко трябва да бъде разглеждан не само като творец, а в много по-широк аспект. „Защото той е историческа личност, активен участник в обществено-политическия живот; човек, който е усетил спецификата на своето време, на хората около себе си и на обществото. В тази връзка на мен в момента ми липсва Алеко Константинов, който да усети хората. Защото превъплъщението на Ганьо Балкански със сигурност ще имат по-широк план“, казва директорът на музея.

Жечева споделя, че интерес предизвикват писмата на Алеко, който активно си пише с Найчо Цанов и Иван Шишманов. В писмата, както човек си позволява в такава кореспонденция, е много искрен. Жечева цитира и откъс: „Дождето има такива божествени съчинения като Бай Ганьо и пр., да взема аз да ти се занимавам с изпълнения на решения...“. Сиреч на него призванието му е било да пише, което, слава Богу, се е реализирало.

Жечева прави и връзка с годината на раждането на Алеко Константинов – 1863-та и издигането на Славейковото училище в Търговище, което също навършва 160 години. Тя споделя впечатленията си и от разказа „На един провинциален бал“, който по думите ѝ пленява с живописно описание на провинциалния живот – с лека усмивка, с леко чувство и в същото време с иронията, която само Алеко може

да използва. „Като историк изпитах удоволствие да прочета този разказ“, допълва тя.

Чете ли се Алеко Константинов днес и от кого, споделя пред участниците в дискусиата читалищният библиотекар в НЧ „Св. св. Кирил и Методий“ в Попово Маргарита Недева. „Да, четем се – дори и на отделни части от учениците. И няма как да е различно, защото той ни остави изрази, които се използват“, пояснява тя.

Щастлив ли е Щастливецът и ако беше жив, дали щеше да бъде? На този въпрос търси отговор Недева, готвейки се за дискусиата и проследявайки читателите в културната институция. Открива ги сред учениците, които четат задължителната литература. Открива Алеко и на банкомата от сто лева – „но това не е предприемачеството на Алеко Константинов, който може би, създавайки своя образ на Бай Ганьо, не е имал това предвид“, разказва библиотекарят.

По думите ѝ героите на Алеко разкрива народопсихологията на съответния човек, но и в същото време на онзи, който иска да е по-различен от другите. И ако тогава Алеко с ирония създава своя герой, ние днес срещаме внука на Бай Ганьо. И в това няма нищо по-лошо! Именно затова библиотекарят смята, че Алеко Константинов трябва да се изучава, но в по-горните класове. „Когато той вече е осъзнат от младежкото мислене, защото Бай Ганьо преди всичко е европеец и това не бива да се пропуска. Защото той там е чувствал своята щастливост. Алеко не е бил щастлив човек, а прекалено отблъснат от реалността“, казва още Маргарита Недева.

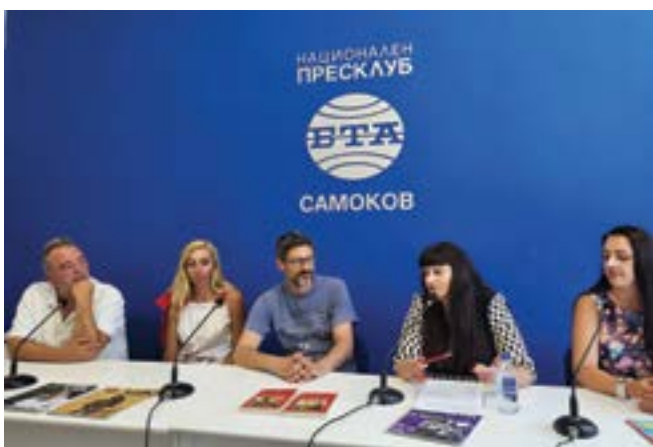
* * *

Самоков, 26.07.2023 г.

В разговора в Националния пресклуб на БТА в Самоков се включват интелектуалци и общественици от града по повод инициативата на БТА „Алеко днес“.

Според модератора на събитието доц. Йордан Ефтимов Алеко Константинов „ни е оставил доста сериозна следа не само защото е включен в училищната програма“. „Той е един от най-безкомпромисните автори, казващи истината, като той е казвал и много критични неща за свои български съвременници“, посочва още Йордан Ефтимов. По думите му Щастливеца е българският интелектуалец-образец.

В срещата участват директорът на Историческия музей в Самоков Веселин Хаджиангелов, журналистът и преподавател по български език и литература Мария Галчева, телевизионният водещ,

Веселин Хаджиангелов, Мария Галчева, Йордан Ефтимов, Кристина Ангелова и Анна Манова

журналист и ПР Кристина Ангелова, преподавателят по български език и литература и журналист Анна Манова.

„Приветствам тази интересна и бих казала провокативна инициатива на БТА. Приветствам и това, че сте излезли извън границата на столицата и стигате до много по-малки и по-големи населени места и се срещате с хора, които обикновено не са във фокуса на медийното внимание - учители, деца, библиотекарки и директори“, казва главният редактор на телевизия „Рила“ и дългогодишен телевизионен водещ Кристина Ангелова. По думите ѝ инициативата ни кара да се замислим доколко Алеко присъства в нашето съвремие и още повече дали неговите герои имат своите наследници днес.

„За мен това са две съвсем различни посоки на „Алеко днес“. Мисля, че обществото ни има нужда от Алеко Константинов, който да не спира да излага сатирично противоречията в обществото и да обръща внимание на социалните проблеми, но нямаме нужда от неговите герои. Те задават темата за корупцията и съмнителните морални стандарти. И в днешно време тези герои, най-вече емблематичният Бай Ганьо, може да се асоциират с немалко политически и обществени фигури. Алеко Константинов и неговите герои ни предлагат примери на морални дилеми, социални проблеми и двучирие в обществото, които все още са от значение в съвременния контекст и ни предизвикват към размисъл и действие“, казва още по време на пресконференцията Кристина Ангелова.

„От това имаме нужда – един Алеко, който ни провокира да мислим, да откриваме своите негативни качества, да се стремим да се променим и същевременно да не допускаме неговите герои да бъдат фалшивите герои на нашето време“, посоч-

ва телевизионната водеща.

„Аз никога не съм харесвала образа на Бай Ганьо, защото не искам националният ни образ да бъде на един „хитър българин“ с амбиции за власт и влияние, популизъм и манипулации, защото байганьовци има навсякъде по света, но американските литературни произведения, както и медийните отражения, подчертават позитивните страни на живота в САЩ, включително икономическата мощ, научните постижения и културното многообразие“, казва Ангелова.

По думите ѝ не само американските произведения, но и френските литературни творби и филми често се съсредоточават върху артистичните и интелектуалните аспекти на обществото, което придава на Франция идеалистичен образ на гържарка с богата културно и историческо наследство. „Руската култура често е асоциирана с духовния и философския подход, който намира отражение в творбите на Толстой, Достоевски, Пушкин и други“, казва още Кристина Ангелова.

„България има дълга история с периоди на трудности и предизвикателства. Преживяванията през времето се отразяват на националния самообраз и негативните аспекти се пренасят през поколенията. Затова имаме нужда от Алеко, който да ни кара като общество да се стремим към самоанализ и самокритика като разглеждаме недостатъците си и се опитваме да ги подобрим. Това може да се отрази в представянето ни пред света. Алеко ни е разкрил немалко проблематични аспекти на обществото – това и днес трябва да поражда дебати за тях, за да постигнем някакъв напредък“, посочва телевизионната водеща.

Преподавателят по български език и литература и дългогодишен журналист във вестник „Самоков 365“ Мария Галчева излага своята гледна точка от страна на учителската професия. „Когато в училище преподавам за Алеко Константинов и неговите творби, аз започвам винаги от живота на Щастливеца, за да мога да покажа на учениците противовеса в неговия герой Бай Ганьо, но от друга страна Герхард Геземан казва, че Бай Ганьо е образ, който по някакъв начин е успял да съхрани българите от османското владичество, макар и по този начин“, посочва Галчева. По думите ѝ в часовете, в които преподава Бай Ганьо, учениците се замислят и казват, че познават поне по един Алеков прототип, разказа преподавателката. „Това означава, че този герой преминава през времето и пространството необезпокояван, няма какво да го спре“, посочва Галчева. Тя казва обаче, че учениците са със съвсем други впечатления за пътеписа „До Чикаго

и назад“.

„Алеко като човек е крайно позитивен, гързък и честен. Той не се страхува да каже нещата такива, каквито са, затова е гонен и преследван. Той е бил свидетел на такива неща, на които сме свидетели и ние днес“, казва още Мария Галчева.

В срещата дискуссия се включва и главният редактор на вестник „Самоков 365“ Анна Манова, която има опит и в други местни медии в Самоков. „Това, което мисля за Алеко Константинов, се доближава до това, което казаха и другите участници в дискуссията. Много е хубава тази инициатива - припомняме си този голям писател, но не можем да го опишем с една дума, защото той има разностранни интереси, които понякога му докарват главоболия, най-общо казано“, споделя по време на срещата журналистът Анна Манова. Според нея от литературна гледна точка Алековият герой Бай Ганьо и е симпатичен. „Този герой ми е симпатичен от литературна гледна точка, като смятам, че е симпатичен на самия автор с всички положителни и отрицателни черти“, казва още Манова.

„За съжаление, Бай Ганьо пътува във времето много успешно, затова и учениците го припознават – на улицата или пък у по-възрастните на политическата сцена. Факт е, Бай Ганьо е жив“, добавя Анна Манова.

„Моят фокус на днешната среща искам да бъде пътеписът „До Чикаго и назад“ и пътуващият човек – как пътува Алеко“, казва Манова. Тя посочва, че по онова време е било различно да пътуваш и да отидеш където и да било, докато днес животът е много по-достъпен. „Дали ще успеем днес, наследниците на Алеко, пътуващите хора, да погледнем с неговите очи – не, никога няма да бъде. Това е очарованието на Алеко“, посочва още Анна Манова. Тя казва, че всичко, което пише Алеко, е изключително правдиво и затова пътува във времето, в учебниците и затова се учи нееднократно в курса на обучение. „Смятам, че всеки, който

отвори „Бай Ганьо“ и не само, а и всички други неговии творби, ще открие нещо различно - посочва учителят и журналист Анна Манова. - По повод политическата му кариера си мисля доколко Алеко е Щастливец, прозвището е страотно, но щастлив ли е авторът. И още нещо си мисля - ако той бе поживял малко повече, какво ли още щеше да напише, но за съжаление е нещастлив край на Щастливеца“, казва Анна Манова. Тя допълва още, че в българската литература има много положителни герои, но за съжаление никога днес не се съгласява с Подигория герой Бойчо Огнянов.

„Темата е безкрайно интересна, защото личността на Алеко Константинов е толкова необятна – и с творчеството му, и с житейския му път. Тази личност ни кара да се замислим, защото е толкова жив и до днес - казва по време на пресконференцията директорът на Градския исторически музей в Самоков Веселин Хаджиангелов. - Не трябва да изключваме българския чорбаджия като двигател на българската култура, самостоятелност, да не забравяме и тези хора, които с лични средства са изпращали децата да учат в чужбина с ясна идея, че ще се върнат в България, за да създават българска интелигенция.“ Веселин Хаджиангелов допълва, че Бай Ганьо представя българина като хитрец и спекулант. „Няма друга европейска гържарка, която да няма същите герои. Ние не трябва толкова да се срамуваме, по-скоро да го разбираме този процес и да направим така, че новите поколения да не подражават на този прототип“, казва още Хаджиангелов.

Той посочва, че трябва сериозно да стъпим по-здраво на своята национална идентичност. „Мисля, че у българския народ тази костеливост и упоритостта са ни съхранили като народ и с хубавите, и с лошите черти. Няма нужда да се срамуваме, а ако се срамуваме, нека се променим към по-добро, а не само да се упрекваме“, казва още директорът на самоковския музей.

Добрич, 27.07.2023 г.

В Добрич няма училище, институция или паметник на Щастливеца. Има само една 150-метрова улица „Алеко Константинов“, която се намира между улиците „Сан Стефано“ и „Кирил и Методий“. С тази констатация започва дискуссията на тема „Алеко днес“ в Националния пресклуб на БТА в Добрич.

В нея участват преподавателите по български език и литература Атанаска Георгиева и Драгомил Георгиев, историкът и културолог Надежда Ива-

Драгомила Георгиев, Атанаска Георгиева, Йордан Ефтимов, Стела Андреева и Надежда Иванова

нова и преподавателят по история и театрален режисьор Стела Андреева. Модератор на дискусиата е доц. Йордан Ефтимов.

„Дължим му много като отношение, като минути размисление, дори и само в своите собствени глави. Образът на Бай Ганьо е изключително емблематичен за този преходен период, в който българинът е буквално между българското и европейското“, казва Иванова.

„Житейските правила на Бай Ганьо са келепирът, кьоравото и кокалът. Точно от тези неща Алеко Константинов е опериран. Той е човек на идеала, на честността, на почтеността. Писателят се опълчва на байганьовците по дух, по поведенческа изява, които, за да отстоят келепира, кьоравото и кокала, са с вчерашните, с днешните и с утрешните наши и никога в опозиция“, описва автора и героя му Атанаска Георгиева.

„Българският народ омаловажава писателя, наричайки единствено него само с първото му име – Алеко - смята Стела Андреева. - Бай Ганьо е образ, който ужасно плаши българския театър - заявява още тя, отбелязвайки, че и всички филмови екранизации са само и изцяло комедии. - Българинът се страхува от честния разговор с Бай Ганьо и Алеко Константинов.“

Драгомил Георгиев подчертава, че Алеко Константинов е идеалист и нравствен максималист. „Алеко Константинов прави своя избор кои са приоритетите му, а те са много точни и ясни – свобода, честност и любов, което е християнското триединство – вяра, надежда и любов“, заявява Георгиев.

Варна, 28.07.2023 г.

Книгата на Алеко Константинов „Бай Ганьо“ е във фокуса на срещата-разговор от инициативата на БТА „Алеко днес“, посветена на 160-годишната

Кирил Вълчев, Антония Велкова-Гайдаржиева, Йордан Ефтимов, Теодора Димова и Емил Демирев

ната на писателя във Варна. В дискусиата участват генералният директор на БТА Кирил Вълчев, университетските преподаватели проф. Антония Велкова-Гайдаржиева и доц. Морис Фадел, писателите Теодора Димова и Ангел Г. Ангелов, библиотекарят Емил Демирев, учителките Кръстина Манолова и Росица Димитрова, главният редактор на вестник КИЛ Ваня Колева, отговорният редактор на списание ЛИК Яница Христова и журналистът Константин Карагьозов. Модератор на дискусиите е доц. Йордан Ефтимов.

„Идеята ни е във всеки град да има разговори, а те да дадат резултат със 160 гуми от 160 души от цялата страна, които да се впишат в нарочен брой на писание ЛИК и да оставим свидетелство за тази годишнина“, казва Кирил Вълчев. Той изтъква, че е интересно как всеки град вижда Алеко. „Навсякъде има улица на негово име, като най-забележителната е в Добрич, защото свързва улиците „Трети март“ и „Кирил и Методий“, посочва той. Има и училища, именувани на писателя, като във Варна това е Първо основно училище. Освен това в града е имало голям контейнеровоз „Алеко Константинов“, приключил живота си в началото на този век, нарязан за скрап в Индия.

Вълчев обаче вижда най-силната връзка на писателя с Варна чрез пътешествания любозителен човек. „Тук има най-много хора, видели свят и разказали за него. През десетилетието при комунизма, когато българите са доста затворени, варненци живеят в най-отворения град заради морето“, посочва той. Според него съвременниците на Алеко са можели да се сравняват чрез града със света, което пък е идентично с ролята на БТА да осигурява първоизточника на информацията. „Дано все повече българи да приемат това любозителство, интереса и отвореността“, пожелава Вълчев.

Модераторът на срещите доц. Йордан Ефтимов

мов споделя мисълта на проф. Валери Стефанов, че докато Алеко пътува, неговият герой Бай Ганьо е по-скоро „преносвач на граници“, движи се в пространството, но няма контакт с другия свят и не се интересува от него.

Писателката Теодора Димова поздравява БТА за инициативата „Алеко днес“, чрез която всеки град намира своите гуми и отдава своята почит към писателя. Тя смята, че таква честване на наш класик се случва за първи път. „Щом един човек има силата да осмее и да иронизира нещо, то той се разграничава от него и това е част от аристократизма му“, посочва Димова и добавя, че в лицето на Алеко имаме един истински аристократ, а неговият герой, който е наш национален образ, е описан през добронамереност и това го прави близък за всеки българин.

„Един от четирите прототипа на Бай Ганьо е свързан с Варна“, съобщава Емил Демирев от Регионалната библиотека „Пенчо Славейков“ в Националния пресклуб на БТА във Варна.

Информацията е базирана на спомена „Първообразите“ на проф. Михаил Арнаудов, публикуван от Димо Сяров във вестник „Шуменска заря“ през 1929 година. В него се изреждат прототипите на героя, най-известният от които е Ганьо Сомов от Казанлък, но има още трима – Ганьо Чернев Арбоолу, наречен „разградски муфтаджия“ от Арнаудов, студентът Ботков, присъстващ при Иречек, и Ганьо Чолаков, съобщава Демирев и изтъква, че трима от първообразите носят в действителност името Ганьо, като същото се предполага и за Ботков.

За връзката на Ганьо Чолаков с Варна научаваме от известния политик и общественик Найчо Цанов, приятел на Алеко Константинов, който публикува през 1907 година в списание „Мисъл“ спомен за него, където се казва, че писателят е искал да увековечи Чолаков.

За Ганьо Чолаков Демирев черпи информация от книгата на Цанка Съчкова „Из миналото на Церов кория“. Там през 1860 година е роден бъдещият прототип на литературния герой. Той остава сирак от малък и за да не палува, го дават за пастирче. Един ден го среща Климент Браницки, по-известен като Васил Друмев, който по това време е ректор на Петропавловската семинария в Лясковец. Той го взема под крилото си и след като завършва училището, го изпраща да учи право в Одеса. Съчкова посочва, че там Чолаков се е запознал с Алеко Константинов, но за това няма други доказателства, казва Демирев.

След завръщането от Русия Ганьо Чолаков става

прокурор в Пловдив и се прочува с делото, което води през юни 1893 година срещу Климент Браницки, повдигнато заради неговата реч против цар Фердинанд и министър-председателя Стефан Стамболов. Чолаков поема случая по собствено желание, а особено възмущение буди в обществеността фактът, че той се изправя срещу своя благодетел и учител. На процеса Друмев е осъден на осемгодишно заточение в Гложенския манастир.

След делото Чолаков се премества във Варна според Съчкова, но в дигиталния архив на Варненската библиотека има данни, че той е бил в града още през 1892 година, където води дело отново за обида на Стамболов, нанесена от местния журналист Петър Бобчевски, издател на вестник „Черно море“. Има източници, че Чолаков е произнесъл надгробното слово на погребението на кмета Михаил Колони през януари 1893 година.

Според Демирев има още нещо любопитно в историята за прототипите на Бай Ганьо. През август 1893 година Петър Бобчевски публикува материал за делото срещу Васил Друмев, в който прокурорът няколко пъти е наречен „Бай Ганьо“. Не може да предполагаме дали Алеко Константинов е прочел тази статия от варненския периодичен печат, но е интересен факт, че героят му присъства с това си име преди появата на романа, изтъква Емил Демирев.

На срещата той съобщава още, че няма сериозен текст, оповестяващ за идване на писателя във Варна. Известен факт е, че неговото второ произведение - стихотворението „Защо?“, писано в Русия, е публикувано във варненския вестник „Свободна България“ на 11 април 1881 година. Демирев подчертава, че информацията, споделена от него на срещата в пресклуба на БТА, е почерпана от дигиталния архив на Варненската библиотека, който датира от 15 години.

„Трябва да четем и да препрочитаме невероят-

Част от публиката във Варна

ните критически прозрения от съвременността на Алеко Константинов до наши дни, защото литературната ни критика е задала жалоните как да четем книгата „Бай Ганьо“, тази най-загадъчна творба в българската литература“, споделя проф. Антония Велкова-Гайдаржиева, преподавател във Великотърновския университет, която присъства на срещата от инициативата „Алеко днес“ във Варна.

Проф. Гайдаржиева е родом от морския град и се занимава с история на литературната критика. Тя изтъква, че в Алековата епоха всички се интересуват какво са написали критиците и именно те се превръщат в стожер на духовния ни живот, затова и ние днес, говорейки за писателя и героя му, трябва да се поразровим и да открием онези критически бисери и формули за творчеството, които се превръщат в ключове към разбирането ни на тази сложна творба. Тя дава пример с няколко именити мислители от епохата, като г-р Кръстьо Кръстев, нарекъл Бай Ганьо „злият гений“, и Иван Мешков, определящ го за „изюжен образ на идеала“. Цитира и Светлозар Изгов, чиято книга според нея е най-доброто, написано за Щастливца. Изгов нарича „Бай Ганьо“ „смешна, но невесела книга“ и добавя, че „усмивката, с която Алеко надоблава своя герой, постепенно застива, за да се превърне вече отвъд книгата в ужас“.

Тази усмивка на страданието според Гайдаржиева може да се види във великолепно изпълнение на ролята на спътника на Бай Ганьо, което прави Стоян Алексиев в българския филм с Георги Калоянчев. Неговата усмивка на финала се трансформира в плач, припомня тя и добавя, че в образа на спътника можем да разпознаем горчивата усмивка на срама, трагическия смях на аристократа на духа, който обаче е очистителен, защото, припознавайки се в Бай Ганьо, ние се отпласкваме от него и се пречистваме. „Ние сме ваксинирани против байганьовщината със серума на Алековия оздравителен европейски висок смях“, цитира тя Иван Мешков. Според нея най-важното е, че тази книга изиграва същата общественно-възпитателна роля като „Епопея на забравените“ например, но по обратния път на сатурата.

На срещата преподавателката споделя недоумението си, че има родителска група в социалните мрежи, която настоява тази книга („Бай Ганьо“) да бъде изхвърлена от учебниците, тъй като накарнява националното ни самочувствие. „Тези родители или не са чели книгата, или са ампутирвали присъствието на спътника на героя, интелигентна, българския европеец“, посочва Гайдаржиева.

„Нашата интелигенция още от съвременниците на писателя се е страхувала от вечността и непрестанните метаморфози на байганьовщината, но е изградила култ към Алековата личност като безпрецедентна в българската култура и тъкмо тя апелира творчеството му да се чете отвъд думите, между редовете, с многоточията, чрез аурата на писателската духовно-аристократична личност“, посочва преподавателката. Тя смята, че литературната ни критика е задала жалоните как да четем „Бай Ганьо“, а голямата гарба е посказала на естета г-р Кръстев, че тази книга поставя отвъд злободневността вечните проблеми на човешкото съществуване.

Проф. Гайдаржиева завършва с думи на Светлозар Изгов, който смята, че „ако перифразираме Томас Елиът, който нарича Хамлет Мона Луза на литературата, бихме могли да кажем, че Бай Ганьо е Мона Луза на българската литература. „Бай Ганьо“ наистина е най-загадъчната българска книга, но това не е загадката на красотата“.

Модераторът на срещите „Алеко днес“ доц. Йордан Ефтимов изказва мнение, че литературната критика е отслабнала като обществена роля днес, а това се отразява и на класиците, когато нямаме съвременен такъв, с когото да ги сравним.

„Говоренето цяла година за Алеко е много нужно“, казва на срещата учителката Кръстина Манолова. Според нея почитането на който и да било творец, боравещ с думи, трябва да става по формулата „да почетем, като прочетем“. „Учителите са първите, които показват на децата писателя и героя му и е важно какво им говорят - смята още преподавателката. - Ние трябва повече да разказваме за идеалите, мисленето и присъствието на Алеко, защото и той има своите наследници освен героя му Бай Ганьо“, посочва тя.

Още един писател е участник в срещата „Алеко днес“. Ангел Г. Ангелов от Варна споделя, че Бай Ганьо съществува днес, и то в доста по-опасна съвременна форма, снабден с нови качества, които го правят неуязвим и вечен. Можем да го срещнем и по улицата, и в държавните институции, а може да го потърсим и у себе си и да се опитаме да го превъзпитаме. Към мнението му Йордан Ефтимов допълва, че много често образът се базира на физическите черти и поведенческите реакции на героя и заради тях трудно се свързва с наши съвременници, които всъщност са негово олицетворение.

Доц. Морис Фагел от Нов български университет, който също гостува на срещата във Варна, отбелязва, че Алеко Константинов пръв открива

проблема на политическия популизъм и той лъсва в заглавието на вестника на Бай Ганьо „Народно величие“. Играта с национализма и зараждането на политическия фашизъм е усетено според него от писателя, а това е един много актуален проблем. Борбата с фашизма днес може да даде много акценти на разбирането на Бай Ганьо, защото той открива феномени, които после в Европа стават наистина централни, смята преподавателят.

* * *

Силистра, 29.07.2023 г.

Инициативата „Алеко днес“ събира на среща-разговор в Националния пресклуб на БТА в Силистра учители, представители на културния и на обществения живот на града.

„Идеята на кампанията е да използваме Алеко Константинов, за да говорим за себе си, но и да говорим за един интелектуалец, който далеч надскача ролята на български литературен класик. Той е също и философ, правен мислител, един от първите български юристи, застъпили се за отмяна на смъртното наказание, един от политическите ни мислители“, казва модераторът на срещата доц. Йордан Ефтимов – литературен изследовател, критик и преподавател по теория на литературата в Нов български университет.

Във фокуса на дискусиата е книгата на Алеко Константинов „Бай Ганьо“. Историкът Иван Занов цитира мнение на Петър Дънов, който смята, че Алеко е направил грешка, защото е показал само недостатъците на българин, а е спестил положителните му черти. Занов припомня, че разказът „Бай Митар – Пророкът“ от Михалаки Георгиев е написан именно като антипод на „Бай Ганьо“.

Според преводача Влади Владев ролята на Алеко Константинов в българската литература е фундаментална. „Всяка литература, която има претенции, би трябвало да има подобно нравствено огледало. Бай Ганьо е такъв образ, в който всеки от нас, който уж се дистанцираме от него, успява да познае някои свои качества. Можем да погледнем на Бай Ганьо като на проекция на някои нравствени недостатъци, които българите допускат, но не се свързват с него. Това са лъжепатриотизмът, политическото хамелеонство, поръчководата журналистика“, казва Владев.

Преподавателят по литература Владислав Димитров споделя по-оптимистична теория за образа на Алековия герой. „Не мога да се съглася, че в училище гледаме едностранно на образа на Бай Ганьо. Може да гледаме на него не само като на човека, който иска да превземе Европа, продавайки мускалите, но и като човек, който е достатъчно витален, за да се изправи пред новото и чуждото. В процеса на работа с учениците откриваме един различен образ на героя, който му е позволявал да оцелее през петвековното османско владичество“, споделя Димитров.

Журналистът Незабравка Кирова казва, че текстовете на Алеко Константинов продължават да са актуални и днес. Тя изразява мнение, че по тази причина „Бай Ганьо“ освен в часовете по литература може да се изучава в курсове по психология, от профайлтри и навсякъде, където се разглеждат типове характерни.

Председателят на туристическото сдружение в Силистра Йордан Георгиев припомня един от забележителните цитати на Алеко Константинов – „Опознай родината, за да я обикнеш“. Той изра-

Дискусиата в Силистра

звя надежда, че благодарение на подобни дискусии все повече хора ще разберат колко широкоспектърна личност е бил Алеко.

* * *

Ловеч, 21.08.2023 г.

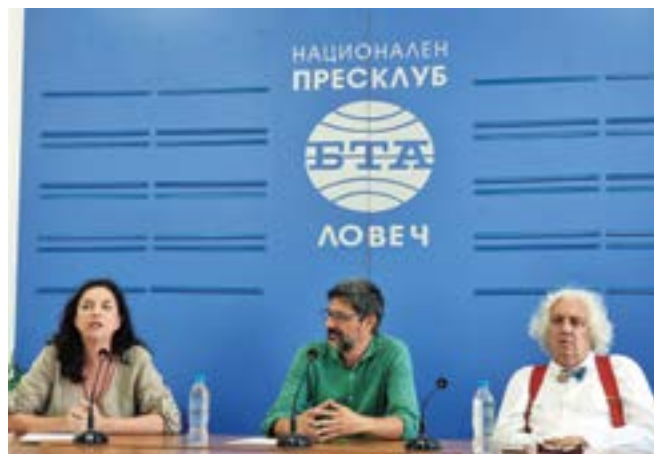
Инициативата „Алеко днес“ на Българската телеграфна агенция събира на среща-разговор в Националния пресклуб на агенцията в Ловеч представители на културно-образователния и обществен живот на люляковия град.

„Смисълът на тази кампания не е просто да се чества един български литературен класик или образцовият български интелектуалец, както смятат мнозина, а точно през Алеко Константинов като че ли най-добре можем да обсъдим нашата съвременна ситуация. Съвременният българин именно през Алеко най-лесно може да бъде прочетен“, казва модераторът на срещата доц. Йордан Ефтимов.

По думите му целта на инициативата е преди всичко да наелектризира, да създаде усещане, че навсякъде из страната има интелектуалци. „БТА вярва дълбоко, че интелектуалците не са се концентрирали в София, а във всяко селище, дори и в по-малките има местни интелектуалци, хора, които задават настроенията, размишляват за съвременността, за наследството, за традицията“, добавя доц. Ефтимов.

Според доц. Георги Лозанов чрез текстовете си самият Алеко проговаря, усеща се присъствието на автора, неговите възгледи и позиции, начинът му на възприемане на света. „Докато четем за Бай Ганьо, дори и пътеписите, ние научаваме много неща за Алеко, изграждаме неговия образ. И възглеждайки се в Алеко, в неговата личност, а това е смисълът на кампанията – да има някаква роля на огледало на съвременния човек, няма никакво съмнение, че в момента, в който анализираме Алеко и го интерпретираме, самите ние анализираме себе си. Това е възможността, която дават значимите фигури в културата, защото поставят тези въпроси, които продължават да получават нови и нови отговори, част от които са и отговорите, които Алеко е давал. Той има нарастваща актуалност на посланията“, казва доц. Лозанов.

Елена Георгиева, главен уредник в Регионалния исторически музей в Ловеч, посочва, че Бай Ганьо е единственият герой от класическата ни литература, за който няма никакво колебание кой е неговият автор и какъв герой е всъщност. За него има и много вицове. Георгиева дава пример, че част от тези вицове започват с абсурдното „срещнали

Елена Георгиева, Йордан Ефтимов и Георги Лозанов

се Бай Ганьо Българина, Бай Ганьо Американеца и Бай Ганьо Французина...“ . „Това дава отговор на въпроса дали Бай Ганьо е само национален герой, или всъщност навсякъде по света има байганьовци. Накрая на този виц винаги ние, българите, се оказваме най-умните, най-предвидливите и най-страхотните“, казва Георгиева.

По думите ѝ произведението „Бай Ганьо“ е първа победа за Алеко Константинов, защото е толкова добре описан, че продължава да съществува и да навлиза в народопсихологията ни.

Тя разказва още, че в къщата-музей на писателя в Свищов е видяла простреляното му сърце в стъкленица. „Заради пречупването на светлината това сърце изглежда наистина огромно. И сякаш са прави хората, като казват, че човек има голямо и всеотдайно сърце“, обяснява Георгиева.

Главният уредник в ловешкия музей прави и сравнение между Алеко Константинов и Пейо Яворов. Тя припомня, че двамата писатели са родени на една и съща дата. „Мисля, че има нещо много символно между Алеко и Яворов. Това е литературата ни от „А“ до „Я“ – целият спектър, и това ни прави такива, каквито сме“, казва Елена Георгиева.

Според Жанина Илиева, преподавател по български език и литература, журналист, председател на Клуб на дейците на културата – Ловеч, Алеко Константинов е най-диалогичният българин, защото въпросите, които поставя чрез своето творчество, са актуални и днес. „Това са въпроси, свързани с пътя на българина, с пътя, по който вървим, за националната ни идентичност, за културното ни развитие като нация, за идеализма и реалността, както и за българина и Европа, българина и света“, казва Илиева.

По думите ѝ погледът на Алеко е много любопитен и според нея ние, съвременниците, трябва

Срещата в Ловеч

да гледаме от неговата гледна точка – за това, че българинът не е един и същ, че той не е непременно лош или непременно добър, а чужденците – лоши.

„Модерният човек от времето на Алеко търси националната идентичност в съпоставка с другите, оглежда се в съвременниците си и се опитва да определи българското, което е многолико“, казва Илиева. По думите ѝ Алеко е неспокойна натура.

Според нея темата за богатството и бедността не са в основата на усещането за щастие. По-скоро щастие е вътрешно измерение и се свързва с морални категории – с честност, със справедливост.

„Мисля си, че Алеко Константинов е идеалист, подобни личности съществуват и днес. Но, за съжаление, герои на геня и тогаба, а и днес са тези, които често употребяват фразата на Бай Ганьо „Келепир има в тия работи“, казана по повод участие в политиката и домогване до властта с всякакви средства“, заявява Илиева.

По думите ѝ диалогът, който Алеко води със своите съвременници, е и диалог с нас.

„В ловешкия театър не е интерпретирана темата за Бай Ганьо, но мисля, че би било чудесно да се пресъздаде този образ, тъй като историята може да оживее само през театъра“, казва Биляна Петрова, директор на Драматичен театър-Ловеч.

По думите ѝ Бай Ганьо се интерпретира от сцената като смешен образ, но не трябва да се забравя, че е и опасен. „Документалният театър е може би по-интересен вариант за експлоатация на темата за Бай Ганьо. Ако действително на сцената влезе Алеко Константинов като възможност за среща между двамата, това би било много възвращащо. Българинът има крайна необходимост от съвременен интелектуалец като Алеко Константинов.“

Журналистът Милко Недялков говори за връзката на Алеко Константинов с Ловеч. Той съобщава, че малко ловчанлии знаят, че името на пътеписа „До Чикаго и назад“ е дадено от ловчанлията проф. Беню Цонев. „Той пръв прочита записките, които Алеко представя в списание „Български преглед“, където професорът е работил по това време като редактор. Така проф. Цонев решава да съкрати заглавието на Алеко Константинов „От София през Париж до Чикаго и обратно“ и да му придаде по-стегнат вид“, обяснява Недялков.

Той припомня, че Ловеч е известен като града на професорите, а Алеко Константинов е контактувал и с други ловешки учени. Сред тях е проф. Параскев Стоянов, чието име носи болницата в града. Журналистът, който е бил и народен представител, казва още, че в Ловеч има улица „Алеко Константинов“. Луковитско училище също носи името на писателя, а причината е, че в онова време учителите, които преподавали в него, били инициатори на туристическото движение в Луковит.

Според Недялков у Алеко политиката и журналистиката са се развивали паралелно. Пътеписът „До Чикаго и назад“ е добра журналистика. Важно е да се отбележи, че Алеко е имал и политически пристрастия. „Сега политиците говорят едно, а журналистите повтарят това, което говорят политиците. При Алеко говоренето е на един и същ човек“, казва Недялков. Той посочва, че като политически журналист Алеко Константинов е бил остър, нападателен, но и заемащ позиция.

Психологът Ивайло Георгиев разсъждава върху въпроса не кой е, а какво е Бай Ганьо, и то в социалните мрежи. В сатирична интернет страница се виждат проявленията на Бай Ганьо по достъпен начин дори за младите, които не са запознати с Алеко и неговото творчество. „Алеко е постигнал нещо неповторимо и до този момент – неговият герой живее свой собствен свят извън рамката на литературната творба, което е нещо забележимо“, посочва Георгиев. Той прави паралел с описанието на Алеко на политическата действителност чрез Бай Ганьо и днешната реалност. „Наблюдава се цикличност в нашето общество и все още търсене на отговори“, добавя Ивайло Георгиев.

* * *

Плевен, 21.08.2023 г.

Различни аспекти от творчеството и личността на Алеко Константинов, актуалността на неговите герои и паралел между времето, в което той е живял, и нашата действителност бяха обсъдени

Дискусията в Плевен

на срещата-разговор в Националния пресклуб на Българската телеграфна агенция в Плевен.

„Това не е просто разговор за Алеко и за нашата връзка с него, всъщност през неговите герои ние непрекъснато се оглеждаме в едно огледало. Тук не става въпрос само за Бай Ганьо. Все пак живеем в епоха, в която можем повече да пътуваме, и като пътеници Алеко отново е актуален. Друг е въпросът дали съвременните пътеници, които публикуват пътениците си във Фейсбук, търсят някаква литературна форма и се учат от класиците“, казва модераторът на срещата доц. Йордан Ефтимов.

„Алеко носи кодове през литературата си и през собственото си социално поведение и човешко присъствие. Ние живеем във време, което наричаме преход, а той все не свършва. Това е трудно за интерпретация време, защото когато е преход, то нито си там, откъдето си тръгнал, нито си там, накъдето си се запътил, за да може да има ясни модели, през които да мислим живота си“, казва доц. Георги Лозанов. Той подчертава, че можем да направим аналогия с времето, в което твори Алеко Константинов, с това, в което живеем. И в двата случая става въпрос за периоди след дълга загуба на суверенитет – след турско робство и след 1989 година, когато излязохме от „трайна загуба на суверенитет в границите на Съветския блок“.

„Творчеството на Алеко Константинов може да бъде интерпретирано като творчество на разочарование от елитите по негово време и дори на тенденциозно дистанциране от тях“, казва още доц. Лозанов.

Плевенската писателка и дългогодишна учителка по български език и литература Лалка Павлова добавя, че преходното време, в което е живял Алеко, и това, в което живеем ние днес, са близки помежду си. Тя прави аналогия със свободата на словото и политическите убийства. Павлова добавя с недоволство, че творбите на автори, които

Йордан Ефтимов и Георги Лозанов

са критикували политическия живот на страната и пороците на обществото, са „окастриени“ от училищната програма по български език и литература.

Заместник-директорът по учебната част и учител по български език и литература в Професионалната гимназия по туризъм „Алеко Константинов“ в Плевен коментира, че учениците възприемат по различен начин образа на Бай Ганьо, като посочват и много положителни неговии качества. Единадесетокласничката Ирен Цонкова разказва за своето участие и присъдена първа награда в конкурс „Непознатият Алеко“.

Надя Генова, секретар на Туристическото дружество „Кайлъшка гора“, спомена в разговора, че дружеството е наследило и до днес предава идеите на „Алековия блестящ ум за постигане на чистота на човешкия дух чрез преживявания сред природата“.

Татяна Любенова, журналист и публицист, подчертава, че Алеко Константинов е бил една нестандартна за времето си личност. „Ако той живееше днес, също щеше да е нестандартна и неудобна личност, както и цел за отстрелване – добавя Любенова. - Ако нашите деца изучават творчеството на Алеко, не само „Бай Ганьо“, а публицистиката му и фейлетоните му, ще се събудят, ще имат събудено създание“, казва още тя.

„Няма напълно положителни и напълно отрицателни герои, независимо за кое време говорим. Важен е моментът дали можем да се превърнем от отрицателен в положителен герой и тук е разковничето на дискусията, да търсим това решение, не да слагаме догма или стигма, защото в една или друга ситуация всеки от нас носи чертите на Бай Ганьо“, коментира Албена Декова, председател на Дружеството на писателите в Плевен.

„Надяваме се чрез Алеко да направим прочит на съвременната ситуация през неговите идеи, принципи, ценности, всичко, което характеризира него-

вата творческа идеология, включително през него да погледнем българските политици и политика. Разбира се, има и опасност през сегашните ни политически убеждения и предразсъдъци да гледаме на Алеко“, казва на финала на дискусията доц. Лозанов.

Сливен, 28.08.2023 г.

Осемнадесетата среща-разговор, част от инициативата „Алеко днес“, е в Националния пресклуб на БТА в Сливен.

„Идеята е да говорим за Алеко максимално директно и честно - казва при откриването на срещата доц. Ефтимов. - Алеко Константинов е актуален и съвременен в много аспекти, които се обхващат в тези срещи – проблематиката, свързана с училището и необходимостта от присъствието му в учебния план, проблемите в съдебната система, пътениците му и др. Най-важната причина БТА да избере този български класик за първа голяма кампания е, че ние можем да говорим през Алеко и неговите герои за нас – съвременните българи, и за нашите проблеми“, посочва той.

Валентина Димитрова, председател на Дружеството на независимите български писатели в Сливен и бивш преподавател по български език и литература, избира жанра фейлетонно стихотворение, за да пресъздаде по Алеков почин нашата съвременност. „Алеко и днес под фойерверки от истини върви, невероятните разкази за Бай Ганьо и компания продължи. Написа, че Ганьо от Европа се върна наежен и с маска, готов да зазидва мисълта му в стоманена каска. Духът на нечестни избори, насилие, разврат, „кучета ги яли“, „бошлаф“ са за него идеалите – мечтае цял живот да си живее rahat – да го изберат я кмет, я депутат“, е началото на нейната творба.

„Благодаря на БТА, че организира инициативата, защото такива дискусии за нашите класици и видни възрожденци и деятели от следосвобожденска България са много полезни. Това, което прави БТА, е много ценно, хубаво е да се чуват мненията за проектите на Алеко в съвременността“, казва журналистът Доброслав Иванов, според когото, за да оценим морален стожер като Алеко Константинов, трябва добре да го познаваме. По думите на Иванов, „Бай Ганьо“ е творба, която живее самостоятелен живот дълги години след убийството на автора. Той обаче изразява желание в съвременното българско училище да има учители, които да правят езика му достъпен за учениците, да го направят по-занимателен за днешните деца, кои-

Йордан Ефтимов, Валентина Димитрова, Стоян Стоянов и Доброслав Иванов

то живеят с TikTok и интернет.

„Алеко е много добър журналист, който не се влияе от цензурата, автоцензурата и няма върху себе си лошото влияние на рутината - казва още Доброслав Иванов. - Това са най-страшните бичове, които може да превърнат журналиста в писарушка. Уникална лексика, самоирония и перо притежава Алеко Константинов“, обобщава той качества му като журналист и общественик.

„Алеко се учи веднъж в седми клас, в десети и в единадесети – също по веднъж. Тази разпокъсаност на преподаване не е много удачна“, казва по време на срещата Стоян Стоянов, дългогодишен учител, настоящ експерт в Регионалното управление на образованието в Сливен. Според него съвременните деца имат доста чувствително и критично ухо, а учителите не трябва да си позволява да създава негативно отношение у децата. Той разказва за отношението на децата от ромския етнос, на които е преподавал, към творбите на Алеко Константинов, техния коментар на текстове с поговорки.

„Най-ценното в тези дискусии ще бъде онова, което ще се каже за училището, за образованието - категорична е Веселина Седларска, журналист и писател. - Аз съм голям враг на българското образование. Смятам, че то е в изключително неправилна, покваряваща децата парадигма. Нашето образование е толкова зубрачески ориентирано, че децата в българското училище са подложени на огромни мъчения.“ Според нея децата трябва да се учат как, а не какво да мислят, да четат повече книги, за да може детето, четейки, да изважда от себе си онова, което вече има.

В края на разговора Веселина Седларска провокира събеседниците си с въпроса какво би станало, ако случаен куршум не бе взел живота на Алеко

Константинов. „Интересно ми е дали би написал продължение на „Бай Ганьо“ в други времена, дали би станал депутат и прочее“, попита тя.

Участниците в дискусиата коментират още актуални теми, свързани с патриотите и лъжепатриотите, русофилството и русофобството, приликата на Бай Ганьо със съвременни български политици. Припомнят факти от живота на Алеко, неговите постижения и интензивен живот, неговата смърт по погрешка.

* * *

Ямбол, 28.08.2023 г.

Трябва да се освободим от догматичните схващания около Бай Ганьо - тезата, която обединява участниците в дискусиата „Алеко днес“ в пресклуба на БТА в Ямбол. В нея се включват писателят Любомир Котев – автор на книгата „Оптимистична теория за Бай Ганьо“, писателят Христо Карастоянов – носител на наградата от Международния конкурс за къс хумористичен разказ „Алеко“ през 2022 година, доц. Йордан Ефтимов – литературен изследовател, критик, университетски преподавател и модератор на дискусиата.

„Алеко Константинов е един светъл български гений. Един извисен дух, който винаги ще ни е нужен, но ние не бива да говорим и да възприемаме парадно Алеко. Ние трябва като гледаме към него, не да го величаем, а да се освестяме. Да се замисляме върху изконното си битие, да си даваме сметка по-често за кусурите си, кое е това, което ни пречи да се извисим и да го досегнем някак. Това трябва да правим, а не да се самоопияняваме лъжовно или да се кичим с титли, дето не са ни по мярка“, подчертава Любомир Котев.

В „Оптимистична теория за Бай Ганьо“ Котев изследва Алековия герой. Според него съществуват куп митологеми и грешки в тълкуването на образа. „Преди повече от 30 години, когато започнах да пиша тази книга, патосът ми беше да разбия една абсурдна, но много устойчива догма, наложена от Димитър Благоев. Тази догма искаше да ни убеди, че Бай Ганьо е социален, а не национален тип, че олицетворява не българина, а една прослойка – българската буржоазия. Нищо по-абсурдно и нелепо няма от тази теза. Българинът открай време се самоидентифицира доброволно и без всякакъв натиск със знаменития Алеков герой“, казва писателят.

Носителят на наградата „Алеко“ за 2022 година Христо Карастоянов пък е първият читател на „Оптимистична теория за Бай Ганьо“. Книгата се ражда по времето, когато двамата с Любомир

Котев списват първия ежедневник в Ямбол след демократичните промени през 1989 година – вестник „Делник“. Творбата тръгва от публикация във вестника. Карастоянов обаче провокира колежата си по перо да продължи да я развива. Така тя прераста в задълбочен изследователски труд, разказва Карастоянов. Според него многопластовият образ на Бай Ганьо най-често е неразбран в дълбочина, а всички ние не познаваме достатъчно личността на Алеко Константинов.

„Когато товарим образа на Бай Ганьо с всичко лошо, отрицателно, негативно, назадничаво в българската действителност и в националния характер, ние не виждаме очевидния факт – искаме да струпаем всичката тази шлака върху най-прогресивната тогава класа – буржоазията. Това е комунистически предразсъдък, че буржоата е непременно лош. Тази догма изкривява ужасяващо оптиката, пречи да видим нещата в мащаб, да вникнем в тях, да ги разтълкуваме. Пречи да видим кои сме ние, откъде идваме и накъде отиваме, защо сме такива и прочее въпроси за битността ни на народ, нация и държава изобщо“, посочва още Котев.

„Алеко Константинов не би могъл да напише „черна книга“ за българската буржоазия най-малкото заради факта, че е един от най-видните й представители. Крайно време е да се вгледаме не само в очевидните негативи в образа на Бай Ганьо, а и да се замислим за позитивите - подчертава Котев. - Защото е лесно да разбереш, че той е простоват, нахален, груб, но е по-трудно да схванеш, че този нашенски несъразмерен тип в същото време е силен, витален, находчив, несломим, последователен, че това е новият човек, който прокарва пътя към Европа.“

Доц. Ефтимов, по чиято идея започна инициативата „Алеко днес“, посочва, че съвременните български филолози се опитват да се борят с догмите около образа на Бай Ганьо. Естествено, че е догма връзката „писател – творба“. В някои случаи е важно, но в други – не, казва още литературоведът.

* * *

Бургас, 29.08.2023 г.

„Бай Ганьо е бургазлия“, „Бай Ганьо е изкълченият българин на Алеко“ и предположение, че писателят може би е отговорен за това най-голямата българска диаспора да е в Чикаго. Това са част от изказванията, направени по време на двадесетата среща-разговор от кампанията „Алеко днес“, която се провежда в Националния пресклуб на БТА в Бургас.

В разговора се включват писателите Ваньо Въл-

чев, Иван Сухиванов, Митко Новков, проф. д-р Калина Лукова, Диана Саватева - заместник-кмет по култура, туризъм и спорт към Община Бургас, и Данка Георгиева, директор на Дирекция „Регионален държавен архив“-Бургас, които представят своя гледна точка към образа на писателя, неговия най-популярен литературен герой и техните отражения в съвременето ни.

Доц. Йордан Ефтимов обяснява, че за първи път в историята на БТА се случва да има такава голяма кампания, започнала през февруари. „Идеята е наистина новаторска... Тя е свързана и с това, че през последните няколко години благодарение на инициативността на генералния директор Кирил Вълчев се откриват нови и нови пресклубове в страната. Това е само една от важните инициативи на сегашното ръководство на БТА, защото една от другите идеи е свързана с възраждането на списание ЛИК, което се прави по съвсем нов начин. То не е за съвременната, най-вече западната култура, както беше през 70-те и 80-те години на ХХ век, а излиза с тематични книжки, които са организирани около текстове от архива на БТА, който в момента е в процес на дигитализация. Този архив е огромен и е от самото създаване на БТА“, обяснява той.

„Чрез кампанията БТА показва, че може не само да отразява събитията, но може и сама да генерира разговор сред нас, съвременните българи, които понякога разкриват напълно непознати факти, свързани с прототипите на Бай Ганьо и на самия Алеко, а литературоведи коментират как литературознанието се е справило или не с творчеството на Алеко - казва още Ефтимов. - През Алеко имаме възможност да обсъдим и училището си, и миналото си, но винаги съществува темата - ние в огледалото на Алеко.“

Разговорът в Бургас започва с поета, писател, сатирик и журналист Ваньо Вълчев, който е свързан и със Свищов, където завършва гимназия. Той коментира, че от ранна възраст е закърмен със свищовския мит за Алеко Константинов и затова изпитва трудност през годините да осъзнае, че всичко дотук познато за българския писател не е точно.

Той разказва какво е научил за личността на Алеко от свищовската школа. „Алеко е човек, който никога не е работил. Той е богаташки син, не е ходил на училище и се е обучавал у дома от един от най-големите български учители - Емануил Васкидович.“

„Алеко и неговите сестри са спазвали много строго наложения морал от баща им Иваница Ха-

Диана Саватева, Йордан Ефтимов и Ваньо Вълчев

джиконстантинов. Това слага отпечатък върху отношението на Алеко към някои от литературните му герои. Той се отнася иронично към тези, които искат да постигнат нещо и да оправят своя живот чрез труда си. Например младият евреин от Русе от „До Чикаго и назад“, за когото Алеко подигравателно подмята, че продавал марки и не е успял да припечели от това. Но точно този млад евреин става един от първенците на Русе. Въпреки ироничната усмивка на Алеко евреинът успява“, отбелязва Вълчев.

Според писателя вероятният прототип на Бай Ганьо е търговецът на розово масло от село Енина Ганьо Сомов, за когото Алеко се изказва остро и иронично. „Ако се разровите в биографията на Ганьо Сомов, ще видите, че е деец в боевете при Стара Загора, че е общителен, възпитан и състрадателен човек.“ В допълнение Ваньо Вълчев споменава надписа от паметника на Бай Ганьо в родното му село, който гласи: „Не се срамувайте от мен, срамувайте се от себе си, когато приличате на мен“, и уточнява, че в крайна сметка Бай Ганьо тръгва не да създава контакти с държавни пари, а да продава това, което е произвел с ръцете си, което заслужава уважение.

„В историята на Свищов всичките му заможни жители са дали нещо за града. Свищов е град на дарители. Единственият, който не се споменава в решаването на проблемите на града и в дарение, е Иваница Хаджиконстантинов. Той не се включва в дарителската дейност за града. Това се отразява и в начина на разсъждение на Алеко“, допълва още Вълчев.

Въпреки критиката си Вълчев подчертава, че изключителното чувство за хумор на Алеко Константинов трябва да бъде оценено от читателската аудитория.

Проф. д-р Калина Лукова, преподавател в Бурга-

Данка Георгиева, Йордан Ефтимов, Иван Сухиванов, Митко Новков, Диана Саватева, Калина Лукова и Ваньо Вълчев

ския свободен университет, се фокусира върху две свои впечатления, свързани с Алеко Константинов. „Едната посока е по отношение на съвременната пропускливост, или отзвук на легендарните фрази на Алеко, които битуват в паметта ни, като ще ви я представя в една легендарна аудитория – това са фигурите на любимите студенти-разказвачи на Алеко, само че имам предвид съвременните студенти, с които аз работя, и начина, по който те възприемат тези легендарни фрази“, уточнява тя.

Една от тези ехо-фрази е „Идеали трябва“ – част от писмото, което Алеко пише през 1890 година до Алекси Филипов, като проф. Лукова цитира цялото изречение: „А идеали трябва, Алексей, те не са празна дума, както мисли жадната за облаги сволач.“ Преподавателката обяснява, че в професионалната си практика е поускала да провери дали тези думи са наистина ехо-фраза, или ехото вече заглъхва, както и какъв е техният отзвук в една съвременна аудитория. Относно идеалите тя цитира още няколко негови писания като фейлетонния цикъл „Разни хора, разни идеали“, в който буквално пише „Ти запази идеите си, аз запази златото си“ в антиподите между идеалите и техните тъмни демони, както и прочутия разказ „Бай Ганьо прави избори“ с фразата „Идеали, суета, вятър“. Тя споменава и десетия въпрос от анкетата на проф. Иван Шишманов, която той провежда с Алеко и е важна база за изследването на неговото творчество, който гласи: „Кой е според Вас идеалът на земното щастие?“, а писателят отговаря: „Свобода от всякакви условности и задължения.“

Проф. Лукова разказва, че е задава към студентите си въпроса как разбират думите на Алеко „А идеали трябва“ и трябва ли наистина иде-

али сега. Един от неочакваните отговори идва от чуждестранен студент от Гърция, който заявява: „Да, трябва идеали, но българите нямат темперамент за идеята.“ Преподавателят обяснява, че това е предизвикало оживление, като първо българските студентите са се почувствали обидени, след което е започнала ожесточена дискусия. „От една страна, имаше отговори, че в действителност проявяваме робско търпение, бездушие, безразличие, компромиси, примирение. От друга страна обаче, студентите говорят и за протести, за борба, за огласяване на несъгласието, на критиката, срещу корупцията и най-вече срещу насилието и беззаконието. За тези демократични ценности, за които Алеко е писал преди толкова години. Тоест Алеко оживя. Имаше резонанс във вълнението на младите хора“, коментира професорът.

В обобщението на дискусията според нея се оказало, че идеалът на тези млади хора е европейска България. „Точно като Алекови европейци сме ние, ама все не сме дотам. От друга страна, така ни виждат и другите. Беше интересен погледът на чужденците, които се включиха. Но в крайна сметка тези фрази на Алеко продължават да битуват в паметта ни и съвременните млади търсят начини да се свържат с тях“, заявява проф. Лукова.

Заместник-кметът по култура, туризъм и спорт към Община Бургас, а също и поетеса Диана Саватева коментира различната интерпретация на Ваньо Вълчев за литературния герой и неговата насока на вниманието към другите лица на Алеко Константинов. „Опитвайки се човек да опознае един автор, той се концертира върху най-популярното му произведение и пропуска другите творби, включително публичните изяви“, казва Саватева, като допълва, че най-пълноценното докосване до творчеството на един автор е правото на неговите думи да имат нов живот.

Саватева намесва в разговора централна улица в Бургас, кръстена на българския писател, която след ремонта се интерпретира като „Улицата на занаятите“. По нейни думи това е място за развитие на творческите идеи. Тя изказа идея за обединяване на инициативата „Алеко днес“ с предстоящия есенен базар, който ще се проведе на улица „Алеко Константинов“. „Бихме могли да организираме един от щандовете да бъде посветен на личността и творчеството на Алеко Константинов.“

„Не е необходим формален повод, за да се почете творчеството на всеки артист - подчертава още Саватева. - Стойността на един творец трябва да бъде оценена във всеки момент и да не бъде об-

вързана единствено с годишнина. Но не трябва да пренебрегваме и тежестта на формалните поводи.“

„Аз не успях да избягам съвсем от професията си и от историческата си подготовка и реших да проверя какво има в архива, свързано с Алеко Константинов - казва директорът на РДА-Бургас Данка Георгиева. Документите показват, че Алеко по един или друг начин е присъствал във всяко десетилетие, дори след като него физически го няма. Тя цитира думи на писателя Петко Росен, който е известен и с критичните си бележки към творчеството на различни автори. В няколко реда той казва: „Алековият Бай Ганьо е българин, натурален като жив и в това е неговата безсмъртност.“

„Мисля, че го известна степен присъствието на Бай Ганьо в обществото ни като символ на една от уродливите части на българската душевност може би е и заради това, че имаме възможност да се олицетворяваме с най-резките ни и лоши черти. Аз самата, когато видя нещо, го характеризирам като байганьовщина. Това в нашето общество продължава. За мен Алеко е пресилил малко тези черти на българина и макар да говорим за прототип, той ги е преувеличил и задълбочил“, коментира още Данка Георгиева.

Тя подчертава, че Алеко Константинов не е забравен и като основател и двигател на организираното туристическо движение у нас, за което в архива в Бургас се пазят доклади от 50-те и 60-те години от чествания на организираното туристическо движение.

„В архива пазим и два фейлетона от 1956 година на една личност, която включително е била кмет за няколко години в Бургас – Карамболов (1944-1948). Техните заглавия са „Бай Ганьо на гости“, като съдържанието е за това как един софиец пристига в Бургас през лятото, за да си прекара добре почивката, и започва да търси ул. „Алеко Константинов“, където му е препоръчано да отседне на квартира. Другото заглавие е още по-точно и то е „Бай Ганьо търси ул. „Алеко Константинов“ и тогавашната му оценка за улицата не е особено ласкава, за разлика от сега, след като от няколко години тя е напълно променена“, разказва Данка Георгиева. В тази връзка Йордан Ефтимов допълва, че настоящата ул. „Алеко Константинов“ се намира между улиците „Св. св. Кирил и Методий“ и „Хан Аспарух“.

Писателят и един от редакторите на списание „Море“ Иван Сухиванов започва своя коментар с вметка по повод някои упреци към Алеко Константинов, че не е участвал в Сръбско-българската

война и как той в един свой фейлетон описва сцена от войната, която доказва, че по някакъв начин е взел участие.

Той допълва изказването на проф. Лукова за Алеко Константинов като автор на множество крилати фрази и с тази: „Невероятно, но факт“, като коментира, че „буквално, както писателите създават градове, така той е и създател на Витоша“.

Иван Сухиванов задава въпроса и какви конотации носи добавката „и назад“ в заглавието „До Чикаго и назад“, където Константинов дава нов поглед към новия свят, техниката, туризма. „Няма такъв писател в България по това време, отворен така към новото и към машината“, казва Сухиванов заявява, че според него прототипът на Бай Ганьо е всъщност арменецът Айвазян от книгата.

„Юристът Алеко вижда цялата несъстоятелност на така наречените поборници, които заемат важни държавни постове, както се получи сега и в демокрацията“, отбелязва още той.

Другото, на което набляга, е, че го вдъхновява погледът на писателя към Америка, който той сравнява с книгата „Америка“ на французина Жан Бодриар. Според Иван Сухиванов Алеко предусеща и надмощието на документалната литература през XIX век, като по думите му българският пътеник описва Нуагарския водопад дори по-красив, отколкото е в действителност.

Бургаският автор допълва, че по негово мнение най-голямата българска общност в САЩ се дължи на Алеко и популярността на тази книга. Това изказване предизвиква уточнението, че в Чикаго има паметник на писателя, но Ваньо Вълчев отбелязва, че докато свищовският паметник изобразява Алеко с любимата му цигара, в Америка не са разрешили да я има.

Иван Сухиванов коментира също, че според него в един от фейлетоните си Алеко за първи път измисля термина „побългаряване“, описвайки „побългаряването“ на вагоните на Български държавни железници.

Радиожурналистът, писател и литературен критик Митко Новков споделя, че докато работи по свое есе за Алеко Константинов, поместено в книгата „От Мърквичка до Минотавра“, забелязва, че образът на Бай Ганьо традиционно е представян като черно-бяла графика. „Бай Ганьо никога не е рисуван цветен. Макар да е най-популярният литературен герой, той няма направен портрет.“

Новков разказва и за свое проучване сред славянските народи, с което търси има ли подобен на Бай Ганьо литературен образ там. „Попитам литературоведи от Словения, Хърватия, Сърбия,

Унгария и Полша, като всеки отговори, че подобен олицетворяващ образ не присъства в тяхната литература. Единствено в Русия се оказва, че има книга за приклячение на двама руснаци в чужбина, но техните образи не са се превърнали в определяща обществото фигура“, допълва Новков.

Критикът разказва и за желанието на Иваница Хаджиконстантинов да се отличава от обществената прослойка на Свищов, като избягва характерните бит и култура на българите. Тези разбирания са прехвърлени и на децата му. „Бай Ганьо е проекцията на Алеко Константинов от неговото неудоволствие и личностно нещастие да бъде българин“, заявява той.

„Алеко е изключително талантив човек, направил е гениален образ. Но в опитите си да създаде проницателен образ на българското Алеко създава анти-Алеко. Този синдром на Алеко, както го наричам аз, се възприема от голяма част от българската интелигенция, която не иска да е българска“, коментира още Новков и допълва, че това движение обаче не е по идея на Алеко – той не го завещава, а българските интелектуалци сами го наследяват.

Новков заяви също: „Бай Ганьо не е цялото българско, ами е онази част от българското, която Алеко е проектирал в цялата ни чернота, мрачност, неприятност, несгодност, нехубавост, за да се отстрани и леко изкълчи от факта, че е българин. Бай Ганьо е изкълченият българин на Алеко.“

Малко преди разговорът да премине в „кулоарен“ формат по думите на Йордан Ефтимов, модераторът на срещата завършва също с едно по-смело изказване, като заявява: „Бай Ганьо е роден в Бургас. Истина е, защото повечето съвременни българи, като чуят Бай Ганьо, си представят Георги Калоянчев в ролята. Така че това също е вярно!“

* * *

Велико Търново, 07.09.2023 г.

Дебатите за героя на Алеко Константинов Бай Ганьо започват още през 90-те години на XIX век и продължават до днес. По темата са се произнесли най-концептуалните пера на неговите съвременници, но и през следващия век, и в наши дни разгорещените дискусии за ролята на Бай Ганьо и неговия създател в българското общество продължават. Около този феномен се обединяват във Велико Търново участниците в 21-вата дискусия „Алеко днес“. В разговора участват преподавателите по нова българска литература от Великотърновския университет проф. Виолета Русева и проф. Димитър Михайлов, Елена Чамуркова – журналист и писател, и Валентина Дянкова, учител по български

Валентина Дянкова, Димитър Михайлов, Йордан Ефтимов, Виолета Русева и Елена Чамуркова

език и литература в ПМГ „Васил Друев“ във Велико Търново.

„Един от основните въпроси, които се задават от изследователите и читателите, е как този толкова колоритен герой успя да затъмни своя автор. Как Алеко Константинов със своята фина гражданска и социална чувствителност остава контур, който се провижда зад едрите жестове, през грубичката реч и неблагоприятните действия на неговия герой – казва проф. Виолета Русева. – В конструкцията на първата част на книгата, когато героят пътува, всяка негова история, породена от действията му, бива разказвана от един от спътниците му, а техните коментари винаги са в контраст с поведението на героя. Въпреки че Алеко Константинов е демуург на текста, той остава скрит, а Бай Ганьо знаят всички. С това Алеко задава основния въпрос – как разбираме себе си, и този въпрос е валиден вече повече от век“, подчертава проф. Русева.

„Алеко Константинов е уловил чертите на националната ДНК и го е превърнал в провокативно наследство, олицетворяващо и лошите, и добрите черти от характера на българина, затова няма как героят да не засенчи своя автор – казва журналистката Елена Чамуркова. – Алеко е щастливо обречен чрез своя герой да продължи да живее и до днес, но и трагично обречен да умре точно от своя герой, с качествата му, които е описал и е нагрял“, допълва Чамуркова.

„Българските управници задължително в един момент, за да се радват на по-голяма популярност, превключват в едно „интимизиращо поведение“ спрямо всички присъстващи в стила на самия Бай Ганьо. Минават бързо на ти със своя събеседник. В българския обществен и политически живот има много примери за хора, които бързо и свойски започват да гледат на един обществен разговор

като на частен и интимен“, казва доц. Йордан Ефтимов. Той дава пример с днешните социални мрежи в интернет, в които така нареченото интимизиране продължава.

„Мисълта на Левски „Да бъдем равни с останалите европейски народи“ е интересна отправна точка при преподаването на Алеко Константинов в училище“, казва Валентина Дянкова, преподавател по български език и литература в ПМГ „Васил Друев“. Според нея Алеко показва как европейската среда приема пътуващите българи и как Бай Ганьо се вписва или не се вписва, а усърдно се съпротивлява на европейския модел. Тя посочва, че самият израз „Бай Ганьо тръгна по Европа“ е показателен, че той тръгва по европейските релефи, а не се вглежда в нейната културна и цивилизационна същност. Това е лесната част от урока, посочва тя, но следва трудната, когато Бай Ганьо се завръща. „След като се завръща от своята амбулантна търговия, с натрупани пари от песнене, той тръгва към властта с онези инструменти, които ще го направят могъщ и несменяем, ще тръгне да прави избори и да се прави на журналист“, посочва Дянкова.

Литературният изследовател проф. Димитър Михайлов припомня, че Алеко Константинов е застрелян на 11 май 1897 година. Само месец по-късно списание „Мисъл“ посвещава почти целия си брой на паметта му. Главният редактор д-р Кръстев свръхидеализира Алеко Константинов в некролога, който написва, представяйки го като идеална личност. Нетолкова с пътеписа „До Чикаго и назад“ и с „Бай Ганьо“, а с неговите фейлетони. „Това и от днешна гледна точка е странно, защото повече от две трети от фейлетоните на Алеко са политически, насочени срещу политическите му опоненти. В същия брой на списанието са публикувани стихотворения и текстове от големи за онова време интелектуалци, които дават началото на мита за Алеко като идеалната личност“, допълва проф. Михайлов.

През 1901 година по инициатива на Пенчо Славейков излиза първият том от съчиненията на Алеко Константинов. В своя предговор Славейков също идеализира личността на Алеко Константинов, но с едно съмнение в художествените достойнства на книгата „Бай Ганьо“. Според проф. Михайлов Пенчо Славейков определя книгата с метафората, че „Бай Ганьо“ е огледалото, в което се оглежда цялото българско общество, но непредпазливият майстор, преди да турне това огледало в рамката, го е счупил. Затова и според Никола Георгиев (български литературен критик, през 1992 година

издава книгата „Името на розата и на тютюна“, в която прави междуктестов анализ на „Бай Ганьо“ и романа „Тютюн“ от Димитър Димов – бел. р.) това е книга провокация към българското общество, а героят ѝ се превръща в особен комплекс на българската интелигенция, която иска да разгадае неговата многопластовост, отбелязва проф. Михайлов.

„Идеята на БТА за срещи, посветени на Алеко Константинов, превърнаха тази година наистина в година на Алеко Константинов с всички гледни точки“, казва още проф. Виолета Русева. Тя подчертава, че самият Алеко в своите фейлетони е развивал мисълта си на база тезата на политическия си опонент, затова и творчеството му трябва да се разглежда, без да се пренебрегва контекстът.

* * *

Габрово, 11.09.2023 г.

Важната роля на Габрово за формирането на писателя Алеко Константинов е в центъра на обсъжданията в дискусията „Алеко днес“. В дискусията се включват доц. Йордан Ефтимов, историкът и краевед Даниела Цонева, директорът на Регионалната библиотека „Априлов-Палаузов“ Савина Цонева и Петя Загорчева от Дома на хумора и сатурата.

Доц. Йордан Ефтимов обяснява, че идеята на кампанията е не само да извади наяве малко известни или неизвестни факти около живота на Алеко Константинов или пък живота на неговото творчество, но и да ни призове да се вгледаме в огледалото на неговите текстове. „Няма по-популярен герой в българската литература от Бай Ганьо“, коментира доц. Ефтимов и допълва, че самият Алеко Константинов е една от най-митологизирани фигури, най-идеализираният от българските писатели и винаги даван като пример за етическо поведение.

„За да говорим как се възприема Алеко днес и като творчество, и като личност, ми се струва, че задължително трябва да се обърнем към историята – какъв е Алеко по времето на своето формиране като юноша, защото там са базисните моменти“, казва Даниела Цонева. Тя изтъква, че именно Габрово – след Свищов, е второто селище, вписано в личната житейска летопис не само на Алеко Константинов, а и на цялото му семейство. Цонева обяснява, че Константинов е бил ученик в Габровската гимназия от 1874 до 1877 година.

„Габрово тогава се развива и е едно утвърдено, значимо занаятчийско и търговско средище, много

Петя Загорчева, Йордан Ефтимов, Савина Цонева и Даниела Цонева

известен просветен и културен център в българските земи“, разказва тя и допуска, че вероятно това е една от мотивациите 11-годишният Алеко да бъде доведен в Габрово от своя баща. „Още като ученик в Габровската мъжка гимназия Алеко Константинов прави първите си стихотворни опити. Той сочи в своята автобиографична скица, че причина за това е неговият учител Илия Христович“, казва още историкът и определя годините на Алеко в Габрово като време на момчешко безгрижие и жизнерадост. „Те са наситени и с изключително сериозни учебни занимания, защото Габровската гимназия дава много силна подготовка“, заявява Даниела Цонева и обръща внимание на изключително силните преживявания на Алеко по време на Априлското въстание.

Директорът на Регионалната библиотека Савина Цонева казва, че Алековите произведения са сред тези, които често се заемат от читателите, което е свързано и с включването им в учебната програма. „Ако този автор не се изучава, това би било голяма загуба“, заявява тя.

Петя Загорчева от Дома на хумора и сатирата акцентира върху това, че едно от качествата, които Алеко доста често засяга, е критиката към другия, към чуждото или към човека отсреща, а понякога даже към съседа или към управляващата власт. По думите ѝ критикуването много лесно се изразява с думи, но настъпва друга трансформация, когато човек погледне в себе си и открие някои от чертите на Бай Ганьо. „Бих искала да приканя повече хора да погледнат навътре в себе си и да се замислят дали не притежават някои от тези качества. Същевременно да не минават веднага към отхвърляне, а да се опитат да го приемат“, казва още Загорчева.

* * *

Хасково, 13.09.2023 г.

Алеко Константинов трябва да има по-голямо присъствие в часовете по български език и лите-

ратура в средния курс, а акцентът да бъде върху по-различни от изучаваните сега произведения на Щастливеца. За това настояват на дискусиия в Националния пресклуб на БТА в Хасково участниците в инициативата „Алеко днес“.

Срещата-разговор с участието на творци на словото, критици, литератори, преподаватели по български език и литература и ученици е водена от автора на инициативата доц. Йордан Ефтимов. Той припомня, че от десетилетия такава необходима дискусиия не е била подемана, като подчертава, че БТА застава зад такава социално значима кампания.

Поетесата Ели Видева разказва, че е открила Алеко по-късно в живота си от ученическите години. „Разбрах, че след всичко преживяно той е бил един тъжен беден човек, който обаче е успял да превъзмогне и бедност, и нищета, и собствената си тъга и е показал обществото такава, каквото го е видял, а за това се изисква страшно много вътрешна сила. Затова го ценя не само като автор, но и като човек“, пояснява Видева.

„Да, има стереотип, който едва ли ще се преодолее - да се гледа на хумора и сатирата като по-голяма категория литература“, коментира Ефтимов.

„През последните години тече преценка на героя Бай Ганьо, той се възприема като еманация на българина – на доброто в него, на способността му да преодолява трудностите“, смята литературният критик Недялко Бакалов. Той развива тезата, че Константин Павлов е поет „от коляното“ на Алеко Константинов.

„Алеко наистина вълнува. За съжаление, учебните програми не пожалиха и него“, смята преподавателят по български език и литература в Гимназията с преподаване на чужди езици „Проф. д-р Асен Златаров“ Катя Вълчанова. Тя посочва, че в момента изучаваните текстове на Алеко в училище дават само еднопосочна представа за него – само отделни текстове от „Бай Ганьо“ например, а той е гений в социалната психология. „Бай Ганьо е единственият герой в нашата литературна история, който се превръща във фолклор – с вицовете. Той може да се изучава не два учебни часа, а цял срок, без да омръзне на учениците“, обобщава Вълчанова. Според нея по-уместно е в учебната програма да залегне първата, а не втората част на произведението, където има сблъсък на култури, както и да бъде върнат така актуалният днес разказ „Пази боже, сляпо да прогледа“.

Литераторът Левент Халил припомня идеята за отпадане на задължителните текстове и свободно в учебното съдържание да се избират и неканонични книги.

Разговорът за Алеко в Хасково

Алеко е много „орязан“ в учебните програми, а часовете за него са малко, смята и учителят по български език и литература в Природоматематическата гимназия „Академик Боян Петканчин“ Станислав Курчев. Той изразява съжаление, че в тях не присъстват фейлетоните „Разни хора, разни идеали“.

„Няма нито един фейлетон, който се изучава в българското училище, това е симптоматично“, отбеляза и преподавателят по български език и литература в гимназия „Проф. д-р Асен Златаров“ Нина Николова.

В разговора се коментира и подетата от проф. Александър Кьосев инициатива за „граждански патриотизъм“.

„Смятам наистина, че Алеко Константинов трябва да се изучава повече в българското училище, както и други автори, създали текстове, които не са докрай фикционални, художествена белетристика - обобщава Ефтимов. - Моят акцент е също така, че и за изучаваните в средното училище сатирици в българската литература няма достатъчно място. Като Алеко на първо място трябва да бъде обвързан с Ботев. Виждам пряка връзка между „Бай Ганьо“ и стихотворението „Патриот“ на Ботев, както и с фейлетоните му“, казва още Ефтимов.

* * *

Кърджали, 13.09.2023 г.

Литературният герой на Алеко Константинов Бай Ганьо трябва да бъде различаван от явлението Бай Ганьо, смятат участниците в провела се в Националния пресклуб на БТА в Кърджали среща-разговор, част от инициативата на Българската телеграфна агенция „Алеко днес“.

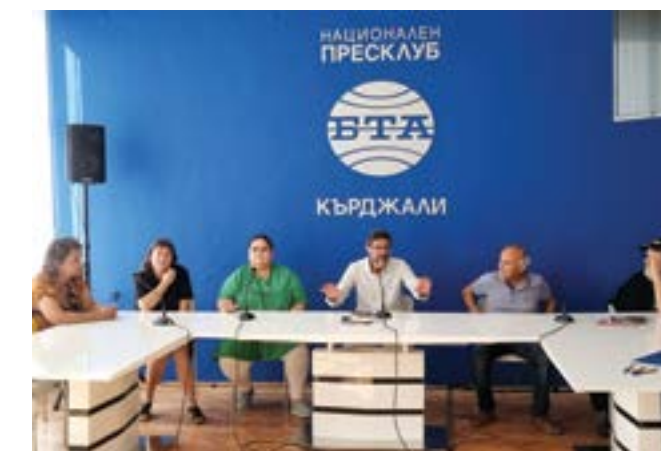
„Като учител по български език и литература ми се иска да разграничаваме образа от явлението, за което, когато преподаваме произведението на Алеко Константинов, често си говорим с учениците – българско или балканско явление е“, казва пре-

подавателят в Професионалната гимназия по икономика (ПГИ) „Алеко Константинов“ в Кърджали Лидия Бояджиева. Но според нея Алеко Константинов и изучаването му в училище не трябва да се ограничава само и единствено до „Бай Ганьо“ в 7-и клас. „Спомням си времето, когато в 6-и клас се изучаваше „Пази Боже сляпо да прогледа“ - да бъде за поука и на ученици, и на общество, и на политици“, казва още Лидия Бояджиева.

Румяна Дамянова, преподавател по философия и гражданско образование също в ПГИ „Алеко Константинов“ в Кърджали, дава примери за отношението на учениците и аналозите, които младежите правят, изучавайки Алеко Константинов и заложените в програмата произведения. Тя разказва за училищните инициативи за 160-ата годишнина от рождението на Щастливеца и за това, че погрешностите, провокирани да разсъждават над сюжетите и героите на Алеко, винаги правят аналогия със съвременното.

А според заместник-директора на гимназията Красимира Живанова Алеко Константинов се възприема добре от погрешностите и провокира у тях въпроси.

Писателят и носител на различни награди за хумор и сатира Христо Станчев определя Алековия Бай Ганьо като образ-послание. „Времето, атмосферата – политическа, фискална, в България сочи, че този по принцип художествен образ се превръща в международен европейски образ. Аз все повече откривам различни черти от Бай Ганьо като поведение и нравственост у много ръководители на България, от парламентарно представени среди. Те просто обичат Бай Ганьо да го имитират в своето ежедневие и малко по малко го превръщат в свое амплуа“, споделя Станчев. По изразеното му лично мнение това е една визуална представа

Румяна Дамянова, Красимира Живанова, Лидия Бояджиева, Йордан Ефтимов, Христо Станчев и Александър Щинков

накъде върви нашата страна днес. „Аз към днешна дата бих казал смело – не съм оптимист и намирам, че националният облик трябва да придобие други посоки. Не да попиваме и гарантираме присъствието на Бай Ганьо, а просто той да остане в нашата история като литературна даденост. Нашите мечти и посоки в живота трябва да бъдат съвсем други – било поетични, било прагматични, било творчески“, казва още Станчев.

„Моята глава е пълна с алековци. В детството, когато за първи път се докоснах до Алеко, на мен ми беше само симпатичен, понеже простотиите на Ганьо харесват на децата. После се замислих, че не става въпрос за творческия потенциал, който е голям на Алеко, а за самите му герои. Тогава започна да ми става жал и да си казвам: ето то това е големият писател – да ти стане жал и за простака“, казва писателят Александър Щинков.

* * *

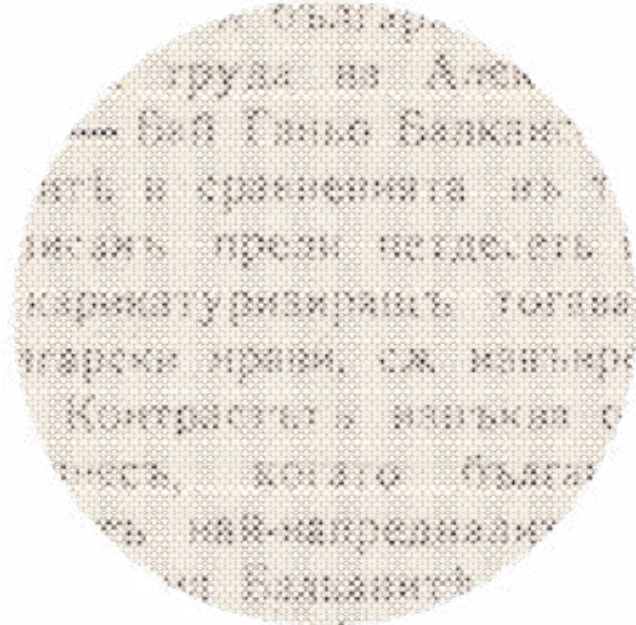
Свищов, 21.09.2023 г.

Инициативата „Алеко днес“ събира представители на културно-образователния и обществен живот на заключителната среща-разговор в зала 1 на Община Свищов.

Модератор на срещата е доц. Йордан Ефтимов, а участие в нея вземат генералният директор на БТА Кирил Вълчев, доц. Георги Лозанов - директор на Дирекция ЛИК в БТА, г-р Генчо Генчев - кмет на Община Свищов, Росен Маринов - директор на Дирекция „Култура и културно наследство“ в Община Свищов, доц. Юлия Николова - писател и литературен историк, Анатолия Тодорова - уредник в Историческия музей в Свищов, както и учители и ученици.

В словото си генералният директор на БТА Кирил Вълчев разказва за първоначалната идея за създаване на инициативата, която включвала пресконференции с холограма на Алеко в пресклубовете в страната. „Една от идеите беше цялата година да бъде посветена на Алеко Константинов, да не бъде формално, защото за мен най-важното от разговорите е ще можем ли да говорим за идеали в този меркантилен свят“, казва Вълчев. По думите му това, че много хора присъстват и говорят истински за Алеко, дава надежда на България, че има водачи, които да не търсят богатство и приспособяване заради благосъстояние.

„Няма никакъв смисъл от просперитет без нравственост. Трудно е да убедиш младите, че не е най-важно да станеш богат, че щастието често пъти няма нищо общо с богатството. Най-големият смисъл на този разговор е да видим у Алеко

истинския отговор какво е щастие и той не е в 95 стотинки в джоба или в Солунската митница“, добавя той.

„С тази среща ние използваме Алеко като огледало, в което да се огледаме днес и да видим собствените си образи такива, каквито са – поколенчески и индивидуални“, отбелязва доц. Георги Лозанов. Той посочва това, което тръгва от образа на Алеко и описва нашето битие, разказвайки за комунизма. „Алеко можеше да бъде приобщен и да бъде вкаран в комунистическата идеология, прекроен така, че да свърши работа. В основата си обаче Алеко е борец срещу диктатурата, а комунизмът беше диктатура“, казва доц. Лозанов.

Той посочва три идентификации с Бай Ганьо, които имат пряко влияние върху развитието на съвременния живот, ценностите и мисленето. Първото нещо е, че гротескната фраза „всички са маскирани“ се превърна в реално политическо отношение, което според него не е правилно. На второ място той посочи „келепир“. По думите му този модел се превръща в ценност и само наивниците не правят галавери. На трето място поставя ксенофобията, насочена най-вече към европейците. Според него е опасна поука мисленето, че ние сме важни и силни, защото се харесваме, а нямаме способността да бъдем толерантни към другите.

Кметът на Свищов съобщава за различни инициативи на общината, провеждани под егидата на Алеко, като провеждането на ученически конкурс за къс хумористичен разказ и други. Росен Маринов разказва за поредицата „Препрочитаем Щастливце“, осъществена съвместно с Българската национална телевизия, в която изявени свищовлии – творци, учители и общественици, препрочитат откъси от различни Алекови творби.

Участниците в дискусиата коментират още актуални теми, свързани с роднинските и прия-

телските връзки на Алеко Константинов. Те припомнят факти от живота на Алеко, неговите постижения и интензивен живот.

Доц. Юлия Николова коментира политическите възгледи на Алеко, свързани с европейското му образование и контакти. Алеко Константинов се пада племенник на Иван Шишманов, заявява тя. За първи път в разговорите за Алеко тя споменава Фридрих Шпилхаген, който е съвременник на Алеко.

Уредникът в Историческия музей в Свищов Анатолия Тодорова припомня в разговора, че бащината къща на Алеко е отстъпена на общината за девическо училище, а по-късно през 1926 година се превръща в исторически музей чрез дейността на създаден комитет. Къщата-музей в Свищов пази сърцето на Алеко, оригинала на „До Чикаго и назад“, както и други негови произведения.

Заклучителната среща от кампанията „Алеко днес“ в Свищов

Нито цивилизова, нито се цивилизова

Алеко Константинов е светло съчетание на таланти, най-весело-тъжният писател в родната литература. Той пръв проблематизира отношенията на българина с Европа, преодолява границите на преобладаващия в словесността ни битово-героичен сюжет.

Щастливецът и Бай Ганьо са коренно противоположни пътешественици във времето и пространството. Бай Ганьо нито цивилизова, нито се цивилизова. Обликът и поведението му са варварски; у него властва не съзидателната, а разрушителната стихия. Извън балканския регион героят не цени образците на културата, а центровете на далаверата, търси себеподобни, гони алъш-вериша и келепира.

Мнозинството българи в Европа не са от Бай-Ганьовата порода, докато у нас той се е размножил. Запахата идва от организираната многочисленост на войнството, което предвожда, самоупълномощавайки се да управлява според своите мерки за европеизъм. С европерченето си той натрапва усещането, че ползва опита, натрупан в голямата цивилизация. От враждебна и чужда Европа му става домашно близка, нейният образ се явява гротесково преобърнат. Приет от съмишлениците си за европеец, Ганьо става „лидер“, зъл гений на общественно-политическия живот. И в един момент, напусайки книгата, „символично“ убива изобличителя си.

Алберт Бенбасат, историк на книгата, професор във Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

АЛЕКО ИВ. КОНСТАНТИНОВЪ (1863—1908), автор на „Бай Ганьо“ (1886) и др., основателя на Туристката в България.

Снимка: ДА – Сливен (ф. 925)

Всяка истинска промяна

Честит е народът, чиято нова литература започва с такъв образец на самоирония и критично вглеждане в себе си, какъвто ни е завещал Алеко Константинов! Едва ли може да си представим по-сложна, по-драматична връзка между автор и герой. Връзка, обект на стотици анализи, хипотези и тълкувания до ден днешен. Най-често Бай Ганьо е представян като антипод на своя създател. Един писател обаче знае, че такъв пластичен, жив и убедителен персонаж може да бъде създаден само от автор, който е надскочил културните си комплекси и чувството си за морално превъзходство. Алеко обича по своему Бай Ганьо и донякъде му съчувства. Не се отрича от творението си, защото някъде там, в дебрите на тъмната му балканска

природа, е вложил и частица от себе си. За да разберем този феномен, трябва първо да сме наясно със себе си, да приемем средата си с целия абсурден спектър от противоречия, който я съпътства. Защото всяка истинска промяна тръгва от способността да се надсмеем над себе си.

Алек Попов, писател

Фейсбук профилът Й. А. Иваницов

Защо във Фейсбук има профил с име Й. А. Иваницов и профилна снимка на младия Алеко? Краткият отговор е, че това е зарязан социален експеримент. А дългият отговор ни връща към някогашния вестник „Култура“, в който през 2004 година Й. А. Иваницов публикува три свои текста: „Словеса и събори“, „Родно изкуство“ и „Библиотекар(ка) ли сте?“ И не само това, ами три години по-късно публикува в същия вестник отворено писмо, в което се обявя за Козма Прутков и предостави публично своето потребителско име и парола в съществуващия тогава интернет форум „Кон-текст“. Сложна и заплетена история, както личи. Но всъщност най-просто е да се обясни, че през 2004 година моя милост и Лора Шумкова съчиниха Иваницов като общ псевдоним, отговорен за авторството на онези три текста, които представляваха сатирични репортажи със солидна доза фейлетон. Оттам и връзката с Иваницовия син (не вярвам да го познавате), а инициалите дойдоха от „Йоана Андреева“ – псевдоним, под който понякога пишеше Лора. Й. А. Иваницов отдавна си замълча, а тази година Лора си отиде – във войната по пътищата, естествено. Като се замислиш, и Иваницовия син го убиха на пътя, в онзи съвсем нефейлетонен файтон.

Ангела Изгов, писател, литературен критик, преподавател по английска литература в Софийския университет

Писмо за страстта

Скъпи А.,
пише ти А.

Как е там горе? Сигурна съм, че се заливаш от смях! И не само.

Днес съм на 34 – точно на толкова, на колкото тръгна ти.

Помниш ли нашите срещи?

Помниш ли как стоеше до мен на чина?

Помниш ли нашите следобеди с кафе и малко тютюн? Малко, защото нямаше много. Сега има много, но всичко ми изглежда малко.

Помниш ли нашите разговори и тази твоя „страст“, дето ме запали да стана журналист?

Ей, още ме гържи! Глупава страст!

Мина време, а аз не разказах.

Отидох на изпит. Изтеглиха темата „До Брюксел и назад“. Казах си: ей, сега аз съм Щастливеца! И ме приеха. Сигурна съм, че имаш пръст в тая работа.

Та, смея се аз в голямата зала, щастлива съм, че пак си до мен, и уж на шега написах фейлетона, в който живеем сега – Бай ти Ганя покорява Дубай и Париж с гримаса „престиж“. Оттогава, наглася ли се да пиша, всеки път паля по една цигара – в твоя чест, а и за да ми напомня, че някои неща не струват повече от снощните угарки.

И какво излиза? Тютюнът може и да свърши, но твоето време – не. ;)

П.С. ;) – това е емотикон. Заменя цели думи, изречения, че даже и професии! Бай ти Ганя е много доволен от тая работа. Но за това – друг път. По-важното е, че днес е Денят на Независимостта. Щастлив празник, учителю!

22 септември 2023

Анна Ангелова, телевизионен журналист, автор и водещ на предаването „Библиотеката“ на Българската национална телевизия

Соросои ли е Алеко

От гледна точка на днешните „патреоти“ авторът на „Бай Ганьо“ е типичен соросои – мери българското с аршина на „европейските ценности“ и ни кара да се срамуваме от родното. „Учените“, да използваме термина на Захарий Стоянов, а не популярното днес „многосаващи“ от своя страна гледат на околните като на „ганьовци“, които не стига че са прости, играят хоро и везят трибагреници, ами и гласуват за простици. Опитваме се да се напъхаме във формата на културните войни отвъд океана, като ганьовците очевидно трябва да играят ролята на червеноратите селяндури-тръмпици.

Всъщност реторическите манипулации с образите на „простите“ и на „учените“ имат дълга и сложна история у нас, в момента просто живеем в една осакатена, елементаризирана версия на сюжета за „европейците“ и „ганьовците“. Използваме Алековият Бай Ганьо, за да се самостилизираме като възвисени и напредничави носители на цивилизацията, вечно недооценени в изостаналата си страна. Нищо такава няма в книгата „Бай Ганьо“. Има сложна смесица между забавление, съчувствие и срам, но и болка. Няма обаче парвенюшка надменност.

Всъщност демонизирането на Бай Ганьо като пълна противоположност на Алеко и оттам като враг на цивилизацията и прогреса, днес – на „европейското бъдеще на България“, е дело на комунистическата власт след 1944 година. Много удобно им се оказва чрез Бай Ганьо да заклеят завинаги буржоазията. Алековият герой става „рицар на капитала“ и „баща на българските фашисти“. Не оценена помощ на комунистите оказва Илия Бешков с прочутата си карикатура „Бай Ганьо убива автора си“, появила се, забележете, през 1947 година. Е, щом гадният буржоа убива честния идеалист, как да не му вземеш фабриката на изедника, а в апартамента на пъпа на София да настаниш проверени другари?!

Във войната между „ганьовците“ и „учените“ всеки според силите и предразположението се опитва да трупа социален капитал, използвайки една крайно елементаризирана интерпретация на книгата на Алеко. Дистинкция ми дай ти на мене, както би казал Бай Ганьо, ако прочете Бурдйю.

Бойко Пенчев, литературен историк, доцент по история на българската литература в Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Ученици от кръжока по история към гимназия „Д-р Иван Пачов“ – Берковица пред паметната плоча на Алеко Константинов на Черни връх през 1963 година. Снимка: ДА – Монтана (ф. 1431)

Честита Нова 1895 година!

По литературни и идеологически причини родният читател недолюбва мизантропа и търси сгоден случай да го посочи, да го разобличи, да разкаже нещо за него. А мизантропията е важна школа – защото приучва човека на дистанция, учи го да наблюдава, скрит от погледа на другите, да вижда себе си като друг. Школата на мизантропията разгръща фантазията за стойностите. Алеко Константинов показва като никога друг възможностите на подобна оптика, нерядко доминиращи в облика на човешкото. Особено ясно личи това в разказа „Честита нова година!“. В празничната сутрин на вратата на героя (ни повече, ни по-малко: Алеко Константинов) се стичат хора с честитки, а той в ролята си на щастливец се крие, защото – като Бай Ганьо, добре знае, че зад всеки поздрав стоят финансови претенции. Скоро гомът вече не е крепост и разказвачът излиза навън, бяга и става още по-уязвим на поздравления, докато накрая го застига писмена честитка и от самия Бай Ганьо. Да го беше написал за Новата 1995-а, щяха да го пишат първи постмодернист.

Борис Минков, писател и литературен критик, доцент по западноевропейска литература в НАТ-ФИЗ „Кръстьо Сарафов“

Васил Рашков (по това време околийски управител в Пещера), Михаил Такев, Алеко Константинов и други. Фотографията е направена часове преди убийството на Алеко Константинов на 11 май 1897 година. Снимка: ДА – Шумен (ф. 736К)

Ние сме спасени

Пьесата „Рицар на Светия Дух“ написах, „повлиян“ от една мисъл на Тончо Жечев. „Въпросът е прост като молитва и иска прост отговор. Или Бай Ганьо е общонационалният ни тип и ние сме пропаднали. Или този народ е родил същевременно и неговото противоядие, противоотрова и ние сме спасени.“ („Одисеята на Щастливеца и Бай Ганьо“, 1980)

На 11 май 1897 година „противоотровата“ е ликвидирана.

Висшето училище нехае. Надигат глава единствено студентите. „Всякъде другаде таква злодеяние би имало за следствие ако не революция, то нещо друго. А какво става у нас? В трите дни на траура ние ще заявим къде са истинските ни симпатии – пишат те в декларация. – Прекратяваме занятия и ще участваме демонстративно в погребението!“ Отговорът е: „Академичният съвет не приема вашето погребение! А отсъствието ви ще има тежки последици за всякой студент! Зове те ни към крайни мерки! Всички занятия се спират до второ известие!“

Студентите заявяват: „Ние ще пренесем на ръце ковчега с тялото от гарата до храма и от храма до гробищата и няма да позволим да го види и докосне политик, чиновник или полицай. Желаяем подлата власт да блести с отсъствието си!“

Затова академичният съвет обявява всички студенти, участвали в погребението, „за драговолно напуснали.“

През 1897 година студентите във Висшето училище са били около 350 души. Днес в София те са хиляди, но не вярвам да понесат на ръце писател до вечния му дом. Алеко почива от източната страна на гробищната черквица в Орландовци. Не личи да е навестяван често.

Боян Папазов, драматург

Vom Schwarzwaldbis zum Schwarzen Meer / От Черната гора до Черното море

Между тях тече река Дунав, най-голямата европейска река. През дългия си път реката носи много вода, но също хора, стоки, цивилизация, култура и духовност. Реката се движи от запад на изток и едновременно ту се издига на север, ту се спуска на юг като най-ниската точка на пътя и е България, по-точно град Свищов. Позволявам си в този географски факт да привидя особено значение. Сякаш пълна с ценностите на Запада, реката среща „съпротивата“ на Изтока. Нагоре северът извисява тези ценности, Наголу югът ги принизява. И точно в родното място на Щастливеца Дунав достига най-низко. Точно тук е обратният пик - един пилон с върха наголу. Тук дивацината на Изтока се среща с мъртвешката инертност на Юга. Затова опозицията тук е най-яръкостна. Светлината на Европа срещу тинята. Алеко срещу Бай Ганьо! Каква по-драматична двойка от автор и герой. Щастливеца сякаш е недосегаем в чистотата си, но Ганьо се мисли за „НАРОДА“. Със суровия си инстинкт протакът се бои от автора си и го напада. Нарича го безродник и космополит. Бай ви Ганьо се крие в храстите край пътя и стреля. Щастливеца е убит. Ами сега...

Васил Василев, театровед

На свободната почва на потиснатите съвестни и неспирните агитации

Едно стратегическо положение непосредствено преди избори провокира определени очаквания, обуславя модели на поведение, задава тип взаимоотношения, които се доближават повече до целенасоченото морално влияние и по-малко до изявите на реална грижа.

Селската кръчма, превърната в своеобразен парламент, е мястото на пренаредените стойности и прекроените съвестни, в което призивът за повече човештина бележи съдбовното в последиците си разминаване между доброто пожелание и непосредственото действие за постигането му. Нейде из нея проличават силуетите на героите на новото време – агитатора Сопов, българина из Русия Тестов, полицейския стражар Камшиков, учителя Цветев: носители на конкретни нравствено-психологически черти, открояващи ги като смешни, но и опасни мултиплицирани въплъщения на хуманизъм и патриотизъм от преимуществено по-различен порядък. Придържането към „костентуцията“ е големият залог за осмислена общностна посветеност, но всъщност предприетото в нейно име най-напред бива съобразено с личния интерес и с превърнатата в императив нагласа: „началникът е наш“.

Мировото съдилище от своя страна пък изразява скритото зад присмеха озорчение от отчайващата, пародийно нюансирана негова същност и роля.

Така единственият опит на Алеко в комедииграфията – „На свободна почва“, пресъздава симптоматични „картинки из народния живот“, в които решенията и поведението на безкрупни агитатори сопаджи и съмнителни родолюбци оратори характеризират грубия прагматизъм и всевладеещата социална противоречивост и институционална несъстоятелност.

В такава обстановка приглушени остават думите: „Хубава е нашата земя, богата е нашата земя, ама нали ние не сме хора и си извъртаме очите...“

Па има си хас да ни харесат.

Д-р Владимир Игнатов, учител по литература в 9. ФЕГ „Алфонс дьо Ламартин“

Туристи на Черни връх през 1977 година – до скалите, на които е поставен паметният барелеф на Алеко Константинов. Снимка: ЦДА (ф. 720)

Изтласкване на българщината

„Алеко“ в наименованието на кампанията „Алеко днес“ поставя акцент върху автора и произведението му, а „днес“ върху читателя и прочитането му. От такава гледна точка „Алеко днес“ е лесна кампания, защото читателят се идентифицира с някого, който го привлича с таланта и свободолюбието си. Трудна кампания би била „Бай Ганьо днес“, защото читателят се идентифицира с героя на Алеко, който също го привлича, въпреки посредствеността и нагаждачеството си. Как стана така, че Бай Ганьо, създаден от автора му като карикатурен образ, постепенно бе превърнат от читателя в типичен образ на българина. Как осмиването се превърна в приемане. Отговорът е от една гума по Фройд: изтласкване. Криеш от себе си непростиими желания, за да си спестиш безпокойството, което те ти носят. Но криенето им на свой ред те безпокои и затова си готов да ги признаеш, ако ти ги простят. Идентификацията с Бай Ганьо върши тази двойна работа. Хуморът помага за опрощаването – смехът замества моралната санкция, а онова, което е опростено, е отказът от свобода. Алековият герой проявява една нова постосвобожденска национална икономика на свободата – тя е морален дълг преди освобождението от Османската империя, но не и после, когато пречи на келепира и комфорта. Икономика, за жалост, валидна и до днес – след освобождението от Съветската империя, когато още по-стројно

звучи Байганьовото „Всички са маскари“ в местен отглас от Карамазовото „Всё позволено“.

Рецепцията на „Бай Ганьо“ показва, че не само героят може да убие своя автор – като в карикатурата на Илия Бешков, но и читателят може да го стори – и в двата случая тихомълком.

Доц. Георги Лозанов, философ, журналист

Да не захаросваме

С думите, особено „броените“, сме О.К.: разполагаме с клишета и конструкции всякакви – с блокчета „итонг“ по-лесно се строи, отколкото с кирпич... И все високопарното ни влече, помпозното, парадното, такъв е днешният ни лайфстайл.

Всичко, което Алеко е избягвал, иронизирал, на което е устоял. Затова го има фейлетона срещу „олимпиеца“ Стоян Михайловски, наречен там „умния Стоенчо“ – да смъкне градуса, да бъде достъпен, разбираем за читателя.

Така се е появил и разказът „Пази, Боже, спля до прогледа“ от нашия буквар и първа читанка. Дидактичен, сантиментален и изхвърлен от днешните регулатори на словесната ни мода. Алеко не се е влияел от моди, писал е само по закона на изкуството – да въздейства на читателя емоционално.

За век и половина художествената ни писменост се отдалечи от изкуството и затъна в наукоподобието. Така по-лесно се постигат титли и доходи. С помощта на сложен инструментариум (пример: понятието наратив). И със създаване на школи по „модерно“ леснописане. Изкуственият интелект, с който ни плашат като с нова пандемия на Запада, всъщност е на въоръжение у нас от десетилетия. Така образовахме децата си да решават тестове и да заграждат отговори, а да не проронят сълза над Каралийчевата „Майчина сълза“.

И всичко заради пустата Истина. Как да я заобиколим, да я гримираме, да я захаросаме. Как да кажем, че лъжата е истина, а войната е мир.

Алеко не е имал проблем с Истината. Стремел се е да е честен и откровен, деликатно да помага и на читателя да бъде почтен, морален, интелигентен.

Намеренията на именития писател не са сбъднати до днес...

Георги Мишев, писател

Филмовото забвение на Бай Ганьо

В период от 70 години Щастливеца не е припознат като достоен автор за киноадаптация и екранизация в родното кино и най-вече през неговото социалистическо битие. В българската история на киното има само две филмови адаптации по Алеко Константинов – при това само на „Бай Ганьо“. Първата е създадена през 1922 година от Васил Гендов, а втората е от 1991 година на Иван Ничев. В този дълъг времеви промеждутък творбите на Алеко остават незабелязани от българското кино. Докато в родното пространство циркулират множество вицове за Бай Ганьо, а проузвездението е част от учебната програма, то любимият герой не успява да пребори социалистическия целуид. През 1922 година БЗНС припознава своя лидер Александър Стамболийски на екрана, като това рефлектира върху сиромашкото разпространение на лентата и отразяването ѝ в погабашната преса. Този епизод стои като обица за ухото на комунистическата власт, която не само възпрепятства подобен паралел, но и целенасочено пренебрегва както творчеството на Гендов, така и един от най-добрите му филми. След началото на Прехода една от първите екранизации е на „Бай Ганьо“. Сравненията с Тодор Живков бяха твърде очевидни, но и твърде закъснели.

Деян Статулов, кинокритик и сценарист, главен асистент в Института за изследване на изкуствата при БАН

Матрьошков ориентализъм

Алеко е неправдоподобен. Човек на живота, на трапезната веселба, със спорен вкус и представи по теми като пол, раса, етнос, тяло, той бива обявен за духовния аристократ на нацията.

В „До Чикаго и назад“ първоличният разказвач изповядва недостатъците, с които той и другарите му ще се гаврят с Бай Ганьо.

Алеко не прави от „Бай Ганьо“ творба. Това е зле скалъпена, хем повторителна, хем противоречива фейлетонна сбирка. Литературно слаба, етически проблематична и интелектуално посредствена, книгата чудоейно се превръща в абсолютното знание за българското.

Днес книгата пита: кой е по-срамен, Бай Ганьо

или онези, които го разказват? И си отговаря: и Бай Ганьо, и разказвачите му са срамни по различен, еднакво нереклексивен начин. Изреченото и стореното от Бай Ганьо му е вменено и приписано. Той е разказан от перспективата на споделяния срам. Но разказвачите са несигурни ехидни посредственици, които не виждат епидермалната си европейщина, изтласканата си към Бай Ганьо ориенталистка долница. Книгата е за българския комплекс спрямо другия българин. Матрьошков ориентализъм.

Димитър Камбуров, литературен теоретик, доцент в Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Светът толкова увеличен

Сигурно съм бил на десетина години, когато прочетох „До Чикаго и назад“. От тази книга се роди първата ми невъзможна мечта. И аз като Щастливеца да видя Ниагарския водопад. След четирисет години мечтата ми умря. Видях го. „Който може, нека опише тази картина; който може, нека я фотографира, нека я нарисова!... Аз не мога.“ Алековата Ниагара е по-грандиозна от американската Ниагара. И Витоша е „Какво? Швейцария ли?“ И Бай Ганьо е по-огромен от всеки българин. Само ококорените детски очи виждат света толкова увеличен. Така описан, всека атом от него може да бъде видян от другите хора. И само детската душа се разтърсва от най-малката лъжа, подлост, гадост, безчестие, омраза, простащина... И търси спасение в това да се присмива през сълзи на своите мъчители.

Това дете живя само 34 години, нямаше време да остарее. На 11 май 1897 година Щастливеца беше убит от засада. От тогава до днес българите сме сред най-нещастните народи на земята.

Иван Кулеков, писател

В търсене на корените

Осем години следвах, а след това работих в Централна Европа.

Когато трябваше да се върна в България, изпаднах в паника.

За какво ще разказвам в бъдещите си филми като се бях откъснал за толкова дълго време от България!

Започнах да търся корените си. Обиколих страната, посещавах манастири, вглеждах се в хората.

Трескаво се върнах и към цялата ни литературна класика. Така преоткрих гения на Алеко Константинов вече с погледа на зрял човек. Безпощадно критичен, но в същото време деликатно ироничен към нас, българите. Той ме накара да заобичам още повече България. Така Алеко даде старта на цялото ми творчество до ден днешен. Поклон към всичко, което е създадено през толкова краткия си живот.

Иван Ничев, режисьор на игралния филм „Бай Ганьо тръгва из Европа“ (1991) и на телевизионния сериал „Бай Ганьо“ (1991)

Едно простреляно сърце

Преди няколко години отидох в родната му къща в Свищов. Тя сега е музей.

Бащата на Алеко е бил голям българин. Богат човек, уважавана личност, построил най-красивата къща на брега на Дунава. Когато руският император дошъл в България, отседнал в дома му.

Днес тая велика къща е музей, овехтял, унил и студен поради престъпното ни отношение към миналото.

В музея рядко влизат хора. В оня ден аз бях единственият посетител.

Влязох вътре, пребледнял от вълнение.

Видях бюрото, на което Алеко е пишел домашните си. Видях пианото, на което са свирели сестрите му.

И в една от стаите в една стъклена видях сърцето на Щастливеца, пронизано от куршум.

Чакайте бе, хора!

Защо сте сложили в музея това пронизано сърце? Каква е тая злобеца некрофилия?

С това ли искате да бъде запомнен Алеко?

Какво казвате с това простреляно сърце на децата, които влизат в музея?

Че Щастливците в България ги трепят?

Понякога литературните герои надживяват автора си. Днес Бай Ганьо живее в целия ни народ, а Алеко само в неколцина щастливци.

Затова ми е толкова скъп.

Иво Сиромахов, писател

За брагатите писатели и световните изложения

През 1867 г. Жул Верн посещава Парижкото световно изложение и в реакция на важната за по-добри изложби идея за съизмерването и съревнованието на нациите пише роман за погводница, в която се съхраняват световните постижения на изкуството, науката и техниката, без да се знае кое чие е. Екипажът говори на измислен, ничий, общ наднационален език. В утопичната погводна общност, създадена от капитан Немо (в първата версия впрочем капитанът е поляк, чието семейство е избито от руснаците) националната принадлежност няма никакво значение.

През 1893 г. пък Алеко Константинов е на Световното изложение в Чикаго и изцяло приема идеята за съревнованието. Всъщност това е една от основните теми на Алеко, може би именно затова е бил такъв любител на световните изложения. България според неговата изрично неуверена оценка, неспокойно рефлектираща върху външния поглед, е – или е представяна от „другите“ – някъде между недолюбвания Ориент и непостижимия Запад, метафорично близка до грубичко тъчащите индиански баби, категорично далече от тъмнокожите американци, водещи в пътеписа някакво смешно погражателно съществуване.

Виктор Юго пише в гига за изложбата от 1867-а, че всяка нация би следвало да се поучи от Франция. За Франция не знам, по поне Жул Верн май отчасти има право. Като става дума за мултикултурализъм, ще е по-добре да не се учим баш от Алеко.

Катерина Крушева, български германист и германски българист, преподавател в Гьотингенския университет, автор на монографията „Кланица и културна поетика. Чикагските кланици в американската и европейската литература, наука и популярна култура“ (2023)

Демократура с гълово масло

Човекът е животно, което мисли, говори, чете и пише. Преди словото е имало само стон и кръсък. Днес четем по-малко, затова подлещите са повече. Обедняваме откъм морални рефлексии. По-нищи сме. Умберто Еко казва, че на кокошките е бил необходим цял век, за да научат, че не трябва да прекосяват пътя. Българите повече от век се надсмиваме над „Бай Ганьо“, но не го изтръгваме от себе си, а се срастваме с него и той стърчи над нас като рудиментарен израстък. Днес Бай Ганя не носи потури, калпак и антеришка, облечен е в „Армани“, шофира „Ферари“, станал евроатлантик, сериен политик, политически анализатор, подгръчен прокурор, поръчков журналист, но е все същият балкански хитрец, дребнодушен всякъдник, лукав фанфарон, бравурен режисьор на българския „демократичен“ преход, ипостас на десетилетната демократура*, доморасъл демократен, вкопан дълбоко в българския корен. Каквото да подхване, накъдето да се обърне, среща високото столетно чело на Щастливеца, превърнал името „бай Ганьо“ в популярен национален символ, „синоним на доброто и лошото в българския характер.“ **

*Демократура – съставна от думите демокрация, диктатура и прокуратура

**Боян Пенев, „Превръщанията на Бай Ганя“

Коста Костов, пулмолог, професор в Университетската многопрофилна болница за активно лечение „Света Анна“ в София и издател на списанието за медицина и култура *Inspiro*

100-левова банкнота

Няма как да кажа, че отговорността е била само моя, а и няма смисъл. В конкурса за актуалните и днес български банкноти бяхме две групи, сред които имаше хора, чието мнение за образите със сигурност беше интересно да се чуе. Едната група бяха интелектуалци, а другата – хора от Управителния съвет на БНБ.

Успяхме да дадем основния уклон на тези банкноти – да не бъдат с политически фигури. Веднага казвам: образът на Стефан Стамболов бе наследен. Сам никога не бих приел да има банкнота със Стамболов. Това е единственото изключение и банкнотата ясно акцентира върху неговите писателски творения.

Основната политическа трудност с банкноти-

те беше свързана с Иван Рилски. Всички в Управителния съвет искаха да отстъпят, защото тогавашният клир започна с аргументацията: „Безсребърник“ и „Защо е на единия лев, защо е на най-малкото?“ Нашият отговор беше: „Защото са най-много тези банкноти!“ Добре, сега вие ще кажете: „Защо не сложихте на еднoleвката Алеко?“ Веднага искам да ви отговоря как прекъснахме разговора с Българската православна църква. Като им обяснихме, че най-големият монетарен успех в историята е римският – от IV до XIV век. Разбира се, на много от тях има императори, но основната фигура върху номизмата още при стартирането на сеченето ѝ е самият Исус Христос. Тоест материалното и нематериалното в съзнанието на хората не се разделя. И не бива. Парите са средство – те не може да бъдат никога нищо друго.

На банкнотата с Алеко присъстваше Бай Ганьо, но конкурсът просто съвпадна с някакъв момент, в който се промени конюнктурата на БНБ, и някой махна Бай Ганьо.

Мартин Заимов, финансист и политик, бивш подуправител на Българската народна банка

Герици връх в пожарей.

Снимка: ДА – Монтана (ф. 1431)

Проекцията на Алеко що е то българското

Знаем, че Алеко Константинов сериозно се смятал за потомък на царския род Шишман. Боян Пенев говори за това, споменава и големееето на баща му. Че го е дърпал баща му от българчетата, не му е давал да се омешва с презрените цървулки. Известна е сцената: децата се боричкат на пращната свищовска улица, а малкият Алеко жално ги гледа иззад оградата, облечен алафранга. У Щастливеца от малък е възпитано чувството да не понася българите: всичко българско и родно му се струвало отвратно и нефелно. И винаги, когато го откривал у себе си, се отвърщвал от себе си.

Според Инна Пелева: „Омразата към себе си е важна за Алековата психичност фигура...“ Затова – нещастен и погнусен от неоставящото го на мира българско, Алеко прави единствено възможното, за да се освободи: товари с това противно му българско Бай Ганьо, приписва му го изцяло. Героят е своеобразно alterego на своя автор, но alterego, кое-

то Алеко мрази и от което се срамува. Или – ако употребим понятие от психоанализата, Бай Ганьо е проекция на Алеко: всичко онова, което Щастливеца не щял да има в себе си, макар да го имал в изобилие...

Бай Ганьо е изкълчената представа/проекция на Алеко за това що е то българското... Представа, с която ние повече от век мислим себе си.

Мутко Новков, литературен критик, психолог и радиожурналист

Тълпата от ганьовци

Ние, българските сатирици след Алеко, не правим нищо друго, освен да доразвиваме образа, който той ни остави – всеки автор според възможностите и таланта си. Въпреки нашите сатири Алековият герой продължава своя победен ход през годините – жизнен, деен и неподлежащ на културно облагородяване. Неговите проявления днес са навсякъде – по обясними причини Щастливеца не е можел да си представи Бай Ганьо като шофьор на пътя, като футболист със световна слава или като футболен фен. Днешният Ганьо е banker, фалирал собствената си банка, той е министър на културата с бедна култура, който с „пъзление“ се издига даже до председател на парламента...

Кой съвременен автор ще има таланта да опише женския Бай Ганьо – дали тя ще бъде Буля Ганьовица или Лейди Гана, сексуално разкрепостена дама, облечена по модата и тунингована с постиженията на пластичната хирургия – фолк певица, самохвална писателка, манекенка или инфлуенсърка?

Днешният Ганьо доби даже самочувствието на сатирик, надминал своя създател – той води собствено шоу, има собствена телевизия и ферари с цвят червен, оглавява дори политическа партия...

Ех, Щастливецо, кой да те забележи в тази тълпа от Ганьовци – нямаш скъпа кола, маркови грехи, даже и една татуировка си нямаш!

Михаил Вешим, писател

Алеко като идеалната обществена личност

Повече от 120-годишният общобългарски (и не само!) дебат за смисъла и характера на знаменитата книга на Алеко Константинов за Бай Ганьо, за сложното съотнасяне на героя и неговия автор, за различните форми на идентификация на прослойки и малки и големи публики с този герой или за грастичното разграничаване/противопоставяне е на път да скрие от погледа ни, да затули самата личност на Щастливеца. А противно на догмите за смъртта на автора, тук тя, тази личност, е съществено важна.

Още веднага след убийството му той е видян, описан, апологетизиран като ИДЕАЛНАТА ОБЩЕСТВЕНА ЛИЧНОСТ НА СЛЕДОСВОБОЖДЕНСКИТЕ БЪЛГАРСКИ ДЕСЕТИЛЕТИЯ. Неговата гибел не е само непоправима загуба на един голям писател. Това трагическо събитие бележи края на времената на титаните на Възраждането – макар и вече в една следосвобожденска епоха, чрез облика на една модерна личност. Траурната книжка на сп. „Мисъл“ (5-6-а от 1897 г.) дава тон за това свръхспециално отношение: Алеко е наречен „борецът за светлина“, „любимецът на нашата младеж“, „душа-кристал“ в некролога от редакцията; със стиха „Венци ще кичат твоя тъмен гроб“ започва прощаният стихотворен текст на близкия приятел Пенчо Славейков; като „чудовищност на това ново злодеяние“ определя убийството г-р Кръстьо Кръстев; с „Достоен ще ти свием ний венец!“ завършва своята творба, в която описва акта на убийството Кирил Христов; куршумът поразява писателя в мига на мечтанието: „А вътрешен, божествен вик/ Предричаше му занаят/ Честити часове безчет“ – според интерпретацията на Иван Ст. Андрейчин. И през десетилетието писателите от кръга „Мисъл“ и от обкръжението продължават да дават все нови и нови текстове за тази непрежалима и незаменима обществена личност. И превръщат тази светла и красива апологетика в традиция!

Михаил Негелчев, литературен историк, професор в Нов български университет, София

Фашизмът Бай Ганьо

Не бих видял актуалността на Алеко Константинов в теми като „Ние и Европа“, „Същност на националното съзнание“ или „Отрицателен или положителен герой е Бай Ганьо“. Има нещо по-важно за нас в наследството на писателя. Известен е епизодът, когато Бай Ганьо започва да издава вестник, който нарича „Народно величие“. Тук Алеко Константинов се докосва до явление, което и през двадесети век, и днес не престава да се възпроизвежда: фашизма. Бай Ганьо усеща, че националното ни Възраждане може да бъде сведено до патетична формула, която агресивно да се развява, че политикът може да не защитава кауза, идеи, а да застане зад печеливши клишета. Героят разбира, че политическият популизъм трябва да се свърже с медиите – неслучайно става журналист. Бай Ганьо ненавижда демокрацията: „И едните, и другите са маскари!...“ Заедно с това поведението му е откровено антиинтелектуално, той мрази учениците хора; не обича също Запада, Европа („Какво ще й гледам на Виената, град като град: хора, къщи, салтанати“). Всичко това са черти на фашизма, с който все по-често се сблъскваме.

Морис Фагел, литературен историк, доцент в Нов български университет, София

Градският ироник

Няма снимка, на която е с потури и калпак. Той е градски човек, свищовляя, в бащината му къща е отсядал самият руски император Александър II. Учил е в странство, възторгава се от модерното, поне от модерните тренове и паракоди. Пише практически само за градове, май пръв в българската словесност. Е, и за планини, запален турист е. Това също е градски обичай, селянинът не се катери по върховете, освен ако не пасе добитък там. И иронично се усмихва на всичко, по-дискретно на модерната цивилизация, по-открито на хората с потури и калпаци. И в това май е пръв.

Не е да не посещава малки градчета, а вероятно и паланки. Заради изборите, в които неособено успешно участва. Неособено успешно, защото предпочита да иронизира демагогията, а не да я практикува. По най-бруталния начин съдбата му спестява да се нареди сред тези, които иронизира, я в парламента, я в Министерския съвет.

Изкушавам се да си го представя сред протестиращи жълтопаветници от по-ново време. Знаем, че жълтите павета са поставени след смъртта му, но свободомислието и непокорството са по-стари. Само че не го виждам да скандира лозунги, въпреки че е партиец, от Демократическата партия. По-скоро би се усмихнал иронично на дирижирания ентузиазъм на наивници и службогонци.

Николай Аретов, литературен критик и историк, преводач, професор в Института за литература при Българската академия на науките, главен редактор на списание „Литературна мисъл“

Решението на Културния

Бивш кантонер, носител на поощрителна награда за художници – любители на морска тематика, и рядък специалист по монтиране на глози за газов инжекцион.

Прякорът му е Културния.

Влезе ли в заведение, взема по две салфетки – едната отнася вкъщи за черни дни, а другата е винаги у него, ако случайно разлее гъмза върху спортните гащета, които носи през всички сезони.

Напуска хора на запасните офицери „Гранит“ (поради разногласия, свързани с репертоара) и кандидатства в групата за автентичен фолклор на пенсионерите диабетици „Цикория“. Оттам го отхвърлят, защото не е достатъчно възрастен и е в отлично здравословно състояние.

Става член на туристическо гружество „Алеко“, но... в града има още едно. Със същото име! За да ги помири, организира съвместна инициатива – „По стъпките на Щастливеца“. Срещат се на поляната при Кобилино бранище.

При побоя е удрян и от свои.

Взема решение. Ще основе съвсем ново, негово – „Алеко“!

„Записването е от септември. Ако не може да го направите лично, оставете името си върху салфетка.“

Николай Гундеров, поет, актьор (участва и във филма на Иржи Менцел „Обслужвах английския крал“), драматург (автор на пиесите „Хористи“, „Фиаско“ и „Цегиванг“) и театрален режисьор, съосновател на естествения театър „Трифонов & Гундеров“

DarkAvenger

През 1989 г. нашенецът DarkAvenger създава компютърен вирус, който става известен под същото име, постига изключително разпространение, нанася сериозни щети и донася международна слава на автора си. Стотина години по-рано Алеко Константинов създава Бай Ганьо и пуска текста в мрежата на българската литература. Ефектите са много сходни с тези, постигнати по-късно от DarkAvenger. Като начало писателят на свой ред избира да даде тъмни характеристики на своя персонаж: той е преди всичко „черноок, чернокож и даже чернокож“, калпакът му също е черен (очевиден намек за колективно тъмно alterego, за архетипен субект). Но Бай Ганьо точно като DarkAvenger е опасен преди всичко заради способността си непрестанно да мутира. Неслучайно Светлозар Изгов пише, че „на нас тепърва ни предстои да се срещаме с Бай Ганьо в живота“. Чавдар Николов описва Бай Ганьо като „вечната книга на България“, защото винаги се появяват нови и нови реални аналози на основния персонаж. Иван Ничев се пита „кога и как бихме могли да се отървем от него“. Антивирусната програма на българското общество се оказва безсилна и докато DarkAvenger в крайна сметка остава в историята, тъмният откъс от Алеко Константинов прераста в гениален литературен хакерски жест, чиято поддривна мощ се е превърнала в част от колективната ни идентичност.

Орлин Спасов, културолог, експерт по медии и журналистика, доцент във Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Колективната фигура

За мен Алеко е специално важна фигура в българската култура (и тук ще представя в резюме една основна теза, подробно разгърната в книгата ми „До Чикаго и назад откъдето пътеписа. Към генеалогията на Бай Ганьо“, 2021).

Чрез Алеко българският колективен човек за първи път се среща/сблъсква по радикален начин с глобалната модерност на устремно настъпващия ХХ век. Двете му големи творби представят дьубактовия механизъм на тази среща-сблъсък. „До Чикаго и назад“, пътепис само на повърхността си, е проникателно културфилософско есе, домогващо се до открития (предчувствия) за постхуманизма и машинизацията на модерния свят, които на западната критическа мисъл ѝ предстоят десетилетия по-късно, едва след масовата кланица през 1914–1918 г. Сблъсъкът на европейца хуманист с новата технологична модерност от американски тип, ддето човекът ще е само „оголен“ биологичен индивид, всмукан в поточната лента на социалната машинария/Maschenschaft.

Неслучайно тъкмо там, in the Brave New World на постисторичното бъдеще, се ражда и колективната фигура на Бай Ганьо, която ще бъде разгърната във втората голяма творба: травматичният начин, по който българският патриархален човек, захвърлен между епохите, реагира на този културен шок. Утробният гърч на колективното съзнание.

Пламен Антов, литературен историк, поет и драматург

На едно публично обсъждане за паметник на Алеко

Проектът, който харесвам, според мен крие още възможности. Сега сме свидетели на самотата на един мъж, стоящ в очакване, опрян о стълб с табелки за различни дестинации, и в нас се пробужда споменът за приключенския дух на Алеко Константинов.

В биографичен план обаче той не е самотен странник. Всичко, което сме чели от него, е свързано с хора и компании. Членовете на клуб „Весела България“ са постоянно му обкръжение, независимо дали отива на Витоша, в Париж или до Чикаго. Той пътува, включително към нелепата си гибел, заобиколен от двамата приятели или група зевзеци, и там, където отива, не е да се свие самотен в хотел или хижа и да пише на спокойствие дебели романи. Хвърчащите му „очерки“

бъкат от любопитни, бърбиви на бира като самия него персонажи и ако той се е чувствал самотен, в смисъл на различен, това не се вижда. Алеко Константинов е контактен иронист, нещо подобно на Радој Ралин от по-ново време. В такъв смисъл трудно си го представям „самотен в света“ (колкото и колективност да му осигурява Витошка улица.)

И ако в биографичен план той ще пътува по света и ще опише видяното, следващото, което ще направи и още време зад гърба му, е случаят Бай Ганьо, с който навлиза в паметта на хората. Доколкото знам, няма негови паметници, които да го ситуират в кръга на този му герой – вълнуваща специфичност, демонстрирана в други жанрове, напр. в политическата рисунка или в театъра.

Дали авторите биха приели такъв щрих към концепцията им или е несъвместим с нея? Според мен, той не принизява европейската идея, демонстрирана в проекта им, а я обогатява и вади от конюнктурна злободневност.

Руси Чанев, актьор

До Желюша ли, до Виена ли, до Лондон ли...

„... Ако се наемате, опитайте се да нарисувате с нежни думи картината, която се представи... след спирането на трена.“ Бяг до залата на летището за получаване на багаж. И ето го нашия герой. Застанал до изхода с количката за багаж „... гюл е това – не е шега, мирише...“ Набит, праметнал лаптоп. Погледът му вперен в дупката, от която трябва да се появи багажът. Като да е футболен вратар. Минават чанци, куфари, това усилва напрежението, той разширява периметъра, изтласква други дебнеци на дупката, проверява чужди куфари, ръкомаха, следи, обяснява, отстранява, изпотен, разгърден, най-сетне вижда своя, с нежност го полага на количката, щастлив разблъсква, настъпва и тръгва. „За да не помисли някой от вас, че аз преувеличавам, че нарочно украсявам разказа си, за да окарикатурия Бай Ганя, ще ви кажа, че, напротив, аз пропуцам някои работи...“

Да би бил тук, Щастливецо, да ни видиш, но щом те споменаваме, значи си тук!

(Предавам за списание ЛИК откъс от новата ми книга „Излет в спомена. Литературни пътеписи“)

Фани Цуракова, писател, психиатър в Университетската многопрофилна болница за активно лечение „Цари Йоанна – ИСУЛ“ в София

Пловдив

Четейки Алеко

Български писател да се нарече Щастливеца, е може би най-голямата самоирония, до която, който и да е писател, изобщо някога е стигал.

Алеко е нашият комплекс на другоселци.

Българинът е другоселец дори в собствената си къща.

Бай Ганьо въпреки архаичния си език, струва ми се, все още е най-близката до българина книга. Това вероятно я прави най-чужда на другите народи.

Зорба гъркът е гръцкият Бай Ганьо, но Казанзакис не е гръцкият Алеко.

Зорба е огрян от слънце простак, Бай Ганьо е слънчасал простак. Казанзакис обаче не излъчва нищо светло за разлика от Алеко.

„Прощавай! Не е за чудо пак да се срещнем!“ Така (не) свършва Бай Ганьо.

Това е от малкото български книги, които са отворени за дописване.

Самото прощаване при Алеко е опрощаващо – обещание за среща.

Само 15 години делят Ботев от Алеко, „На прощаване“ от „Прощавай, Бай Ганьо...“, мисленето в крайности за българите от безкрайността на мисленето за българина.

Антон Баев, писател и журналист, Пловдив

Деликатният и остър проблем за щастието

Аз съм от години потънал в тази тема и напълно съществува рискът да бъда обсебен от всичко това, което ме занимава непрекъснато. Писането на книгите е едно, а така се случи в моя професионален и личен живот, че аз си живея с Алеко. Говорим си от скоро време върху един текст, който се нарича „Скромна лепта на общия жертвеник“ и той финализира някакви мои усилия...

Но да го кажа така: аз тръгнах по обратния път – с „Бай Ганьо“, и след това се върнах към „До Чикаго и назад“.

През цялото време, в което съм се занимавал с Алеко, мен ме интересуваше моментът на писането. Никола Георгиев го нарича negligentiaepistolatum, което е „голям мор“ за българският ХХ век, може би и за ХХ век. В тази връзка има един сръбски писател – Йован Дучич, който казва: „Абе те българите много интересни хора. За да се роди пътепис, трябва да пътуват по двамата. Единият пътува, другият да го ръчка да пише.“ Това писане не е вътрешно пристъщо, както за пишещите хора от западния свят. Например англичанинът, който шест месеца пътувал, написал три тома. Откъде ги е извадил тези три тома? Писал, та се забравил.

Българското писане в това отношение е много бедно и Алеко попада в тази negligentiaepistolatum. Не пише. Той дори мисли, че не е роден за писател. Той късно и случайно става писател. По мои скромни наблюдения е бил подготвен за гържавник. Но тази кариера се прекъсва заради сблъсъка му със Захарий Стоянов. Това изхвърляне от магистратурата, прекъсване на всякаква връзка с гържавна служба... и Алеко тръгва по този друг път. Частен човек, адвокат. Той като адвокат е закъсал и е цял да фалира, ако не са там Найчо Цанов и компания, които го подпомагат.

Между другото „До Чикаго и назад“ според мен е написан поради материални съображения. В смисъл – той е пътувал, но един въпрос, който много ме вълнува, е: как няма пътепис до Париж – „До Париж и обратно“ или „До Париж и назад“. Защо? Алеко е един от големите свидетели, той е видял Версай, видял е Париж. Париж го е видял през 1889 г., когато Айфеловата кула е била открита. Той се качил на току-що издигнатата нова кула и е писал възторжени картички. В „До Чикаго и назад“ ще видим, като се връща от Америка, какво говори за Париж. А къде е пътеписът? Няма пътепис. След това отива в Прага. За Прага няма пътепис – „До Прага и назад“. И едва за Чикаго, когато свършват

Витоша, 27 август 2017 г. Всяка година в последната седмица на месец август се отбелязва началото на туризма в България, като се отдава заслужена признателност към Алеко Константинов и туристите ентузиастични, тръгнаха с него за покоряване на Витошкия първенец от морената пред Народния театър на 27 август 1895 година

парите му, идва добрият Беньо Цонев с богатото академическо списание „Български преглед“ и казва: „Аз ще ти дам един заем тука. Няма да го връщаш... да си допълниш там каквото не стига. Напиши едни пътни бележки“. И Алеко много дисциплинирано на 14 юли 1893 г. се връща от това пътешествие и до края на юли написва тези пътни бележки. Браво! На един гръх... и тези 130-120 страници излизат (и те са невероятни!), но като връщане на гръх.

Оттам се случва още едно нещо, което за мен беше лично откритие. На връщане от Чикаго в трамвая за Бостън открива Бай Ганьо. Не че не го знаел, че го има. Той е от тези прототипи, тези Бай Ганьо прототипи, които са там... той ги е виждал, всички са ги виждали. Но в трамвая казва като Архимед: „Ах, Еврика! Бай Ганьо вече е тук!“ И ако трябва да търсим родното му място, то е там в този трамвай.

Но обръщам внимание върху динамиката. Връща се, написва „До Чикаго и назад“ и с летящ старт започват да излизат разказите за Бай Ганьо. С летящ старт излизат в списание „Мисъл“, където не излиза какво да е. Въпреки че Алеко има големи забележки по „Бай Ганьо“, той излиза и в първите месеци на следващата година завършват тези двет разказа, които правят втората му невероятна книга. И поради това, че стремително се появява втората невероятна и много по-невероятна книга, първата невероятна книга стои в сянка и

винаги ни подлъзва, че минаваме по обратния ход.

Между другото, докато писах последната книга, в която се обсъждат Алеко Константинов и Иван Вазов като пътешественици, мислители и прочее, заедно с Пламен Антов бяхме в контакт и той каза: „Аз пиша една такава книга. Но не ми пращай твоята, защото да не ми се промени всичко сега.“ И така в неведение един към друг, когато излезе неговата книга, която намирам за много добра, се оказа, че сме мислили по сходни проблеми, но в съвсем различни посоки. Това не е наш принос. Това е принос на обекта. Този обект ни позволява абсолютната свобода да мислим за каквото си искаме, да осмислим света.

Бай Ганьо и Алеко не са просто присъствие в литературата. Това е присъствие в езика, начин да мислим света, да го изговаряме. Дори хора, които не са чели „Бай Ганьо“, познават този дискурс, който е байганьовски, познават тези ситуации, те ги фиксират, те ги улучват, идентифицират ги. Така че „Бай Ганьо“ е много съществена част от нашата култура, нашата менталност. Без да сме литературоведи, без да сме някакви изследователи, дори да не сме го чели. Това е огромно постижение на човек, който не е имал никакви литературни амбиции.

За разлика от Вазов, предназначен да стане търговец и предприемач, който пише в търговските тефтери стихотворения и е така направен: „Аз ще стана поет, писател и това е!“ За Алеко никак

не е било така. Но самият той казва, че когато открива това свое поприще, нищо друго вече не го интересува. За него тези пътувания и писането са намиране на себе си. Той е намерил себе си така. Може би е бил съгласен с това предназначение на рода, средата...

Ако не беше Захарий Стоянов и това нещастно осъждане на този човечец там, вероятно Алеко щеше да стане български министър-председател. Във „Весела България“, да припомним само, какви хора ядат и пият заедно: трима министър-председатели, професори по математика и т.н. Това не са обикновени хора. Това е българският елит. Алеко принадлежи към тази среда и само нещастната случайност... Всъщност не е нещастна случайност, а сблъсък на един човек, който разбира обществото по модерен начин като разделение на властите, и един човек, който казва: „Този закон да ми се маха от главата.“ Това е говоренето и мисленето на Стамболов. Това Алеко мисли много здраво: разделиенето, правилното ситуиране, независимостта на едните от други, свободната преса. Как без тези неща? Той е вярвал в неща, за които днес и ние допускаме някои компромиси. Той е бил безкомпромисен и е понесъл всички последствия на съдбата си: изхвърлен, преследван.

Да, Вазов е бил в огромен комфорт. Това е официалният писател на България. Властта се е грижила за него от 1894 година нататък и два пъти го обявява за народен поет. Той е бенефициент на всички почести. През 1894 г., когато Стамболов си отива, Вазов, „образно казано“, идва на власт, а Алеко отново тегли каруцата нагоре и без подкрепа. Отново влиза в политически борби. С кого? С Константин Величков. Алеко е кандидат за депутат срещу Константин Величков. Ние крием, че Захарий Стоянов го е цапаргосал. Крием, че се е сблъскал с Константин Величков. Константин Величков го бие на изборите в съотношение 3:1 гласа. Ама знаете какво е описано в „Бай Ганьо“ как се правят избори. И кой ги прави? Константин Величков. Затова Константин Величков е погложен в цялото писане на Алеко на безмилостна критика. Ако трябва да кажем къде Алеко не е прав – не е прав, защото Константин Величков е основал Рисувалното училище, а Алеко, щом чуе за Рисувалното училище, пощръклява. Ще видите филипики, написани срещу училището. Обаче ако художниците ни знаят по нещо, то е, защото е имало рисуващо училище. Така че Алеко също е жертва на своите страсти и прегубения. Защото Константин Величков е враг, и Вазов е враг. И измъква историята за мировия съдия Вазов как осъдил едно куче.

И от лирическа гледна точка следва лесна разправа – как може да съдиш куче? Ми – може. Вазов може.

Мисълта ми е, че Алеко не е лека обикновена литературна фигура. Преди всичко е общественик, гражданин, много силен интелектуалец. А „До Чикаго и назад“ не е пътепис. Това е философски трактат на тема: „Накъде върви светът?“

Винаги съм се чудил как ние от 10 години сме освободени и се чудим как да „вържем гащи“, както се казва. Непрекъснато България е в някакви изпитания, Сърбия напада... А Алеко може да мисли отвъд този български хоризонт, да се връща непрекъснато в него и да мисли. Кой по това време е чел „Бел Ами“ и да мисли? Да мисли готам, че и в Чикаго да продължава да се терзае от „Бел Ами“: накъде върви светът. Той казва следното нещо, което важи и за днешно време: „Колкото да върви напред технологията, техниката и прогресът, съотношението между щастливи и нещастни е винаги неизменно.“ По негово време проблемът за щастие е деликатен и остър проблем.

Двата тома на Иван Хаджийски потъват в текст, който се нарича скромничко: „Скромна лепта на общия жертвеник.“ Той е преглед: с какво се представяме ние в индустрията, в изкуството, в литературата и т.н. С по един абзац цяла България е направена в една характерология. След огромната ирония, която винаги се изсипва, Алеко демонстрира наивна романтична вяра. На мен лично много ми допада, не обичам циничните ироници. Ще си позволя да цитирам завършека на Алеко за българското кулинарно изкуство:

„Българско кулинарно изкуство“. Българска кухня – ето един въпрос! Thatisthequestion! – би казал Шекспир. Нека, колкото за опит, да направим тука един списък на българските „манджи“, ама хасъл българските, а не изкованите и крадените. Почвам: попара, лютеница, зелник, тиквеник... Създам телю всеблаг, помогни ми! Не, не, сериозно, има ли още нещо! Готвачи и готвачки, филолози и събирачи на народни умотворения, спасете честта на България!...

Българийо, майко моя, в какъв ли гиздав мундир ще те представят на Парижкото всемирно изложение и дали там ще може да те познае твоето чадо, о, моя простичка, и бедничка, и хитричка, и умничка, и набожна, и безбожна, и измъчена, и наплашена, но и храбра, Българийо!...

Живко Иванов, литературен историк, доцент в Пловдивския университет, автор на книгата „Бай Ганьо – между Европа и отечеството“

Притча за интелигента, народа и отечеството

Когато се прибира в България, вече юрист, Алеко установява, че западните дипломи вървят повече от руските (неговата е руска), а най-вървят бездипломните лоджии.

Губи систематично публичните конфронтации, в които е страна.

Възторгвайки се от предстоящото пътуване до Чикаго, изпуска копнежното „пък може и да не се върна!“. Надява се на доцентура в университета. Позицията би му позволила поне няколко години да живее във Франция, за да напише хабилитационен труд – много иска да се махне. Не успява.

Веднъж на улицата го разпознават – излязла е онази книга – и започват да го сочат с пръст: „Бай Ганьо, бай Ганьо!“ Правят го обичливо-радостно, не за да го оскъбят, просто героят им е симпатичен, поради което и създателят му им е симпатичен, затова ги идентифицират един с друг. Бил разтърсен – дори не са разбрали, че ги наказва, нищо не са разбрали.

Убиват го по погрешка едни селяни, те пък нямат представа кой е, че пишел и пр.

Каква притча за интелигента, народа и отечеството.

Инна Пелева, литературен историк, професор в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

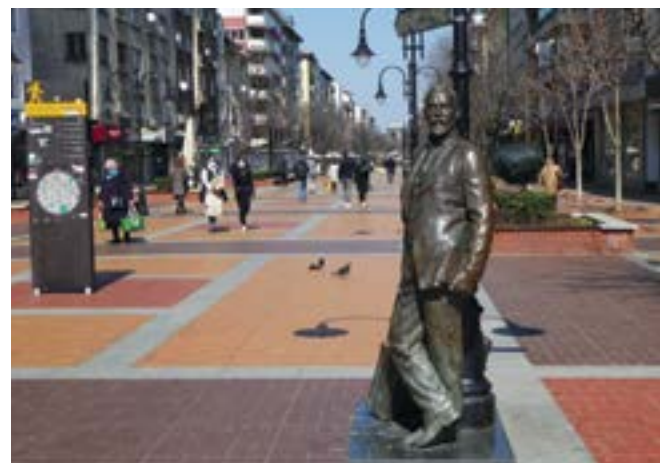
Сатириктът в епохата на хейта

Хуморът не е хейт или културен спам. Фейлетонът не е литература „втора ръка“... Пиша това и си тананикам: „Да бе Алеко жив,/ написал би щастлив/ един голям памфлет/ за родния снобаритет!“ (Да отминем великодушно скрития цитат, разтегнатата метрика и гласата накрая.)

Питам се, все още в мажорния регистър, ако заредим един ChatGPT с художествените похвати на Алеко, как ли ще осмее днешната писателска „фукария“? Вероятно ще го докара откъм творчески трикове и жлъч, но няма ли да му липсва способността да критикува с усмивка и любов? Подозирам, че Щастливеца би открил в доста съвременни автори Бай Ганьо – индивид, пообразовал се до полунинтелигент, който става „вайръл“ в социалните мрежи. А егото му е байрак! На пилон от поне 133 метра. И на баур.

Именно този образ виждам понякога в огледалото. Пробвайте и вие... Не щете? Искате да ме „нахейтите“? Ще го преживея. Защото, без да съм Алеко, знам – у нас сатириктът търси трибуна и получава трибунал. Наздрависимо!

Петър Краевски, писател, сатирик, преподавател по английска и американска литература в Езикова гимназия „Пловдив“

Статуята на Алеко Константинов на бул. „Витоша“ в столицата

Карта

Да установиш, че инициалите на неуморимия Алеков герой са като тези на страната, в която живееш, не е откритие, но открива карта, която разгъваш с нарастващо удивление. Тръгваш из лабиринта на митове и комплекси, на тъги и иронии, изтънченост и вулгарност, губиш се между лице и опак, разгадаваш мимикрии и непрестанно се взираш дали е достатъчно бяло нашенското бяло. Сянката на смъртта до теб, животът блика, замлъкваш пред неизразимото. Историята е твърде много, географията – твърде малко. Или обратно.

Уж Алеко е гостоприемно ясен и свой – у него отсядаме с охота, но да заседнем фамилиарно е невъзможно – боде усещането за несъвпадение и незавършеност. Едно непрестанно другаде не спира да маме. И по вода, и по въздух прииждат и си тръгват значения. Стъкленцията със сърцето остава.

Всички ние, поданици в тази държава, сме произлезли от онова пробито сърце. Всички ние сме щастливци с пробити сърца. Сигурно затова Алеко така трудно се учи и още по-трудно се преподава. Затова остава необходим – и необходим.

Цветелина Драганова, преподавател по български език и литература в Езикова гимназия „Пловдив“

Прикрит заг псевдоевропейски ценности

Алеко Константинов създава онова слово, което обговаря политическия профил на българина от 90-те години на XIX век до днес. Тялото на Бай Ганьо се превръща във вместилище на метагероичността с целия спектър от [не]популярни смислови конструкции, за които говори литературното. Знаковото преминаване от търговско-келепирджийския псевдокултурен балканско-ориенталски нашенец през кандидатполитическия парвеню до овластения саморазправящ се циник обхваща не само страниците на книгата „Бай Ганьо“, но и тревожно загава хоризонта на очакването, в който надеждата за промяна трайно се е установила загъгла.

През 2017 година открих в ЦДА и публикувах в докторантската си теза две писма¹, които незнайно по какви причини са останали неизвестни и не са включени в книгата „Бай Ганьо“. Присъединяването им към творбата би уплътнило образа на овластения Алеков герой, който продължава да отнема честта на хората, прикрит заг псевдоевропейски ценности.

Любезний господин Ганю,

Нали ти думаш, Ганю, да не ме закачаш, па ти ми думаше нищо, нищо, ами сега какво да правя, де да се дяна от хорска срама, като съм станала трудна. Кой ще ме гледа сирота и детенцето ми? Тебе ти е всичко на шега и кой знай в София коя ще изгорши. Грехота е, Ганю, да правиш такива работи. Каж ми какво да правя, да дода ли в София, да се махна оттука, с какви очи ще се покажа пред комшииците, ще чуе целия град. Да не кажеш сетне, че детето не е твое? Помниш ли като ми приказваше как си бил в Немско, че как това не го хесатили за нищо, че само ний сме диваци, ама аз не искам да зная какво правят в Немско, тука е българско и ще ти донеса детето на тебе, аз ще изгоря, ама и тебе ще те изгоря, или ти мислиш, че като си станал депутатин, за тебе съд няма. Опичай си ума и ми кажи какво да правя.

Твоя нещастна
Олимпияда Смоковска

¹ „Бай Ганю“ – или завръщането към родното като хипостаза на политическото – В: „Да се завърнеш...“: носталгии, памет, разказ (Юбилеен сборник, посветен на доц. д-р Живко Иванов), Пловдив, 2017. Както и тук: <https://litternet.bg/publish33/shinka-dicheva/bai-ganiodorodnoto.htm>

Приятелю Панайоте,

Онова диване Олимпияда, чернооката, ще ми докара някоя беля на главата, получиш едно писмо от нея и се оплаква, че била трудна. Трябва да скроим нещо додето е време, барем сега е властта в ръцете ни. Ти иди при нея и кажи, че знаеш за работата и кажи й да не вдига много-много врява, зере ще намерим свидетели да докажат, че тя е нечестна жена. Ако е наближило да ражда, дай й 500 гроша за моя сметка, па я кандърдисай да направи ето какво: ний и тъй и тъй искаме да бламираме кмета, барем хептен да го омаскарим. Като се добие детето, да го увие в пелените и да иде в Градския съвет, когато заседават, и както се е събраа всичкия Съвет, да го изтърси на масата пред Кмета и да хване да плаче и да го кълане, с една дума – скандал да направи. Тя има бръмбари в главата си и няма да иска да направи това, ама ти я кандърдисай, обещаи й нещичко, излъжи я, заплаши я най-сетне, какво – санким властта не е ли в наши ръце. Па после ще намерим някой ахмак да се ожени за нея, тъй стават тия работи. Ако продължава да дига глорутия, запуши й уста с още някоя пара, ама повече от 1000 гроша недей дава, тя и толкова не струва, ама тъй дошло. Тези 1000 гроша аз ще ги извадя от друго място, ще назначат за мой хатър един Съдебен пристав, па тя е такава служба, че може да се скубе и за два месеца ще ми ги дотъкми като поп. Вашата Марийка я срещнах онзи ден в сряда, с пансионерките се връщаха от баня, много здрава ти праца. Ама да знаеш какви пеперудки има в да ти потекат лигите. Каж ми на Донча, че Плевненските вина се харчат тука много, Станимашиките, язък за името им, тръпчиви.

Твой
Ганю Балкански
П.п. Ще ударим кьоравото с гърците, закона за солта ще се прокара, земи им мюждето.
Същия

Шинка Дичева-Христозова, преподавател по български език и литература в Математическата гимназия „Акад. Кирил Попов“ в Пловдив

Пазарджик

Бай Ганьо – наистина зловещ образ

Достатъчно е да прочетем един или два пъти фейлетона „Бай Ганьо прави избори“, за да видим страшното му лице, защото в други текстове той е улично развлекателен, макар и циничен, та почти симпатичен на някои места, а там той е с истинското си лице. Това, че ние виждаме връзки и моменти при Алеко, които са актуални досега, е изключително ясно.

Но аз написах книга - „Щурец или другото име на Щастливец“, в която сравнявам Алеко Константинов с Райко Алексиев. И двата са трептящи тетица.

Когато пишеш за Алеко и за фейлетона му, който го определя като Щастливеца, стигнах до извода, че с тази „маскара“ свикнахме, и то до идеята, че няма промяна. Самият фейлетон е написан в Аз-форма и разказва как авторът се среща с различни хора и се чувства щастлив, че не е от тях. Дори това единично противопоставяне на общата „маскара“ е достатъчно позитивно, за да го възприемем ние. Да, тази партия може да е такава, вторите или третите да са такива, но аз лично, ако не съм такъв и отстоявам себе си, ще стоя като алтернатива на всичко около мен. Така че той е една нравствена форма, върху която можем да стъпим, да се измерваме и да следваме неговия пример.

Георги Спасов, учител по български език и литература, един от директорите на Езикова гимназия „Бертолд Брехт“ в Пазарджик

Това Алеко не може да го каже

Вчера говорих със Стефка Венчева, която направя книгата „Осемте хилядолетия на Пещерския край“ - там става дума и за това, че първият паметник на Алеко е от гипс и се намира в Историческия музей в Пещера. Направен е през 1967 година. Бях в първи клас, когато нашият учител по литература ни го съобщи. Това е годината, в

която за първи път чух нещо за Алеко и Бай Ганьо.

В тази връзка има какво да се направи по отношение последния ден от живота на Алеко по формата на видеопътепис, свързан с Пазарджик. Още повече че Алеко е бил убит, когато пристига в болницата на Пазарджик на 11 май.

По повод на това, че Алеко отива в деня на смъртта си на партийно мероприятие... Преди няколко дни се видях с Константин Марков, който е бил на срещата с участието на Светлозар Изгов преди години. Накрая на срещата Марков пита Изгов: „Това, че и едните, и другите са маскари, защо го казва Бай Ганьо? Аз исках да го чуя от Алеко.“ Светлозар Изгов му отговаря: „Това Алеко не може да го каже, защото той е или от едните, или от другите.“

Костадин Пампов, учител по философия, Езикова гимназия „Бертолд Брехт“ в Пазарджик

За паметта и паметниците

Не знам дали с партийни пари Алеко е бил в Пещера на 11 май. Мисля, че той все пак е посетил Пещера във връзка с празника на училището.

След като бива убит, на лобното му място се вдига паметник. Днес никой не знае кой го е направил. Отгоре идва гипсовата глава на Алеко, която непрекъснато е била чупена от негови политически противници. А може би противници на политическия му съратник Михаил Такев, който е организирил издигането на първия паметник.

В крайна сметка хората са принудени да преместят паметника. И чак през 1967 година се прави нов паметник на Алеко. Този паметник в самия Пазарджик, на Острова, е проект на Тодор Мумджиев. Паметник с много символизъм. До него има пътека заради туристическата дейност на Алеко. Отделно има стена с издълбан огромен кръг, символизиращ пронизващия куршум. Кръгът е ориентиран към родното място на Алеко.

Тук, в Държавния архив в Пазарджик, се пази смъртния акт и делото за цялото му убийство. Забележителни документи.

Стефка Венчева, журналист и писател, Пазарджик

Благоевград

Бай Ганьо в Европа, ама неготам

Да си припомним всички градове, в които младежите от „Весела България“ са срещали Бай Ганьо. След това нанасяме тези градове на картата на Европа и връщаме политическите граници от преди 130 години. Лека изненада – Будапеща, Виена и Прага са в една и съща държава. Бай Ганьо е пътувал изключително в Австро-Унгария. „Виена – бедната сестра на Рим, Париж, Магрид и Лондон“, казват понякога австрийците. Разбира се, че монархическа Австрия е европейска страна, но тя е една много лимитирана и конкретна част от Европа.

Сега да си представим Бай Ганьо около пристанищата на Марсилия или Неапол. Пак би изглеждал различен, но по друг начин. В Барселона – даже би си купил къща. Ако беше попаднал в Копенхаген или Стокхолм, нямаше да изглежда смешен, а странен. Да си го представим в Одеса – там той би паднал лесна жертва на спекулата и мошеничествата. Средна Европа, граничеща с Балканите и Ориента, е единственото място, където Ганьо изпъква като простак.

Григор Григоров, културолог, гл. ас. в Югозападния университет „Неофит Рилски“

И сега бият

Писател с вътрешен метроном за справедливото и доброто, както и за потъпкването на човешкото достойнство, за цинизма и в политиката, и във всяка обществена сфера. За Алеко този цинизъм води до безпътица и руши основните ценности на нацията. Щастливеца вижда погмяната на националните идеали като една от най-важните пречки пред пътя на България към света.

Избира да бъде неудобен и вероятно и днес са неудобни някои от идеите му, например позицията му на русофил и славянофил, определена от семейната среда, учението му в Русия и собствените му нагласи. Привърженик на П. Кравелов, той е по усло-

вие противник на Стамболовата политика срещу русофилите и дори говори за къщата си като първата къща, където е стъпил „кракът на царя-освободителя“ (в писмо от 1896 г.).

Като убеден демократ Алеко защитава неудобните и се явява защитник на евреиството напр. във фейлетона си „И сега бият, брате мой“. Възприемайки се като коректив на едно продажно време, Алеко използва сатирата за скица на общество, което е загубило своите вътрешни ориентири.

Едва ли има по-актуален писател днес във времето на „възхитителни (политически) сюжети“ и криза на духовната щедрост. Не съм убедена, че и днес българското общество е дорасло до истинската демокрация, която защитава Алеко, защото и днес, както иронично твърди той, не бива да имат право на глас „разсъждаващите, телесно слабите и бедните“.

Магдалена Костова-Панайотова, литературен историк, професор по руска литература в Югозападния университет „Неофит Рилски“

Писмо

На 1 септември 1882 г. деветнадесетгодишният Алеко пише писмо от Одеса до своя вуйчо Иван Иванов, което завършва по следния начин: „Завъртя ми са сополя, па си отидох у дома, че левирахпедите на хозяйствената част, па... аван-звардия и ариер-звардия.“ Това е най-полемичната и цензурирана част от неговото документално наследство. По онова време Алеко Константинов е първокурсник в Новорусийския университет. Боян Пенев обобщава този период така: „Разгулен живот, не се завръща по цели дни и нощи в квартирата си, другарите му отначало се грижат да го спасят, но скоро се убеждават, че всичките им усилия са напразни.“ Месец по-рано Алеко е приключил тригодишното си обучение в Николаевската гимназия, където директор е Фьодор Николаевич, подполковник от руската армия, роден в Русе като Тодор Минков, някакъв отминал Копейкин, а дисциплината в гимназията е полувоенна, в традициите на

вековното имперско руско образование. Това е един важен детайл от формирането на ценностите у Алеко. Времето, когато разбира смисъла на думата свобода. Смисълът за свобода!

Роман Хаджикосев, литературен историк, доцент по българска литература в Югозападния университет „Неофит Рилски“

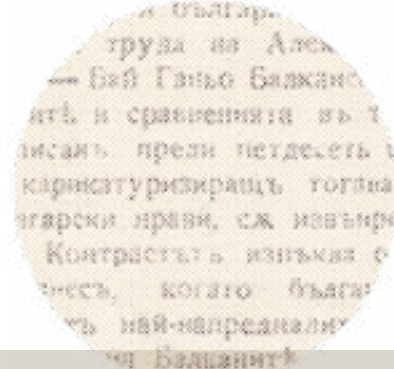
Вариации на тема „Ф“

Бай Ганьо обича думата „фатален“. Като каже „фатален“, все едно, че ффаца някого за гушата. Държи във вестника, който списва с Гочоолу, Дочоолу, Данко Хаирсъзина и Гуньо Адвокатина, непременно да има „фаталния за българския народ“. Какво е фатално, е въпрос на политическа конюнктура. „Фатално“ е като „констенуция“ или „леберал“ – както искаш, така го разбирай. Бай Ганьо не е прост – знае купешки думи, видял е Пратера!

Животът на Алеко е низ от фатални събития. За пет години губи майката, бащата, сестрите... После идва абсурдно-фаталният изстрел край Пещера и едно простреляно сърце, поставено в стъкленница. Нарича себе си Щастливец и това е феномен в една култура, която се свени от смеха и фаворизира страданието. Приятелят му Пенчо Славейков не го разбира и смята, че пропилява таланта си. Феномените трудно се разбират.

Феноменалният Щастливец и феноменът Бай Ганьо, отдавна пресякъл границата между литературата и живота. И ние, които – лутайки се сред думите, се опитваме да тълкуваме фаталностите и феномените.

Стилиян Стоянов, литературен историк, професор в Югозападния университет „Неофит Рилски“

160 – като недостижимост

Независимо от юридическото образование, Алеко знае, че формирането на литературния персонаж е сложен процес. Героят в „Бай Ганьо“ е съвкупност от тяло, жест, дреха, слово... Ах, да – и мускали с терше и музикални партии. Те не са шум, нито звукови вертикали, нехармонични и досадни. Музиката е симултанна стихия от културни означения. Така Алеко превръща нейната инструментална основа в институционална среда – опера или кръчма, туй е въпросът! В първия случай музиката гради културата по Европа; във втория – събужда желанието в отечеството: „На ракия ми свиря!“

И друга роля на музиката – замества книгата в „Бай Ганьо“. Героят не чете, но пък слуша музика. След като „бил чел госта навремето“, той приключва с книгите. Така си освобождава време да слуша „таквиз“ като Сланинка и „Нощ е ужасна“. Тук е попадението на автора – тази „свирня“ е ненаследствената културна памет, защото и бащата на Бай Ганьо не е слушал таквиз. Остава последното действие – симбиозата между музика и политика. Тя става в Гоговата кръчма, където се готви изборната тактика и музиката е сигнал за насилие.

Цветан Ракъовски, литературен историк, професор в Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград

София, 26 август 2011 г. Членове на Българския туристически съюз полагат цветя на морената пред Народния театър „Иван Вазов“, откъдето преди 116 години Алеко Константинов и група граждани са се отправили за покоряването на Черни връх

Кюстендил

Алеко във всички посоки

Това е опасно – Алеко в шепата думи. Алеко в училищните и в юбилейните клишеета. Всяко от тях е готово да се обърне срещу всекиго от нас и да ни разобличи по неподозрян начин – човек по човек и всички ни вкупом. Алеко е прозрението за нас. Отварянето на очите ни. Бай Ганьо е неизчерпаем подарък за своя откривател. Алеко оценява хрумването за него като най-хубавия момент в живота си редом с пътуването до Америка. И за нас какъв подарък е това! – щедър, стъписващ, елегантен, смуцаващ, размиващ, засрамващ, объркващ... Пипащ. Безпощаден. Но незлоблив. Независимо дали сме се запътили за Америка или за Европа, или за избори. Или към самите себе си. Във всички посоки е към самите себе си. И като ни е направил този подарък, мярка ни е дал Алеко – да си я имаме, да си я носим, да се премерваме и съизмерваме. Едните били тръгнали да се образуват в Прага и Виена, да се внедрят в тях или да се завърнат въкъщи с каквото са смогнали да натрупат в университетите, по кафенетата и галериите им. Пък други са скътали в пояса розови мускали пари да изкарат, капиталец да натрупат, я търговийка да завъртят, я фабрика да отворят. Добре де, да не би да е лошо това? Е, не е съвсем по правилата, но има време, това е само първоначално натрупване на пари и възможности. Трещът струва пари, Европа струва пари, за Америка да не говорим.

Идеали? Бошлаф! Пардон, оцапах ви бохчата...

Ти си пиши, пиши си, аз няма да ти преча, счува ми се.

Щастливци сме. Дори не сме гузни.

Виолета Атанасова, журналист, Кюстендил

Винаги преди избори

Съставяме малък сборник с работите на Алеко Константинов: По „изборите“ в Свищов, Избирателен закон, Престъпления против избирателното право и, разбира се, закъде без Бай Ганьо прави избори.

Лого е масовата Ганьова мъдрост Какво ще сегнем сега да се лигам с разни философии!

Разпространяваме широко книгата винаги преди

избори. С това изборджийските хаирсъзи системно имат хубави инструкции за манипулации, виждат у Алеко сродна гуша и най-сетне престават да искат да го убият.

Успешното разпространяване на сборника, включително в аудиовариант, периодично създава добър повод да се мисли защо за по-малко от 20 години след Сан Стефано се стига до висини на политическата мизерия.

Скъпите политици и партийни активисти получават ярко потвърждение и интелектуална стимулация на дълбоко тържавното си разбиране на Мила Родино на Цветан Рагославоф.

Накрая с малко херменевтика, лесно или трудно, апологетите на българската политика с нейните елити и цъфтеж през първата половина на XX век стигат до „Европейци сме ний, ама все не сме дотам“.

Динчо Желязков, философ, Кюстендил

160 гуми за Алеко

Разказва наш голям етнограф за обичай срещу развилнял се чорбаджия. Селяните взимали по камък и се събирали на място, където много народ и сам изедникът минавал. С камъните вдигали могила, която наричали за гроб на разпасалия се; после кой както минел покрай могилата, пак камък оставял. До година изедникът залинявал и се представял Богу за отчет.

Ето, историите на Алеко са камъните, които всеки от нас трябва да трупа на могилата на байганьовщината – своята и чуждата, с неумолима Алекова възискателност, понеже семената на дивацината и алчността никнат ли, никнат.

Да не забравяме, че срещу всеки Бай Ганьо застава много Стойчовци и един Алеко, превърнал се в мяра какви хора сме, накъде вървим, какво искаме да постигнем. А всеки път, когато казваме „Бай Ганьо“, „байганьовщина“, „нали сме байганьовци“, урок по урок, роля по роля, виц по виц ставаме и Алековци, защото без Бай Ганьо не разпознаваме Алеко. Без Алеко не виждаме Бай Ганьо. И двамата истински наши.

Евелина Пенева, преводач и писател, Кюстендил

Казанлък

Казанлък, 1905

Ако минавате край площад „Мезгяха“, непременно ще срещнете двамата френски лесовъди Феликс Вожели и Ян Ягершмит. Те ръководят Бюрото за укрепване на пороищата и залесяването. Борят се срещу природните стихии, които унищожават Розовата долина. Но дали ще се справят със служителите си? Малцина говорят френски, а в Разсадника някой сади фиданките с вързани на възел корени.

Късно вечер след работа те упорито изучават български с учителя Матей Георгиев. Щом натрупват знания, молят Матей да им представи произведение, описващо най-точно живота на българите.

Това е втората им среща с Бай Ганьо. Първата става още при назначаването на техния прислужник – мързеливия Ганьо Делестоянов.

Французите се изумяват от майсторството на Алеко да описва черти у българина, които и те самите виждат. С помощта на Матей лесовъдът Ягершмит започва да записва всичко преведено в тетрадка и щом се връща в Париж, убеждава прочутия Луи Леже да напише предговор към първото френско издание на „Бай Ганьо“, отпечатано в Париж през 1911 г.

Петя Големанова, библиотекар, краевед, колекционер, един от администраторите на популярната група във Фейсбук „СтаръКазанлъкъ“

Jean JAGERSCHMIDT (1879-1954)

Портрет на Ян Ягершмит. Снимката е предоставена от Петя Големанова

Ще кажеш Вчера се видяхме

Алекооо, ще кажеш вчера се видяхме с теб при Айвазиан в Чикагото. Ти – лъснат стегнат, умно говориш пък аз ти думам нашите моме де им е силата. Гледаше ме тогава едно укорително с лека усмивчица и що речи, че си писател, викам, тоя ще ме омаскари.

И стана. Още следващата година ме изтипоса в списание „Мисъл“, а по другата и книга ми написа. До две години злочесто се спомина, а аз, по-жив от всякога, останах до днес. Във всеки един останах и се развих била. От моето водене на избори сега наръчник си направиха, а в политическото нагаждане – учителя си надминаха, дет се вика. Моята келепирщина религия им стана. И в чужбина с мойто име прочути станахме. Само, Алеко, едно нещо ме мъчи. Преди имаше по някой интелегент като теб кой да ми намира кусурите, да ги описва, подиграва и укорява. Имаше и кой да ги чете и надсмива, а сега всички сме маскари – и едните, и другите.

Твой Ганьо Сомов (от чието име записва Румен Сомов, правнук, Казанлък)

„Балканский Бай Ганьо“. (Щоенска картичка. Издава: Никола Пранчов. Колекция: Павел Енчев). Снимката е предоставена от Петя Големанова

Заглавна страница на първото френско издание от 1911 г. Колекция: Румен Сомов. Снимката е предоставена от Петя Големанова

Враца

Алеко за учениците с клипово съзнание

Два са проблемите при срещата ни днес с текстовете на Алеко. Единият е, че езикът му е леко архаичен и усложнен от престоя в Русия и руските пластове на езика. Другият е, че го поставяме в контекста на определена политика. Учениците, които вече са с „клипово“ съзнание и с фрагментарно усещане за цивилизацията, губят ориентация. А това се засилва, защото идва поколение, което ми се струва скъсало с основни ценности на Просвещението като идея за обхващащо знание за света.

Съобразявайки се с това, когато преподавам Алеко, винаги тръзвам от директната връзка с града и училището: пътеписа „София – Мездра – Враца“. Посочвам факта, че по това време се строи сградата на училището ни, той коментира строежа и това, че средствата са хвърлени за една-единствена сграда, вместо по-практично за няколко квартални училища. Всички тези Алекови впечатления, включително за фабриката на Орозов, за хубавото винце на братя Кръскиеви и Врацата, веднага поставя учениците в контекста на Враца преди век и нещо. И е начин да бъдат възстановени изгубените връзки и контексти.

Диана Николчева, преподавател по български език и литература в гимназиален етап на СУ „Христо Ботев“, Враца

ДО БАЙ ГАНЮ И НАЗАД

Нарече себе си Щастливеца със ироническата мисъл, която всяка наша кривица жигоса и фейлетониса.

Той изтипоса бай ти Ганя уж само като на шега, постави го във немска баня да пъчи своята снага.

И европейците да слиса със безпардонно поведение, а подвизите му описа в незабравимо съчинение.

Така остави ярка диря невероятният типаж, начело сложил келепира във умствения си багаж.

С мускали розови в дисагите пътува с трена по Европа, за да възкръсне от бумагите във своите модерни копия.

Които вече лицемерно на демократи се преструват, ала по избори на черно пак гласове ще пазаруват.

А пък Щастливеца с файтона изтегля тежък жребий свой: ще го застреля със патрона от него сътворен герой...

Красимир Стефанов, пенсиониран журналист от Мездра, участвал в разговора във Враца

София, 27 август 2015 г. Ентузиастите отбелязват паметната дата, когато през 1895 година на Черни връх е учреден клубът на българските туристи по покана на Алеко Константинов. Поканата е публикувана във в. „Знаме“, бр. 99 от 23 август, с адресант – любители на българската природа. Отзовават се повече от 300 души, различни по възраст, пол, социална принадлежност. Идеята е чрез създаването на организирано туристическо движение да се изучава България, нейните прекрасни природни дадености и богато културно-историческо наследство, да се възпитават гражданите ѝ в най-ценни морални добродетели

Русе

Соломон Блауцайн, „еврейчето от Русе“

Блауцайн не е обикновен пътник за изложението в Чикаго, той мъкне със себе си няколко добре загънени бурета, пълни с над 100 000 пощенски марки. Използва този вид амбалаж, за да предпази ценната си стока от намокряне и механични повреди.

Българският павилион е повече от скромен, на вид дюкянче, над което стърчи българският трикольор. Вътре помещението е декорирано с килими и романтични снимки и картини, показващи „народния живот“.

На централно място е изложено розовото масло, няколко бутилки с вино и ракия, кутии с тютюн и цигари, платове „преимуществено врачански“ и нашенски носии. Над писалището на отговорника на павилиона Георги Шопов висе картата на България. Любопитна атракция са три восъчни фигури – селска булка, шоп и майор в пълна парадна униформа.

В търговската алея на изложението са подредени бараките на търговците от целия свят. Сред гъмжилото е сгушена „турско-мавретанската“ барака на софийския арменец Айвазян с приканваща табела „Български сувенири“. Пред входа са изправени манекени, стъкмени в шопски мъжки и женски костюми. От двете страни на входа има джамлъци, отрупани със стари и нови монети и пощенски марки. Вътре е наблъскано с пешкири, чорапи, обици, гайди, кавали, тамбури, бъклицы, розове, украшения и още що човек се сети – всичко, което Айвазян е успял да изкръпка на безценица от селяните по софийските пазари. Главна фигура в бараката е Илия Йовчев. Той познава слабостта на американците и помага на Айвазян да „разхалва и разпродава“ нашенските сувенири. Йовчев е един от първите българи, установили се трайно в САЩ, пристига през април 1870 г.

В едно от къошетата е седнал по турски върху сандък, послан с килим, Ганьо Сомов - с антерия, с широк червен пояс и безконечно сини шалвари. Пред него са разположени няколко ядгъзлии (лъска-

Витоша, 27 август 2017 г. Туристически празник. По два мъка от хижа „Алеко“ и „Златни мостове“ туристи и любители на планината от цялата страна изкачват Черни връх и поднасят цветя на барелефа на Алеко Константинов

ви) мускали, от които половината празни, останалите пълни с терше (масло от индрише, имитация на розово масло), което търговците често продават като оригинално розово масло. Ганьо е от Казанлък и е служител на Цариградската търговска къща, която имала кантора в селището, та оттам го пратили в Чикаго да им продава лъжливи розово масло. Трийсет гена клатил из Средиземно море и Атлантическия океан, догде стигне от Цариград до Ню Йорк. Няма мерак за Америка, гледа с четири очи да поеме обратно към нашенско.

Третият български търговец на изложението е Соломон Блауцайн. За съжаление, не знаем нищо

повече за пребиваването му в Чикаго.

Гост на изложението е и Алеко Константинов, който се среща с малцината българи, решили хем да видят света, хем да спечелят някоя друга пара. Богатите си впечатления от САЩ Алеко излага в пътеписа „До Чикаго и назад“, отпечатан първо в списание „Български преглед“ през ноември и декември 1893 г. и януари 1894 г. През месец март 1894 г. излиза в отделна книга. Със снизходителна усмивка Алеко пише, че в павилиона на Айвазян се подвизава „едно еврейче от Русе, което бе донесло пощенски марки, но като видя как отива търговията, продаде марките си на Айвазян и си замина за България“.

Не е ясно и много учудващо е как това специализирано издание с ограничен тираж попада у Блауцайн. Списанието започва да излиза в София през август 1893 г. Наричат го професорско списание, защото основното му ядро е професорското тяло на Висшето училище. Списва се сухо, академично и не е широко популярно. Липсата на читатели води до финансови затруднения и почти веднага книжките започват да излизат със закъснение и слети – обемисти 100-150 страници. Приятелите на Алеко се възхищават от пътните му бележки, но са недоволни, „че са отпечатани този журнал“. Пенчо Слабейков е още по-остър: „Не че отделни книжки от „Български преглед“ нямат избран и добър материал, но взето в цяло, той представлява една язва, от която читателите трябва да се пазят.“

Явно силно докачен, на 7 февруари 1894 г. Блауцайн пише писмо до Алеко, в което изразява възмущението си от подигравателното определение „еврейче“ и подчертава, че е български гражданин. Изтъква, че на Всемирното изложение пристигнал на собствени разноски, че държавата му отпуснала даром място в павилиона, че изложил повече от 100 000 марки и стоял в Чикаго повече от един месец. Бил облечен с един „хубав народен костюм и демонстрирал пред конгресистите гайда и бъклица, от която сто човека могат да пият“. Отправя упрек, че Алеко започнал да издава брошури, в които описва пътешествениците, вземали участие в изложението, а не го потърсил, за да разкаже за него и търговията му.

Уви, проигран шанс, колко любопитни подробности бихме научили за Блауцайн, ако Алеко му беше обърнал по-голямо внимание.

Боян Драганов, журналист и писател, Русе

Съвестта на Алеко

Препрочитам писмата му – странички Алеков живот.

„... Аз и досега не мога да се привикна към моята странна професия – пише на приятеля си Найчо Цанов. – Вчера и днес за успокоение няколко адвокати съм питал дали им се е случвала подобна неочакваност (съдебни решения в противоречие със закона – б. м.)... Може за тях да се разбира, но аз не разбирам... Моят другар насила ме удържа да не върна парите на един клиент, делото на когото не успях да спечеля в касацията... Аз разбирам от паразлъци толкова, колкото от китајски език...“

Днес безсребърникът Алеко ни гледа от баннотата с най-висок номинал. Напомня ни цената на съвестта, истината и свободата, предупреждава да не допускате и да не търпим режими и общество, които отглеждат ганъовци.

Писмо от февруари 1896 година ни връща назад в кръстопътното българско време, в което богат и днешните въпроси – накъде върви България, кой я подкрепя и кой я бута в грешна посока. „... Притиснати от Север, от Запад и от Юг, ние ще бъдем принудени да се помирим с положението да напуснем временно със стиснато сърце нашите широки национални задачи и да се ограничим с вътрешните въпроси на нашето бедно Княжество... Не ще съмнение, че царят ще играе ролята на русофил, а ще се старее да управлява с русофобски елементи... Както и да е, Русия със своята прибързана постъпка без съмнение претърпява значителна морална загуба и занаят ще има да се надява да намери слепи оръдия в България. Не са руските агентства и консулства, от които честните българи занаят ще черпят надежда и мощ, а е българският народ и добре разбраните негови интереси... Колко е ополшена сега борбата!... А идеали трябва да се дават, Алексей, те не са празна дума, както мисли жадната за облаги сволоч“, изповядва руският възпитаник, демократът Константинов до приятеля си Алекси Филипов. Сволоч – грозна дума, чуждица, но събира в смисловата си паст тъмната орда от „царедворци, лобуогодници, пълзящи, жестокосърди, надменни и жадни за власт...“. Да се огледаме – в нашето днес тези като че ли не са си тръгвали, само че сега „царете“ са повече.

Истински и завършен човек е оня, на когото съвестта му е присъща като инстинкт. Както е при Алеко. С влюбеността, рицарството и верността му към живота, които ние днес, в болния ни от духовен сумрак делник, губим, колкото и да не ни се иска.

Запомнила съм от студентските си години едно откровение на писателя Георги Марковски, в което той го канонизира: „тоя светец в българската литература!“ Покланям му се и го моля да не ни изоставя. И ние него... В духовния ни пантеон имаме само един Щастливец. Още повече името му – Алеко, съкратен вариант на Александър, носи кога си: Защитник на човечите.

Велислава Донева, доцент по българска литература в катедра „Български език, литература и изкуство“ на Русенския университет „Ангел Кънчев“

Кога ще настъпи бъдещето

Колоритът на Бай Ганьо не бива да подлъзва към някаква българска изключителност. Достатъчно е да си спомним прозата на Стефан Сремац или романа на Тадеуш Доленга-Мостович „Карьерата на Никодем Дизма“, за да потвърдим универсалността на дебелацината и проспериращата малокултурност.

Наистина Щастливеца е възкликнал: „Има бъдеще нашата хубава България!“ Над този благослов обаче продължава да тегне наметнатата „белгийска мантия“. Съзнавал ли е авторът, че прозрачната метафора крие вековна прокоба? Уви, до днес актуалност на Константиновото творчество придава идеята, че нацията възприема държавния порядък не като израз на своята същност, а като премяна, която лесно може да се свали или да се префасонира. Същевременно не е ли парадоксално, че фигурата, последователно отстоявала законността и гражданските принципи в българската публична сфера, е упорито назовавана с интимното Алеко? Ако има бъдеще нашата хубава България, то надали ще е само заради природните ѝ хубости, но заради закони и порядки като част от автентичната модерна тъкан на българското. Това за мене е главният завет на А. Константинов.

Камен Рикев, литературен историк, професор в Университета „Мария Кюри-Склодовска“ в Люблин, Полша

„Чорбата е турско ядене“

При пътешествията на Бай Ганьо из Европа се очертава един важен топос на повествованието – хранително предпочитание, изразяващо специфика в образа на персонажа. По време на обяд у Иречек

се поднася супа, при вида на която Бай Ганьо възкликва: „Това какво е, супа ли е? А, аз обичам супа. Чорбата е турско ядене. И ний сега повече супа ядем.“

Навлизането у нас на думата „супа“ е част от процес, съпроводен с промяна в хранителните навици, осъзнаван като знак за културно различие. На Балканите чорбата често е единствената храна за конкретно ядене. Чорбата е елемент от домодерността, докато супата принадлежи на модерността и Индустриалната епоха, белязани от разцветата на буржоазията във Викторианската ера. Тъкмо в този контекст образът на Бай Ганьо се позиционира като елемент от домодерния свят, докато този на неговия създател безспорно гравитира към модерността. Чрез епизода у Иречек пребиваването във времето на модерността за едни, както и принадлежността към категориите на домодерността за други, се очертава като смислова разделителна черта, която може да се проследи на много места в образа на Бай Ганьо.

Николай Ненов, професор по музеология, директор на Регионален исторически музей - Русе

Лицето на Алеко

Лицето на Алеко е онази красива картина, която днес из малкото негово фотографическо образи издава красотата и неподправеното естество на неговата надарена с фантазии и несподелени чувства натура. Какво още би могла да сътвори и да пречупи през светлата си многоширна мисъл тази натура! Да би поживял още половин век!... С каква естественост ни пленява неговата мисъл и как е чиста от изкушителните литературни и философски подправки на демонстративния интелектуализъм! Как леко и ефирно се носи тази мисъл! Как без усилието и пристягането на формата излиза, написана на книга, където съчетава неволите на битието – в красивото и страшното на човешкото съществуване, на българското човешко съществуване! Как нашият Алеко ни изографиса майсторски, като на шега, сякаш без да иска! Подари ни един портрет на това, което сме във времето на краткия му живот, и на това, което сме днес. Времето – сякаш същото. И ние – все същите. Та няма има нещо ново под небето в подножието на планините на този красив свят?!...

Пламен Бейков, директор на Държавна опера-Русе

Търговище

Интервю с Бай Ганьо

Днес моят досег до Алеко Константинов и неговото творчество се осъществява чрез работата ми като учител по български език и литература. Затова ще споделя как приложих проектно-базирания метод на преподаване. През първата година, в която извеждах седмоласници, реших да поставя индивидуален проект „Образът на Бай Ганьо в различните изкуства“. Резултат бе презентация, която съдържа не просто информация какво, кога, къде е създадено, но в нея бяха въградени и самите произведения във видео- и аудиопроекти: филми, постановки, мюзикъл, симфония, песен, карикатури и т.н. На следващата година отново имах седмоласници, а проектът, който им поставих, бе „Интервю с Бай Ганьо“. Този път учениците работиха екипно. Единият екип реши да покани Бай Ганьо в Търговище и да му покаже забележителностите на града; другият екип покани героя в телевизионно студио и го интервюира за посещението му в Търговище. Единият Бай Ганьо говореше възпитано и любезно, а другият използваше познатите ни от оригиналния текст вулгаризми. А трети екип написа сценарий, в който Бай Ганьо се развежда и се жени повторно, и дори засне видео по този сюжет в домашни условия. Едни от възможните нови прочити на творчеството на Алеко Константинов.

Галина Петрова, учител по български език и литература във Второ средно училище „Проф. Никола Маринов“, Търговище

Авторът на разказа „На един провинциален бал“

Той е проникновен и голям участник в своето време със завиден усет към хората. Малко известният разказ „На един провинциален бал“ (1892) е показателен за умението му да ни разходи сред местния градски елит, събран на благотворително събитие. С добродушна, но снизходителна усмивка в кратки црихи се появяват колоритни образи с манталитета на криворазбраната цивилизация, в неумели и недодялани опити да не се изостане от

модата, но и да се опази традиционното, патриархалното.

Изумително е, че Алеко до последно не губи чувството си за хумор, но и непоколебимия си оптимизъм. Показателно е, че подписва писмо до г-р Кръстев: „Твой глада(е)н борец за идея и неоправим идеалист Алеко“ (София, 4 октомври 1894 г.)

Няма данни Алеко Константинов да е идвал в Търговище. Но паметта за този удивителен човек намира израз още в първото именуване на улиците през 1927 година. Тогава една улица получава неговото име. Вече близо век улица „Алеко Константинов“ е на картата на Търговище, незасегната от обществено-политически и градоустройствени промени.

Магдалена Жечева, директор на Регионален исторически музей - Търговище

От Алеко до Вешим

Като библиотекар усещам, че авторът Алеко Константинов е махалото на цяла епоха. Той прозира самотата на света и предсказва с емблематично чувство за хумор в незабравимите си творби странния манталитет на българина. Затова в българските библиотеки продължава да се чете Щастливеца, но ако се огледаме, и днес ще видим, че всеки от нас е срещал около себе си и познава внука на Бай Ганьо, превъплътил се вече в европеец. А истински продължител със спонтанна духовитост и неочакван разказвач, проектирал майсторски своите герои като наследници на байганьовщината, за мен е съвременният писател Михаил Вешим.

Маргарита Негева, библиотекар в Народно читалище „Св. св. Кирил и Методий“ в Попово и ръководител на литературен кръжок „Клауб на творца“

Шумен

Категрала

Алеко е катедрала на смеха в българската литература, парадоксален храм на дистанциране и приближаване към своето и чуждото, към високото и ниското, към новото и старото. И ако ироничните или сатиричните писатели рядко са високо в националните литературни канони, толкова по-добре, че имаме Алеко, че го има в учебниците, библиотеките, книжарниците и онлайн сайтовете също. И не е лошо, че той е имал пред себе си и срещу себе си Бай Ганьо. Лошото е, че ние не успяваме да се отграничим от този му герой и не спираме да го преповтаряме в политиката, бизнеса, пътуванията, медиите, песните и къде ли не. Алеко пък продължаваме да не го забелязваме, въпреки че и той е навсякъде. И във въпросите за националното, нациите, национализмите, и в питанките за европейското и ориенталското, и в дуренето на родното, и в модернизиранието на това, което имаме като колективна идентичност.

Антоний Петров, писател, Шумен

Алеко в Белград

От шест години преподавам българска литература в Белградския университет. „Бай Ганьо“ от Алеко Константинов няма как да бъде прескочен. Хитрият ми подтекст е да внуша на студентите си, че този български герой е НОМО BALCANICUS. Старая се да ги препратя към техните сръбски сатирици, където да открият сходния образ на нашия български срам. Не се получава. „Професорке – казват, – нямаме подобни герои!“ И дълбоко се изумяват (най-вече от филма, в който Георги Калоянчев играе Бай Ганьо) от подобни витални прояви. Не им казвам, че знам нещичко и от тяхната литература, където подобни гръмогласни и силови типажки не са изключение. Нито пък им споменавам, че в днешно време гледам сръбски комедийни сериали, в които първичните балкански инстинкти не са прикрити. За да не развалим сръбско-българските културни отношения. Сърбите смятат, че тези отношения са в тяхна полза. И

си рекох: да си се оглеждаме в Бай Ганьо сами, но да дебнем и другите балканци за техните огледала. Има ги и още как.

Антоанета Алипиева, литературен историк, професор по Нова и най-нова българска литература в Шуменския университет „Епископ К. Преславски“ и в Белградския университет

BG пътува

Българинът днес пътува. И то много, по всички краища, не само „по Европа“. Един достоен наследник на своя праотец – Бай Ганьо (за по-кратко – BG).

Сред всички прилики и разлики, достойни и недостойни за отбелязване, прави впечатление мащабността. Започвайки с най-близките нам Гърция и Турция, българинът постепенно разширява своя кръгзор и се заглежда все по-далеч – Египет, Дубай (някои даже научиха, че не е държава), Канарски и Сейшелски острови, Китай, Бхарат (Индия), Япония. Сякаш с всяко завръщане той донася със себе си по-големи очаквания и по-мащабни стремежи за следващото пътуване. Още не прибрал багажа след едното, вече е с готови планове за следващи. И сякаш никога то не е достатъчно далеч, голямо, скъпо, ново, старо, „фенси“, „куул“, „чил“... И все по-надалеч отива.

Да, BG се върна от Европа и не донесе нищо със себе си, но потомъкът му не носи нищо от България на света.

BG отиде, за да се върне, а днес българинът се връща, за да отиде.

И кой е по-достоеен да чуе: „P.S. Ще доживеем ли го свободни екскурзии по Пирин и Шар планина, господа туристи?“

Даниела Димитров, учител по български език и литература в Профилирана природоматематическа гимназия „Начо Попович“, Шумен

Бай Ганьо и проблемът за срама

Повечето от проблемите, които се обсъждат в споровете около „Бай Ганьо“, са все едни и същи: национален тип ли е Бай Ганьо и в какво точно се изразява националното у него, може ли да бъдат оправдани определени черти на героя (насока, погледът от Волфганг Геземан и продължена в българската специализирана преса през 30-те и отново през 90-те години на XX век).

В своята съпоставка между „Бай Ганьо“ и „Тютюн“ („Името на розата и на тютюна“) Никола Георгиев обръща внимание на символиката на розата и тютюна, чрез която се разкриват механизми на диалога между „големите“ и „малките“ култури и така се стига до проблема за „чувствата за малоценност и свръхценност в общуването между културите“, поставя се въпросът „дали да запази своята идентичност, или да се интегрираш“ и се подсъказват два възможни избора – на фундаменталистките и на „блажените духом“ общества, каквото според автора е нашето. Калина Захова, която разсъждава над непреводимостта на определени думи от „Бай Ганьо“ на чужд език, засяга и въпроса за „името на супата“ – ще вметна, че в руския превод на книгата от 1983 г. изречението „Чорбата е турско ядене“ е предадено като „Похлѣбка – еда турецкая“, при което изчезва противопоставянето на ориенталското и европейското.

В наше време ми се струва особено болезнен сблъсъкът между комплекса за малоценност и утвърждаването на собствената „свръхценност“ у един и същ национален субект. Задавам си въпроса дали нашето общество е останало „блажено духом“ (според израза на Никола Георгиев), имайки предвид някои плашещи прояви на патриотарство и анти-европейска ориентация. (Този феномен, разбира се, не е само български: така например сравнението на Бай Ганьо с героите на Николай Лейкин, руски хуморист също от края на XIX век, показва сходни прояви на патриотизъм на руския пътешественик в Европа – патриотизъм, който на руски се нарича „квасной“).

Актуален е и въпросът за срама от Бай Ганьо. Александър Кьосев например говори за „езиците на себеотрицанието, срама и погнусения потрес“, като дава за пример и творбата на Алеко. Ако разказвачите и читателите се срамуват от героя, у самия него е значимо отсъствието на срам (по Лотман: не му е присъщ „страхът от срама“, характерен за дворянското общество). Бих казала, че такива са много наши политици, за които ос-

рамяването не е важно, стига да върви галаверата. Впрочем може би е прав Георги Цанев, който твърди в дискусия за „Бай Ганьо“ през 1931 година, че националната специфика на героя се проявява най-вече в сферата на политическото (особено ярко демонстрирана в практиката на изборите). Това се потвърждава от цитирано от Боян Пенев писмо на Короленко до български преводач, в което сцената с изборите се определя като *coloeur locale*.

Дечка Чавдарова, русист, професор в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“

BG пътува

Вземете опако на Бай Ганьо и ще получите Алеко. Моделът е еднъкъв, пропорциите също. Дори стилът, ако щете. Съдържанието е различно, светлината, цветовете, тоновете. Духът. Алеко провижда невероятната устойчивост и виталност на българското. Защо българското? На човешкото. И написва най-вредната книга за българите. „Бай Ганьо“ продължава да ни пречи да се идентифицираме с цивилизования свят. Векове наред чуждоземни пътешественици обясняват колко сме културни, чистоплътни, гостоприемни, умни, сърдечни, алтруисти, рицари. Аристократи. Каквото Впрочем е бил самият Алеко. Не вярваме на света, вярваме на Алеко. Той е Щастливеца. Но не защото му хрумва идеята за написването на „Бай Ганьо“. А защото успява да види Америка. Тръгвайки натам, обикновено или емигрираш, или потъваш с „Титаник“. Е, той се завръща. За да загине от погрешно изстрелян куршум. Изживял живота си бързо, пропилял успешно имането на Хаджиконстантиновия род. Турист и пътешественик. Красавец, бохем и ерген. Без наследник. Без кариера – политическа, юридическа, преводаческа, научна, музикална. А е можел. Без любов. А е бил красавец. Болзено влюбен в майка си и сестрите си, които умират в няколко поредни години. А и проблематичните отношения с бащата. Истинска антична трагедия. Но затова пък каква литературна слава! Българският Едип, останал съвсем сам. Простил всички дивотии, преглътнал целия срам на своя герой. Ние обаче можем ли да простим!

Евдокия Борисова, журналист и литературен историк, професор в Шуменския университет

Алеко гнес

Вчера – гнес – утре – времеви напластявания у всеки един от нас (Дай, боже, всекиму да посрещаш своето утре!). Говорим за Алеко гнес, защото имаме своето вчера, на което стъпваме и срещаме Щастливца в изтънчено излъчване на минавач, цветен диалог или интелектуален спор. Понякога срещите зачестяват, което веднага бива балансирано дори без да се намесва ретроградният Меркурий, и Алеко ми липсва, докато отново не се появи с липсващите му 45 ст.

Вчера скептично бих приела темата: „Алеко гнес“ – дали? След като видяхме „Бай Ганьо убива автора си“ и виждаме вариации на Бешковото творение, как да говорим за Алеко гнес?! Вчера, гнес, утре... говорят за Алеко. В училище. Да, авторът на „Бай Ганьо“, но и гнес са малко щастливците, които сами себе си могат да се нарекат такива. Винаги ще бъдат малко, защото качеството е с обратнопропорционални измерения на количеството. Алеко гнес също е част от онези 5% квинтесенция от 20% елит в масата. Статистически аромат, но ми харесва тази математическа стабилност, не размивайки се в Алековата маса!

Катя Димитрова, учител по български език и литература в СУ „Сава Доброплодни“ – Шумен

Бих казал „чисто и просто“

Хронологично усамотена, „Стематография“-та на Жефарович стои някак изолирана в българската книжовна традиция. Освен ако, разбира се, не схващаме Алековия „Бай Ганьо“ като своего рода „стематография“ на нашенеца, положила унищожителното и взривно начало на популярната ни характерология. Рецептивното удобство на неговия схематичен анекдотизъм надмогва дори късни прозрения като онова на Гидиков за „половата свитост на българина“. Даже образован славист като Геземан, който впрочем не цени мнимите художествени достойнства на „Бай Ганьо“, пада в капана на масалджийската му сензационност.

По-проникновен прочит би отместил критическото му внимание от анекдотичния герой върху неговия създател или върху двамата заедно, както прави Илия Бешков. Тогава вероятно избраното от Геземан заглавие „Проблематичният българин“ би приело формулировката „Проблематичният интелектуалец“. И защо не, ако фигурата на Алеко не е лишена от противоречия. Сам член на Демократи-

ческата партия, Алеко ненавижда демоса, ако повярваме, че негов обобщен образ е Бай Ганьо. М. Арнаугов се изразява предпазливо: „Чедото беше наследило от баща си известен чорбаджийски поглед към хората, което обаче никак не накърняваше демократичните му чувства.“ Осъществил по географски критерии най-дългото пътуване на Запад, Алеко всъщност не е западник като К. Величков, П. П. Славейков или г-р К. Кръстев. Обичайното за него безлично обръщение е „долубчик“. Самоназовава се Щастливец едва когато от имането на Иваница Хаджиконстантинов не остават дори 45 ст. за мляк. Потомък на рода Шишманови, частен ученик на Ем. Васкидович с „наследен патрициански нрав“ и с „чувство за културно превъзходство“ (М. Арнаугов), Алеко се влюбва в бедността, както „свидетелствува“ „Страст“ – „безделицата с претенции на художественост“.

За сиромасомилството на патриция не гарантирам. Със сигурност обаче жанровата самодефиниция е основателна. Само трябва да я преадресираме към анекдотичната видрица „Бай Ганьо“. Именно заради присъщия му обобщителен потенциал анекдотът е една от семплите жанрови форми, в които ежедневно се възпроизвежда житейската „философия“ на масовия човек. Анекдотът подобно на уелъризма удобно се адаптира към всякакви жизнено ситуации. Лесен за възпроизводство и още по-лесен за възприемане именно като „неоспорим“ екземпляр, той е обичаен аргумент от тъй наречената неформална логика, широко практикувана в реторическата самодейност на Ганковото кафене. Ето текущ пример за анекдотична адаптивност. Съвсем наскоро поетът Румен Иванчев („Сянка на река“, София: НМ, 1983) направи от Рим предложение да видим Бай Ганьо като агент на Държавна сигурност, който се води на оперативен отчет с псевдоним Алеко. Хрумването на Р. Иванчев има своите екзистенциални опори – заплашван е с пистолет от известен литературен милиционер, „чийто име не ще спомена/от страх свойта песен да не оскверня“.

Повествователната стратегия на Алековия „Бай Ганьо“ е все едно едновременно консултирана от класици на PR-а като У. Липман и Е. Бернайс, от представители на военното красноречие като подполк. Б. Дрангов („Помни войната“, 1927), от видни теоретици на левия популизъм като Г. Бакалов („Ораторско изкуство за работници“, 1924), че и от отдел „Пропаганда и агитация“ на БКП – толкова предано изпълнява императивното популистко изискване изреченото да е ясно и просто. Бих казал „чисто и просто“.

Пламен Шуликов, литературен и културен историк, професор в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“

Самоков

Завръщането от Европа

Казваме, че Бай Ганьо с всичките си негативни качества представя българина като хитрец. Но няма европейска страна, която да няма същите герои. Не трябва толкова да се срамуваме, по-скоро трябва да разбираме този характер. Трябва например да потърсим и положителното в поведението на тогавашните прохождащи капиталисти. Не трябва да изключваме и българския чорбаджия като двигател на българската самостоятелност, да не забравяме и тези хора, които с лични средства са изпращали деца да учат в чужбина с ясна идея, че те ще се върнат в България, за да създават българска интелигенция. Ами образа на Богков, пътуващ студент, уж случайно попаднал в компанията на Бай Ганьо? Този

Богков е отишъл да се учи в Европа, но задължително ще се върне в България, за да върне своя дял.

Затова не е странно, че архиевропеецът Пенчо Славейков е първи приятел на Алеко. На една снимка на двамата в Самоков ги виждаме един до друг. Алеко е председател на комитета по честването през 1894 година на 50 години от излизането на списание „Любословие“, издавано от родения в Самоков Константин Фотинов. И ето ги двамата – прегърнати. Алеко – с бяла шапка, Пенчо – с черна.

Веселин Хаджиангелов, директор на Историческия музей в Самоков

София, 27 август 2015 г. Ентузиастичен отбелязват туристическия празник, вдъхновени от Алеко

Добрич

Смешно-страшният герой, убил автора си

Пътешественикът, пътешественикът, хумористът сатирик Алеко Константинов нарича сам себе си Щастливец в автобиографичния феълетон „Страст“. Става дума за страстта му към тютюнопушенето, но през нея се вижда страстта му към истината, честността, почтеността, личния и обществения идеал. За него щастие то няма материално измерение и изражение. То е състояние на ума и на духа. Да си щастлив, означава у тебе да не ги е имало и никога да ги няма „подобни загости“, които се знаят за силните на деня, за властимащите, за байганьовците, чийто единствен интерес са келепирът, къравето, кокалът и заради него те са с вчерашните, с днешните и с утрешните наши, но никога не са в опозиция. Щастливец е моралният човек, който спазва неписаните и написаните правила и не тръгва по стълбата нагоре, която води надолу. Такъв е Щастливеца Алеко Константинов, когото поколения българи определят като „живата съвест на нацията“. Към популярната си карикатура с простреляния Алеко и с Бай Ганьо, стъпил с крак върху него, Илия Бешков пише, че смешно-страшният герой убива автора си. Такова убийство се случва и днес. Лошите „убиват“ добрите. Остава ни само активно да се опълчваме срещу байганьовщината и да дойде времето, когато удовлетворено ще кажем, че Алеко уби Бай Ганьо.

Атанаска Георгиева, учител по български език и литература в ЧПГ „Райко Цончев“, Добрич

Алеко идеалистът

Сто и шейсет години жив.

Авторът на националния комичен епос „Бай Ганьо“ избира за свой идеал триединството „свобода, честност и любов“, което е трансформация на християнското, и до последния си дъх се стреми да е на висотата на тези ценности, които го превръщат в галантния кавалер за дамите, в любимец за модерните и демократите в епохата на „разни хора, разни идеали“, на зараждащата се байганьовщина.

Той не спира да търси Свободата в столицата, „по изборите в Свищов“, в Новия свят, дори и в Пещера, преди да го настигне куршумът. Алеко е жесток реалист и сваля маските на новите антигерои, които бързат да са отново на власт, както е и в нашето съвремие. В Чикаго отива воден от своята страст да разбере американската свобода. В пътеписа „До Чикаго и назад“ показва, че е уважаван от огромните размери и обеми на Бруклинския мост, от чудото на Ниагарския водопад и постиженията в материалното. Сърбинът бай Неделкович го облива „със студена водица“, когато заговаря за „великата корупция“, а думите му „Парица е царица, како е у нас“ водят до покрусата на демократа Алеко.

Идеалистът Алеко тревожно ни предупреди за новата байганьовщина и нейната жилавост, за социалното и класовото разделение на света, което ще става още по-голямо, за манипулирането и фалшифицирането на изборите, за кървавата саморазправа с опозицията, но ние се оказваме късопаметни и упорито се отказваме да научим уроците му по хуманизъм.

Драгомир Георгиев, учител по български език и литература, Добрич

Вечен безсребърник

Майстор на словото, Алеко Константинов е и огледало на съвременността ни. В огледалото откриваме личности, близки по дух на писателя – аристократични, високо образовани, честни „безсребърници“, но винаги неудобни, negliжирани, често отхвърлени. Хора, които като Алеко са Круглий Сирота. Той, създал „Весела България“, а те, за да оцелеят, създаващи свой кръг от съмишленици и приятели.

Жива е и неговата любов към красивата българска природа в сърцата ни, но какво се е променило от „В Българска Швейцария“ или „До Желюша с говежди вагони“. Четем ли с разбиране? Научихме ли уроците си? Или отново ще променим учебните програми? И сме учудени, че промяна няма. „Ами контрол?“

Той презря и осмя простащината, арогантността, алчността, своенравие то на Бай Ганьо, а ние ги превръщаме в норма и гаранция за успех. Несъзнателно убиваме Алеко всеки ден, както го направи в живота и Бай Ганьо. Истината боли! По-лесно е да си създаваме фалшиви герои и да живеем в паралелни светове.

Камелия Койчева, доктор по методика на обучението по български език, преподавател в Шуменския университет – колеж Добрич

София, 13 януари 2003 г. Полагане на венци пред паметника на Алеко Константинов в Борисовата градина

Пакостната роля

За обикновения български читател Алеко Константинов е просто Алеко. За своите приятели той е „другарят, в цветни младини загинал“ (Пенчо Славейков), „най-добрият човек, най-милият писател, най-идеалният обществен деец“ (списание „Мисъл“). 160 години по-късно осъзнаваме ли силата да се наречеш Щастливец, когато съдбата безспир сине ударите си върху теб?! Алеко се оказва един от ветрогонците, за които пише: въпреки всичко вярвай, че дори Бай Ганьо може да се поправи, прочитайки книжката за себе си. Това е непоправим оптимизъм! И „не е за чудо“, че все още се срещаме с колоритния тип.

Тъкмо тази книга безспорно внесе Алеко в литературния ни канон. Почти 130 години се оглеждаме в нея, за да се видим по-добре като нация и индивиди. Тя е необикновена книга, колкото необикновени са героите и жанрът ѝ. Според Йордан Йовков обаче „в развитието на нашия народ“ е изиграла „пакостна роля“, показвайки, „че всичко българско е просташко и че трябва да се освободим от него и да станем по-скоро европейци“. Дали?!

Кремена Митева, главен уредник на Дом-паметник „Йордан Йовков“ – Добричситет – колеж Добрич

Варна

Та кой ли истински писател не е мислител

Чудесна е идеята цяла година да се чества 160-ата годишнина от рождението на Алеко Константинов!

Твърдя, че Алеко Константинов не е фейлетонен писател. В привидно фейлетонни негов текстове се създават пластове, които недвусмислено ни показват, че този български писател е мислител. Та кой ли истински писател не е мислител?! В случая това твърдение лесно може да се докаже – неговият бай Ганьо успешно доживява до наши дни, неговата виталност е предсказана от създателя му. Вярно, днешното превъплъщение на Алековия герой е снабдено с модерни атрибути, той дори и физически вече не прилича на побратима си от преди стотина години.

Мисля, че у сегашния българин (човек)и днес съществуват черти (качества), характерни за първообраза. Те са осъвременени, често трудно забележими, закодирани в нови модерни постъпки и деяния, но в своята същност се доближават до цветовите характеристики на героя, създаден от Алеко Константинов.

Затова, мисля си, всички ние трябва да надгърнем в различните свои същности, да открием (ако можем) байганьовското у себе си и да се опитаме да го превъзпитаме, или ако не – да го убием.

Това би бил днешният „келепир“ от обцуването с произведенията на Щастливеца.

Ангел Г. Ангелов, писател, автор на романа „Бъдещето на отминалото време“ и на произведения в жанра „отнесени разкази“, редактор на варненското списание за литература и изкуство „Простори“

Алеко като висша йерофания

Високата българска критика е задала жалоните, през които да мислим Бай Ганьо и байганьовщината. Критическата ни интелигенция ражда незабравими тълкувателски метафори, крилати фрази, пронизателни формули, които се явяват ключове към Алековото творчество и днес – Бай Ганьо е „изюден образ на идеала“; „злият гений на свободна България“; „смешен балкански чешит, превърнал се в страшна

социална стихия“... Интерпретаторските призми акцентират върху трагизма на Алековия смях, върху гримасите, върху „гърчовите“ на „усмивката“ на спътника на бай Ганьо, на българина европеец. За съжаление, фокусът на нашата съвременност е предимно върху профана, примитива, политическия хищник Бай Ганьо, тя „ампутира“ книгата, елиминирайки образа на хуманиста и благородника. А сред неговите великолепно творчески превъплъщения е ролята на Стоян Алексиев от 1991 година, чийто първоначален смях от нелепата изцепка на сънародника във Виенската опера – в един миг преминава в плач. Този е големият ефект от книгата – смехът през сълзи, горчивата усмивка на срама от гигантския сблъсък между културния и антикултурния герой, между българина и „булгар“-а. Затова големите наши критици от Алековата епоха насам изпитват страх и ужас от собствените си прозрения за вечността, за непобедимостта на байганьовщината и нейните злокобни „превращения“. Но от друга страна, всички те издигат в култ самия Алеко като висша „йерофания“ в иначе nihilистичния ни свят, чието творчество трябва да четем отвъд думите, между редовете – през аурата на духовно аристократичната му личност.

Антония Велкова-Гайдаржиева, литературен историк, професор във Великотърновския университет

Прототипите

Генеалогията на Бай Ганьо занимава не един литературен историк. Според М. Арнаудов първообразите на най-популярния български колективен образ са четирима: Ганьо Сомов – срещнат от автора в Чикаго през 1893 година, Ганьо Чернев – известен „разградски муфтаджия“, студентът Ботков, описан в „Бай Ганьо при Иречек“ и варненският прокурор Ганьо Чолаков, споменат като прототип в спомените на Алековия приятел Найчо Цанов. Всички те са носители на типичните байганьовски национални стереотипи, но според Арнаудов името на прокурора е нарицателно за „най-върховната черна

неблагодарност“. Чолаков добива известност с делото, което води срещу своя благодетел митрополит Климент (Васил Друмев) за клевета срещу цар Фердинанд. Делото се води през юли 1893 година, а през август варненският общественик и журналист Петър Бобчевски нарича във в. „Черно море“ обвинителя „бай Ганю“. Едва ли можем да предположим, че Щастливеца е прочел статията, но все пак буди интерес фактът, че един от първообразите на Алековия герой е наречен така година преди публикуването на първата част от романа в сп. „Мисъл“.

Емиа Демирев, главен библиотекар, Направление „Справочно-библиографска информация“ в Регионалната библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна

байганьовците¹ и Алеко. Актуални снимки

Златна есен. Ларгото на Варна. Грагско кафене. Ранен съботен следобед.

Неочаквано и шокиращо зазвучават гайди, зурли и тупани, провижда се трикоьор и по лявата алея се задава тумба активисти начело с местен политфурнаджия. Във Варна наричаха фурнаджии футболните запалянковци, които меняха фаворита си – ту спартаклии, ту фенове на „Черно море“. Тайфата е от десетина юнаци, скупчени около предводителя. Надуват гайдите, веят байрака, бият тупана, гърми ларгото. Изпъчен, по бяла риза, гордо и тежко пристъпва вожът. Ризата му се белее, перчемът... Е, няма перчем!

Ставам и ги доближавам... Щипя се. Не изчезват, там са. Персонажите на Алеко от „По изборите в Свищов“. Политическите опоненти на Щастливеца от времето, когато се кандидатира за депутат в Народното събрание. Не е обаче 1894 година, 2019 е!

Велик Алеко, мисля си, брилянтно е начертал модела на байганьовците! Жива е жаждата им за власт. Знаят и помнят, че келепир има в тая работа, хората пари натрупаха... Прототипите не са мръднали на йота, маршируват пред очите ми!

Регулярно учебно занятие с кандидат-гимназист. И несъвсем. Защото тече онлайн и защото ще говоря за Алеко. Колкото обичам да разказвам за него, толкова не ца героя му да коментирам! Захващам отдалеко, рисувам топлата атмосфера в бащиния дом, откроявам частните учители за децата на достолепния Иваница Хаджиконстантинов, бащата в богатото семейство, прогължавам за образованието, професията, конфликтите с властта, „Весела България“, за идеала на Щастливеца... В няка-

¹ Малката буква в заглавието е нарочно!

София, 11 май 2016 г. Столичният кмет Йорданка Фандъкова представя градската скулптурна композиция „Алеко Константинов“. Тя е дело на скулптора Борис Борисов и архитекта Паамен Цанев

къв момент усещам как моят малък ватерполист някак особено е притихнал, не мърда, не гърха дори... Свобода, честност, любов, това, казвам, е бил идеалът на тази светла личност, съвестта на България, и никога не го престъпил...

Времето неустно е свършило. Хареса ли ти, питам. Госпожо, не знаех, че има такива хора у нас. Байганьовците ги познавам, тях няма да ги сбъркам, ама че българи като Алеко има, не знаех!

Ех, мисля си вечерта, малко разказваме ние, учителите по литература, за Алеко, претупваме представянето му, зер за Бай Ганьо изпитват гецамата, за литературния герой с размножени житейски аватари ще са задачите им, неговите зулуми трябва да знаят, за тях питат в теста... А душата на гецамата за алековци жадува, пред тяхната чистота притихва.

Фурнаджията ли? Тропа от трибуната на Народното събрание, кара се на всички, заплашва, митингува...

Колеги, разказвайте повече за Алеко, чертайте човешкия мащаб на Щастливеца, възкресявайте чистотата и същинското родолюбие на създателя на героя. Не оставяйте знанието за келепирджията да засенчва прелестта на твореца и общественика, светлия морален пример на прозорливия и талантлив наш класик.

Децата срещат героя му навсякъде, нека да научават, че народът ни ражда и алековци. В тях ни е надеждата! И вярата, че ганьовците няма да тържествуват в държава! Дори когато се опитват да я управляват!

Кръстина Манолова, учител по литература, Варна

Силистра

Като Марк Аврелий

Алеко Константинов е като Марк Аврелий. Алеко Константинов е Марк Аврелий. Марк Аврелий в три думи: император, философ, стоик. Всичко, което Алеко Константинов не е. Всичко, което Алеко Константинов е.

Алеко Константинов не е император. Разбира се, но един император преди всичко трябва да притежава царствено достойнство. А царствено достойнство означава собствено слово, да говориш от себе си, от сърцето си. Бай Ганьо зачерква, заграсква, изпотпява се, бои се да се докосне дори до свободното слово (в. „Свободно слово“), но въпреки това се е устремил към властта. Власт без царствено достойнство – робство.

Алеко Константинов не е философ. Разбира се, но един философ преди всичко има свободно време: Сократ, „Федър“, Платон, *σχολή* (школа!). Бай Ганьо свободно време няма – в свободното време, с каквото разполага Сали Яшар, келепир няма.

Алеко Константинов не е стоик. Разбира се, един стоик проявява търпимост. Алеко Константинов влиза в задименото кафене – апатия, вкаменелост, плесен – апатия към Бай Ганьо, вътрешния Бай Ганьо във всеки един от нас. (Излиза.)

Влади Вагев, учител по български език и литература в ЕГ „Пејо Яворов“, Силистра

Бай Ганьо – оцеляващият човек

Наложено отношение към балканеца с мускалите е в повечето случаи крайно отрицателно, а името му се е превърнало в нарицателно за човек, който иска да измами ближния си, да спечели на всяка цена, човек без морал и без скрупули. Това обаче е само една от възможните гледни точки. Повърхностна, бих казал.

Всъщност какъв би трябвало да е българинът, опитващ се да оцелее пет века под чуждо владичество? Да е принципен като Балканджи Йово, с ясната мисъл, че няма да оцелее в условията на потисничество? А и вероятно не без причина народът е казал оная приказка за преклонената глава и сабята.

Истината, лицеприятна или не, е, че Бай Ганьо е продукт на условията на живот на предшествениците си, унаследил качествата, които са му дали възможност да оцелее и да прогълти да съществува – в този смисъл той е образ първичен, но изпълнен с витална енергия, която му е проправяла пътя към Европа. И сигнал веднъж там, остава ни само да вярваме, че ямурлукът вече наистина няма да му е потребен и че белгийската мантия ще отговаря на вътрешното състояние на духа му.

Владислав Димитров, учител по български език и литература в Природоматематическата гимназия „Св. Климент Охридски“ в Силистра

Бай Ганьо и Бай Митар – Пророкът

Когато анализираме историческите източници от епохата, в която Щастливеца твори, се оформя спорна преценка за създаденото от писателя. В прекрасния си пътепис Алеко лъже, че митническият служител ги отбелязва като турци. В архива на Елис Айлънд се открива правилният запис – „българи“.

Петър Дънов веднага реагира на публикуването на „Бай Ганьо“ и споделя, че Алеко е направил голяма грешка, като се е вторачил само в отрицателните черти на българина и създава тип на отрицанието. Дънов се обръща към Михалаки Георгиев и му поръчва да напише разказ, който да е контрапункт на „Бай Ганьо“, като положителните черти на българина да са ясно подчертани. Така се ражда разказът „Бай Митар – Пророкът“ (1893, „Български преглед“). Това не е широко известно.

Професор Иван Шишманов е роднина с Алеко Константинов и когато става министър, се заема да популяризира „Бай Ганьо“ в учебните програми. Ето как „Бай Ганьо“ се превръща в толкова значима творба.

И накрая. В сборника „Анти-Бай Ганьо“ (2020) се разказва за българи, които изграждат достойния модерен образ на българина. Ето тази книга трябва да се изучава в училище вместо „Бай Ганьо“.

Иван Занов, учител по история в Спортното училище в Силистра и председател на силистренското краеведческо дружество, автор на изследването „Добруджа – малката Америка“ (2001)

Алеко и Стоян Михайловски

Книгата на Алеко Константинов „Бай Ганьо“ създава художествения образ на една епоха, в която политическите нрави кристализират в деформирани форми, затова и литературата ги пресъздава с карикатурни характеристики. Интересен е диалогът между Ст. Михайловски и Ал. Константинов по отношение проблема за човека и властта – бай Ганьо би могъл да бъде възприет като проекция на тезата на Михайловски: „Ако най-нещастното човешко същество е онова, което знае, а не може, най-опасното е онова, което може, а не знае.“ Философията на мракобесието, изповядвана от Абдулрахман паша („Книга за българския народ“), в много отношения напомня възгледите на бай Ганьо:

За да господаруваш – развращавай!
Триумф за да дочекаш – сеи зарази!...

Полезното – за мене то е честно!
Практичното – за мене то е чисто!
Удобното – за мене то е свято!

Сатиричният заряд и в двата текста е насочен срещу войнстващата посредственост и безпросветната агресивност, които определят доминантите в политическия живот през 90-те години на ХХ век. Така смехът през сълзи може да се възприеме като опит за пречистване мътната струя на обществения живот в България, а карикатурното изображение на тази „епоха – кърмачка на велики хора“ – като възможност за духовно оразличаване и самосъхранение на творците, приели за своя съдба жертвеното служене на Идеала.

Румяна Лебедова, литературен историк, директор на Филиал Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“

Ловеч

Алеко и Кристиан Таков

„11 май 1897 година...“ (смъртта) „... Хубав млад мъж се приготвя за излизане. Това е Алеко...“ Така започва пиесата „Четири“ на актрисата и драматург Таня Шахова. Добре е да се направи опит за документален поглед от театралната сцена към живота на големия български писател. Интерпретациите на неговия Бай Ганьо от артистите Георги Калоянчев, Николай Урумов, Герасим Георгиев-Геро подпечатват в съзнанието на публиката колоритността и енергията на най-известния образ в българската литература. Но би била вдъхновяваща друга съвременна гледна точка: в центъра на прожекторите да бъде поставен и високо вълпътен образът на безкористния адвокат, талантлив журналист и гениален творец на словото, щастлив в своята осъзнатост за морал над ограниченията на времето и народопсихологията. Би било безценно да чуем призивите му към свобода и стремеж към ценностите на западноевропейската цивилизация от първо лице посредством извисен артист. Един друг достоен български юрист и общественик - доц. Кристиан Таков, едва преди 10 години ни попита: „Несте ли се обаче замисляли за едни гуми, написани от Алеко Константинов: „Брееей! Хитро момче излезе, да е живо на баща си, всинца ни измами! Ашкол-сун! Браво!“ И дали сме сигурни презираме или всъщност се възхищаваме?“

Биляна Петрова, театрален режисьор, директор на Драматичен театър – Ловеч

Парадокси

Алеко е мислил и написал „Бай Ганьо“ едва 32-годишен. 128 години героят присъства в народопсихологията ни, а за него има десетки вицове. Някои започват с абсурдното: „Срецнали се Бай Ганьо Българина, Бай Ганьо Французина и Бай Ганьо Американеца...“ Знаете накрая кой се оказва най-умен и най-съобразителен. Една пирова победа за Алеко – създаде героя си толкова талантливо, че Бай Ганьо не само „убива“ автора си според известната карикатура на Илия Бешков, но и прави така, че Алеко да живее.

Съхраненото в Свищов сърце на Алеко изглежда огромно в светлината, пречупена от стъкленицата. Дупката от куршума е в средата – сякаш голямото и щедро сърце прави човека по-голяма и лесна мишена.

15 години след Алеко на същия ден – 13 януари, е роден още един трагичен наш поет – Яворов. Всъщност това е цялата българска литература от А до Я, от смях до тъга, от сарказъм до нежност... Двама, подарени точно на нас, на нашия народ... За да сме такива, каквито сме.

Елена Георгиева, главен уредник в Регионален исторически музей – Ловеч

Плевен

Лесно или трудно се пише или се говори за Алеко Константинов

Лесно или трудно се пише или се говори за Алеко Константинов, но факт е, че всеки от нас знае кой е създателят на Бай Ганьо - героят, определян като „проблематичния българин“, героят, чиято устойчивост определя повече от 100 години поведението на обществото. Алеко остава единственият български класик, извоювал правото да го наричат с

личното му име, т.е. да бъде близък и разпознаваем от всички.

Лесно е да се пише, защото е известен писател, преводач, пътешественик, политик, бохем, общественик, създател на първото туристическо дружество.

Трудно е да се говори, защото рядко се докосваме

до такава личност, съчетала човешка чистота, духовен аристократизъм и нравствен идеализъм.

Символични са датите, свързани с живота на Алеко. Роден е на 1 януари – началото на всички начала. Убит е на 11 май – деня на светите братя Кирил и Методий. Това са жалоните на житейския му път, свързани с българщината и духовността на народа ни.

Но той е Щастливеца, защото въпреки личната трагедия, уволненията, неуспешните политически избори, сблъсъка с мерзостта и нагостта Алеко вярва, че „има бъдеще нашата хубава България!“.

Ваня Лазарова, учител, заместник-директор по учебната част в Професионалната гимназия по туризъм „Алеко Константинов“ – Плевен

Не бих прочел днес „Бай Ганьо“

Честно казано, не бих прочел днес „Бай Ганьо“. Спомените ми за книгата са от поне няколко прочита от ученическите и студентските години в Немската в Ловеч и в Софийския. Сега, след близо 30-40 години, си мисля, че и тогава не го направих с някакво особено въодушевление и желание. Просто четях по същото време Бодлер и Рембо и ми бяха някак по-близки. Литературната критика – около Алеко и текстовете му, през която преминах в тия години, като че ли бе по-забавна и предизвикваща към героя и вероятното му разчитане.

Две неща около текста обаче и днес провокират мисли – загубата на Алеко за кратко време на няколко най-близки роднини и кръгът Весела България. Първото, допускам, че вече мога да видя по друг начин – всички или почти всички над 50-те години вече сме преживели смъртта на близки хора. Второто е едно от малките смислени неща, които ни утържат в живота като потенциални и реални читатели.

Едно е сигурно – и в „Бай Ганьо“, и в „Озарения“, и в сборника „Алеко днес“ 160 думи са винаги само и точно – 160 думи.

Иван Илиев, журналист, управител на информационен сайт „Плевен за Плевен“

Плевен поддържа Алековите традиции

Туристическо дружество „Кайлъшка долина“-Плевен е наследило и продължава до ден днешен да предава идеите на Алековия блестящ ум за постигане на чистота на човешкия дух посредством преживя-

ване сред природата. Многопластов и дълбок смисъл има неговият копнеж да събуди повече българи и да развие и укрепи у тях национално чувство и културно извисяване.

На 27 август 1895 година на Черни връх триста човека поставят началото на организирания туризъм в България. Сред тях е Иван Вазов, призован от Алеко в пътната бележка „Невероятно наистина, но факт: 300 души на Черния връх“ да опише „тази поразяваща със своето величие картина“. 150 души са от Северна България, сред които и плевналиите Васил Горанов, Александър Михайлов, Йордан Хлебаров и Колчо Горанов.

В „Какво? Швейцария ли“, няколко месеца след историческото изкачване на Черни връх, перото на Алеко прославя с лиричен патос красотата и величието на българската природа, като завършва: „Има бъдеще нашата хубава България“, и възкликва пророчески: „Ще доживеем ли до свободни екскурзии по Пирин и Шар планина, господа туристи?“...

Надя Генова, секретар Туристическо дружество „Кайлъшка долина“-Плевен, основано през 1901 г.

Дано не отпадне от читанките

Ако днес Алеко Константинов беше жив, той със сигурност щеше да напише отново своите фейлетони, а може би и един нов „Бай Ганьо“.

Като гледаме днешната ни политическа действителност, която повече от трийсет години се опитват да ни представят за „демокрация“, разбираме, че една личност като Алекова, която притежава дарбата да описва пошлото, низкото, смешно-забавното и комичното, не би останала равнодушна и в това наше грозно време, в което вегетираме. Той пак ще открие своите герои, само че с нови имена, но непроменили същността и характера си. Алеко става жертва на онази уж далечна за днешния човек политическа действителност в България. Но ако днес бе жив, той пак щеше да намери - в лицето на днешния съвременен Бай Ганьо, своя убиец. Защото той пак би бил неудобната личност, която ще нарисова героите – гороломовци, каменовци, байганьовци, определящи колорита на епохата. На днешната епоха.

С много страни на своето творчество и с гражданското си поведение Алеко звучи напълно съвременно. И по тази причина: дано не отпадне от читанките на българските поколения.

Татяна Любенова, журналист и публицист, Плевен

Сливен

Алеко и Бай-Ганьовци днес

Алеко и днес под фойерверки от истини върви, невероятните разкази за Бай Ганьо и компания продължи.

Написа, че Ганьо от Европа се върна наежен и с маска, готов да зазидва мисълта му в стоманена каска. Дъхти на нечестни избори, насилие, разврат, „кучета ги яли“, „бошлаф“ са за него идеалите – мечтае цял живот да си живее рахат – да го избере рат я кмет, я депутат.

Лесно съвестта си приспива, като Пилат си измива дланите, от коварство натежали, бди, слухти, с омразни го скоро политици сглобка прави – как да изпусне службата, автомобила, лесния живот?!

Вярно, във вестника си, а и от екрана често ги е оплювал, но ще се забрави.

Бай Ганьо никога няма да допусне погрешен ход.

Все по джоба се тупа нашенецът и с пари си играе, а Алеко гори за цигари често няма пари, но нехае. На кой господар не се кланя и сам себе си нарича Щастливец.

Съвестта на нацията е той, на цял народ любимец.

С царствено величие минава покрай оня предприемач,

който на кого ли не се кланя, за да пробута своите батакчийски доставки,

лесни пари печели по здрач и ни хвърля в догадки – натрупал е огромно богатство, а живее като говедо?!

Покрай оня висш чиновник минава, автор на доноси безчет,

за да достигне чина, който заема,

покрай оня лъжепатриот с макетното ножче, на мъж копие бледо,

покрай оня министър, който за лични облаги Родината с друга страна заменя.

Ех, Алеко, Алеко, и днес не ти е никак леко – като съдия те уволниха, не ти се нрави да си адвокат,

не ти е удобно да се прозяваш в кресло меко,

не успя да станеш народен представител, не си тарикат!

От екрана на разни медиуми Бай-Ганьовци горделиво се пчат, с „перде“ или без „перде“ на очите искат да те нацапат – гласа на съвестта на нацията да задушат се мчат, но нови фойерверки от истини в сърцето ти ще запалят.

Валентина Димитрова, учител, Сливен

Всеки с времето си

Аз смятам, че българското образование е в изключително покваряваща децата парадигма. Винаги се спори дали трябва едн-кое си произведение да остане или не. Но още по-„класическият“ спор е: три стихотворения от Ботев ли трябва да има или шест? Според мен не трябва да има нито едно отделно стихотворение на Ботев, защото той има 20 стихотворения – една мъничка стихосбирка, и всеки ученик трябва да я има и да прочете всичките произведения и да каже кое от всичките тези произведения му е любимо. Защо му е любимо? Как го е накарал да се почувства? Това разбирам аз като образование.

Тоест детето, четейки книгите, да изважда от себе си онова, което вече има, защото книгите ще го осветят и то ще може да го покаже, а не като на бензиностанция, където се пълни бензинът - учителите да му налее. Ако учителите накара детето да прочете „Бай Ганьо“ и след това да поговори с него, това е достатъчно. „Какво ти хареса? Кое ти хареса? Как мислиш?“ Това са сложни разговори, в които децата трябва да се учат да мислят.

Безхитростна е книгата за Бай Ганьо и няма кой знае какъв сюжет, но има много пластове, които стават достъпни на определена възраст. Аз си спомням, като прочитях „Бай Ганьо“ за първи път в 5-и клас, си казвах: „Ооо, много хубаво, че го е написал. Сега хората ще го прочетат и ще се засрамят!“

Но в 11-и клас вече не се мисли по този начин, въпросите са други.

А днес, когато съм твърде пораснала, мен ме учудва, че този човек е живял само 34 години, и в един свят, който в сравнение с нашия е „по-бавен от костенурка“ – бавно пътуване, бавни контакти. Как успя за тези 34 години да пътува и да научи толкова много: езици, право, съдия, прокурор, пътешественик?

Веселина Сегаарска, журналист, Сливен

Дали Алеко е журналист

Да, Алеко е журналист. Алеко е много добър журналист. Алеко е журналист, който не се влияе от цензурата, автоцензурата и върху неговото развитие няма лошо влияние рутината. През тези 30 години, в които практикувам професията с променлив успех, съм отсъдил по себе си, а и по други колеги, че автоцензурата и рутината са най-страшните бичове, които може да превърнат един журналист на ниво в писарушка, която да обслужва чужди интереси. Това у Алеко никога няма да го видите. Той има перо, което сам, стремейки се да пиша понякога злостно, понякога критично, никога няма да достигна. Признавам си го, защото той владее уникална лексика, уникална самоирония дори не само към националното чувство, но и към себе си. Това, което по-късно Димитър Димов в „Поручик Бенц“ описва през очите на един германец: „Българинът умее да се надсмива над себе си!“

Алеко е редовен сътрудник на вестниците на Демократическата партия. Да, бил е начинаещ политик – факт. Но все пак публицистът у него е този вулкан, който го поставя на това ниво, с което сме свикнали. Той е бил голям общественик. Дори е бил върховист, член на различни комитети, сдружения. „Активен гражданин“, както сега казваме. Алеко е недостижим от тази гледна точка за много от нашите съвременници.

Доброслав Иванов, журналист, Сливен

Дано прякото разпознаване на ромите в текстовете на Алеко да остане в миналото

В текстовете на Алеко учениците от ромски произход се разпознават бързо и безпогрешно!

Твърдим, че настоящото поколение има различна култура на четене, което ни хвърля в тих ужас (поставете се за миг на мястото на учителите по

български език и литература, ако имате смелост за подобно действие!), но не можем да отречем, че децата разпознават истината, щом я видят и прочетат.

Когато като учител запознах учениците с текста на разказа на Алеко „Пази, Боже, сляпо да прогледа“, в началото получих иронични усмивки – в превод: господин учителю, че това ние го виждаме всеки ден ... (Преглътнах и продължих урока.) Децата осъзнаха разликата между реалност и художествен образ – дори ако образът много прилича на някого от махалата, когото те лично познават.

Мечтая си – дано прякото разпознаване на ромите в текстовете на Алеко да остане в миналото. Колкото по-скоро, по-добре – за тях и за всички!

Но това май не се отнася само за ромите у нас.

Стоян Стоянов, експерт по български език и литература в РУО – Сливен

София, 13 януари 2003 г. Полагане на цветя пред паметника на Алеко Константинов

Ямбол

Байганьовщината и чичовщината

През 1996 година, когато написах „Оптимистична теория за Бай Ганьо“, наивно си мислех, че ще разбия мигновено и лесно колкото профанската, толкова и порочна догма на Димитър Благоев, според която знаменитият Алеков герой, този стопроцентов българин, бе етикетирани като социален герой, за да се клейми чрез него клетата наша буржоазия. Абсурдно бе, че ни заставиха да гледаме на Бай Ганьо като на нещо безродно и грозно, макар да беше близък той на всяко българско сърце, макар да го чувствахме роден, макар да предизвикваше по-скоро възхита, отколкото срам у нас. Очевидно беше напранващ се факт, нелицеприятен според едни, а според други наопаки - че мнозинството от нас тайничко се възхищаваше от Бай Ганьо, когато това беше забранено. Защото виждаше, усещаше, че този някак недоправен, очарователен, но несъразмерен като всичко у нас балкански юнак може да размее, но и да респектира, пък и да разпердушини прехвалната стилна, но и стерилна Европа, която тогава беше далечна и непостижима. Оказа се за жалост, че „мнозинство“ е твърде общо и някак подвеждащо понятие, защото чичовците, неизброимите гребни човечета, които опловящите Бай Ганьо гледаха с умиление, бълваха не само литературни, социологически, исторически и Бог знае какви теории, които пречеа да разберем простата истина, че Бай Ганьо с всичките си недостатъци е по-висок поне с два пръста от така наречения среднестатистически българин, и правеха това съвсем съзнателно, защото се досещаха, че са сред нищожните чилечета, които непрестанно се надигат на пръсти, за да се извисят някак над безличната маса, която формират. И схванат тогава съвсем без да ца, че чичовщината е проблем по-страшен за развитието ни от байганьовщината.

Седнах да пиша нова книга...

Лобомир Котев, писател и журналист, Ямбол-Медвен

Из „Петият вагон и други истории. Малки романи за из път“, 2023

„По-миналата година ни заведе в Свищов да разгледам децата къщата на Алеко Константинов навърх тринайсети януари, защото Алеко Константинов е роден именно на тринайсети януари. Ти там ходил ли си? Там пазят в стъкленца сърцето на Алеко с дупката, макар че тази дупка не е от куршум, ами куршумът е рикоширал, строшил четвъртото ребро и то му е пробил сърцето, самото ребро го е убило. Това например аз не го знаех. И има едни такива гипсови отливки от следите на убийците му! И представи си! Само на една от отливките се вижда подметка с ток! Другите са следи от цървули! Убили са го цървуланковци, тоя изискан човек!... Жалко, че не останахме до вечерта, наистина жалко, защото те там в Свищов на тринайсети януари поднасят венци и цветя на паметника, много е едно такава тържествено... Аз поне не се сецам на някой друг да се чества рождения ден. Все смъртта им чест-ваме!“

Христо Карастоянов, писател, Ямбол

София, 13 януари 2020 г. Председателят на Българския туристически съюз доц. д-р Венци Росманов пред бюст-паметника на Алеко Константинов в Борисовата градина

Бургас

Натурален като жив

Какво се пази в Държавен архив-Бургас за Алеко Константинов? Не е изненадващо, че темата „Алеко Константинов“ присъства в не един и два документа през десетилетията, които ни делят от смъртта му.

В личния фонд на писателя Петко Росен (1880-1944 г.) са запазени неговите бележки върху творчеството на наши писатели (Елин Пелин, А. Каралийчев, К. Петканов и др.), включително и за Ал. Константинов. Петко Росен пише: „Алековият Бай Ганьо е българин – натурален като жив. И това е неговата безсмъртност.“ Кратко, но точно.

Не по-малко интересни са два фейлетона, от които единият публикуван през 1956 година във в. „Черноморски фронт“. Никола Карамболов (1902-1966) – инженер-химик, винар и търговец на вина и спиртни напитки, научен работник, общественик, политик, кмет на Бургас (1944-1948), пише под псевдонима Енпека „Бай Ганю на гости“ и „Бай Ганю в Бургас търси улица „Алеко Константинов“. Сегашната уютна улчица в центъра на града трудно може да се свърже с описанието ѝ и с перипетиите за намирането ѝ през 50-те години на XX век.

Дължна съм да отбележа и няколкото документа, които са посветени на Алеко Константинов като любител на природата, поставил началото на организирания туризъм в страната през 1895 година.

Алеко Константинов чрез своите творби и герои е винаги сред нас. През годините.

Данка Георгиева, директорка на Дирекция „Регионален държавен архив“ – Бургас

До Чикаго – и назад, и без „и назад“

„До Чикаго и назад“ – странно заглавие. Не е ли смущаващо това „и назад“? Мирисът на трен и парад – благословен за космополита. Митничарят ги „потурчва“, но по това време България е васално трибунарно княжество (има да минат още 15 години до независимостта). И какво вижда европейецът? Адекватно е сравнението с „Америка“ на Жан Бодрийар. Алеко не се срамува да възкличава, да се диви пред чудесата на Новия свят. Да, и „небодерите“, и самодвижещите се стаи (асансьори), веселата еклектика на разноцветието... Не само

Ниагарският водопад е обект на възхищение. И в повествованието е новатор – с усета си за „документалността“, която ще доминира през идния век. На изложението среща Бай Ганьо. Това не е притезанието производител на розово масло Ганьо Сомов, прототипът е друг – „развъртяният“ Айвазян. Тука има и закачка с патриарха Вазов... (С това отпада и въпросът дали Б.Г. е национален образ.) В разсъжденията си за националния манталитет, струва ми се, Алеко е повлиян от Кантовата „Антропология от прагматично гледище“. А днес най-голямата българска общност е в Чикаго – и това се дължи на този „пътепис“.

Иван Сухиванов, писател, поет, редактор на издаваното от Община Бургас списание „Море“

Така ни виждат и другите

Една от легендарните фрази на Алеко, които битуват в паметта ни, фраза ехо, е: „А идеали трябват...“ Важно е да потърсим съвременния ѝ рецептивен смисъл – има ли отзвук, или ехото заглъхва.

В писмо до Алекси Филипов от 1890 г. писателят пише: „А идеали трябват, Алексей, те не са празна дума, както мисли жадната за облаги сволоч.“

В анкетата на проф. Иван Шишманов с Щастливеца той отговаря на въпроса „Кой е според Вас идеалът на земното щастие?“. „Свобода от всякакви условности и загължения.“ На моя въпрос към студентите как разбират думите на Алеко и трябват ли идеали сега неочаквано прозвуча отговорът на чуждестранен студент грък: „Да, но българите нямат темперамент за идеята!“ Точно по алековски. Това обаче обиди и предизвика българските студенти за ожесточена дискусия – да, има робско търпение, бездушие, примирение, компромиси, но има и несъгласие, протести, борба срещу корупцията, насилието, беззаконието, за демократични ценности.

Обобщено - техният идеал е европейска България. Точно като Алековия: „Европейци сме ний, ама все не сме дотам!“

Така ни виждат и другите.

Калина Лукова, литературен историк, професор в Бургаския свободен университет

Щастливецо... С щастие толкова кратко

Винаги съм се възхищавал на този толкова млад и толкова нещастен Щастливец. В едно време, когато все още начеващата българска литература търси своя облик, той с удивителна прозорливост е открил и отразил тенденциите в развитието на вече свободния българин.

Алеко! Каква трагична съдба... Каква самота... Какъв жесток пръст на съдбата... Само на 34 години...

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

Защо го създаде... Защо го описа...
Развихри се той и до днес не кандиса.
И има претенции още... Ега ти!
„Булгар“... И се бие в гърдите космати.

Бай Ганьо... Дали сме такива и днеска?
Тресе ни сега чуждоземската треска.
Не вярваш, нали?... Всеки пети замина
„Булгар“... И остави своята Родина.

Но който остана... Краде както сvari...
И долу „Булгари“... И горе „Булгари“.
Не идвай... Не гледай... Все същите нрави...
Как твоят бай Ганьо днес избори прави.

Мой скъпи... Мой чисти... Мой тъжни Алеко.
Мой скулптурен... Гледащ далеко... Далечно...
И куфарче черно до теб на паважа...
Как ускам... Но няма какво да ти кажа.

Прости ми... Излишна е всякаква дума...
На трийсет и четири... Двама куршума...
И падаш... Внезапно... И без да разбираш,
че в този миг всъщност навеки умираш.

И търся... Не пише дали си се влюбил...
И как е възможно... И как си загубил
и трите сестрички, и майка и татко...
Щастливецо... С щастие толкова кратко.

Щастливецо... Пишеш... Било е приятно...
Оттук до Чикаго и после обратно...
Обратно... Във скъпата своя родина...
Където загина... Където загина...

Недялко Йорданов, поет, Бургас

София, 15 януари 2018 г. Актьорът Ивайло Калоянчев цитира част от репликите си в „Бай Ганьо“ пред паметника на Алеко Константинов по повод 155-годишнината от рождението на писателя

Велико Търново

Двамата байганьовци

Ще тръгна от една идея на Левски: „И да бъдем с всичките европейски народи равни.“ Тоест да се успоредим с Европа и припряно да наваксаме изгубеното в петте века бездеяние, безпапетство, безродство и т.н. За мен важното е как това успоредяване с Европа се чете при Алеко? Как Алеко вижда двете хипотези на успоредяване? Как европейската среда възприема нашите европейски хора, пътуващите хора. И как Бай Ганьо усърдно се съпротивлява на европейския модел. Едната са интелектуалците от „Весела България“ – Алеко и неговите приятели. Но има и други. Защото в крайна сметка има двама байганьовци. Единият тръгва по Европа – винаги моля да се обърне внимание на предлога „по“, да вървиш „по“ Европа означа да се движииш по нейните външни релефи, без да се задълбочиш в нейната същност и културно-цивилизаторска роля.

Да започнем от лесната част – тръгва Бай Ганьо по Европа. Той показва съпротивата на един жив, агресивен в своята българска принадлежност човек. „Булгар, а немците дремят и едни се топят в басейн и ядат едни безвкусни манджи, от които не можеш да разбереш какво ядеш, защото все едно е блудкаво... И какви са тези музики... Как ще я познаеш тази... Какво да я гледам Мария Терезия... Я виж, онази там, със синия фустан, а...“

Чак когато Бай Ганьо се връща от Европа, натрупа пари от розовото масло и „пестеливец“, както казва Иван Хаджийски: „Я го вижте българина как пести и как казва ям хляб – не ям, не обяждам, ами ям хляб.“ Защото хлябът е храната на българина. Същевременно Иван Хаджийски прави една съпоставка с менюто през 1940 година в ресторант „България“ и там са изписани 40 манджи на френски и със сложни имена, а българинът се мръщи и казва „няма какво да се яде тук“, защото българинът яде хляб. Бай Ганьо е пестеливец – гъвче си кашкавалчето и сухия хлябец, но се връща в България, направил пари. Тогава вече тръгва към властта и към онези инструменти, които ще го направят могъщ и несменяем.

Никога не съм оставяла моите ученици, без да им обърна внимание, че има два вида пътуващи: едните са от „Весела България“ – типа Алеко, и останалите пътуващи българи, които знаят как да се държат в Европа и имат овладян европейски инструментариум. Другият пътуващ българин е Бай Ганьо, който се съпротивлява срещу европейския модел. Мисля, че учениците го възприемат по този начин: високо

образованият моралист, почитеният Алеко и Бай Ганьо, който забравя да си плати бирата.

По отношение на фразата, че и едните, и другите са „маскари“, и как младоците реагират на идеята за политиканстването, журналистиката: „И едно магаре ми дайте, майка му стара, него ще го избера за депутат.“ Или какво е журналистиката: „Тури си едно перде или пък няма нужда. Па псувай наляво и надясно.“ Уверявам ви, че това, което се случва в училище, е едно „чистофайно“ дистанциране и в крайна сметка, когато станат на възраст да имат право на глас, учениците не искат да гласуват, защото вече са решили, че „и едните, и другите са маскари“. Тази оценка на общественото живеене, нагласите и начина, по който избираме водачите, се е наложила като колективно мнение.

Валентина Дянкова, учител по български език и литература в Природоматематическата гимназия „Васил Друмев“, Велико Търново

Иваницовият син

Една от легендарните фрази на Алеко, които бити „Бай Ганьо“ е книга. Бай Ганьо е герой. Книгата има автор. Героят не е себе си, той също има автор. „Не ме ли познаваш“, често пита Бай Ганьо. За внимателните читатели авторът е скрил себе си в книгата. Един от спътниците на героя в пътуването с влак е „Иваницовият син (не вярвам да го познавате)“ – уточнява разказващият. Бай Ганьо е всичко, което авторът не е. И обратно. Най-гротескно карикатурният и (струва ни се) реален до бруталност герой в българската литература има автор, според когото най-тежка съдба е „да се разочароваш в силата на честността“. Бай Ганьо излиза от книгата и прескача във вица. Той е герой, който исторически продължава да набъбва от негативи. Според Боян Пенев и Иван Мешекоев: дописван дори от такива, които не са чели книгата. Авторът на „Бай Ганьо“ знае с живота си, че политическата позиция се защитава с гражданска чест. Щастливеца и Бай Ганьо...

Докога Алеко Константинов ще бъде невидим в книгата? А в обществото?

Проф. Виолета Русева (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“)

„Бай Ганьо“ – комплексът на българската интелигенция

„Бай Ганьо“ се превръща в комплекс на българската интелигенция. Най-ярко този комплекс е изразен в един фрагмент на Стоян Михайловски, публикуван през 1909 г. в Църковен вестник по повод превода на книгата на немски език. В него Михайловски казва: „Немците нема да се смеят на Бая Ганя. Те ще се смеят на автора на Бая Ганя... Смях у Алека нема. Юмор нема. Комичност нема.“ И нарича Алеко „нещастен граскач“. Всъщност поетът философ дава израз на неудобството, срама и дори на гнева си – как в чужбина ще четат тази книга, как чужденците ще погледнат на българина и на българското общество.

Трийсетина години по-късно в рамките на дискусиата, разгоряла се по страниците на сп. „Философски преглед“ по повод скандалната статия на немския професор Герхард Геземан „Проблематичният българин“, Димитър Михалчев пише: „...обстоятелството, че Бай Ганьо стана тъй популярен, че българинът в широката си маса го закръгли и направи свой синоним, показва, че той се самопозна в него и че Алеко, ако и малко карикатурно, но твърде правилно е доловил цяла редица от негови характерни черти.“ И още: „... че нейният автор (на книгата) е бил преди всичко художник – това не може сериозно да се оспорва.“

Постановката на Михалчев е диалектно противоположна на мнението на Михайловски. Писателят отрича литературните достойнства на „Бай Ганьо“, философът я приема безрезервно за художествена литература. Писателят се срамува от Бай Ганьо, философът търси в неговите черти прояви на българската народопсихология. Но в крайна сметка и двамата изразяват своя комплекс от книгата и нейния герой. И в двата случая отношението им е нелитературно, неестетическо.

Бих посочил още много примери, но по-важното е, че българската интелигенция изживява „Бай Ганьо“ и Бай Ганьо като свой комплекс, дълбоко заседнал в нейното мислене и битие.

Димитър Михайлов, литературен историк, професор по нова българска литература във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

За Алеко, изкуствения интелект и националната ДНК

Привет, Щастливецо...

Изпращам ти електронно писмо, понеже живеем в модерни времена с разни хора и разни идеали. Перо-гръжките и хартията са в миналото, но да се надяваме, че нито бял, нито черен хакер ще пробият кореспонденцията ни, защото тя е (без)ценна за мен.

И така – много си ми на сърце, понеже си останал верен на идеалите :) А за онези, които са ги предали – като Христофор Белокровски, изкуственият интелект (ИИ) и днес те цитира: „Пази, Боже, сляпо да прогледне“... Опитвам се да ти кажа, че докато живееш в моята и на други българи и европейци памет, ИИ няма да те обезличи. Колкото и да е невеж по отношение на теб. А мой за съжаление е. Проверих...

И как да те обезличи, когато ти си един от естествените красиви умове на България с уникална човешка и литературна съдба! Щастливо обречен да се обезсмъртиш, описвайки снизходително и с тънко чувство за хумор, намигване и здравословна доза себеирония восточните ниски страсти на Бай Ганьо, но и трагично обречен да загинеш от тях...

Благодаря ти, че ни завеща огромно морално и емоционално наследство.

Ти ни даде онова криво огледало, в което се оглежда цялата ни ДНК.

Но едновременно ни даде и шанса да се откъснем от тесногърдието, парвенюцината, нахалството и плиткоумието на героите ти, като разгърнем хоризонта си отвъд Солунската митница. Даде ни шанс да се надскочим и да прозрем, че идеалите са дългочовечни и в името на общото благо, а не в полза на личното его и злободневната конюнктура.

Прощавай, малко дълго стана писмото ми – не успях да се побера в 160 думи, но поклон пред твоето 160-годишно безсмъртие.

P.S. И не забравяй да си провериш мейла. Ако има някакви проблеми – ще ти пиша пак. След има-няма 160 години...

Септември 2023 г.

Елена Чамуркова, журналист и писател, редактор в сайта „Болярски новини“, Велико Търново

„На свободна почва“ – стихията на таланта

Ако „Бай Ганьо“, сатиричните разкази, пътеписи, отзивы и други „протуберанси“ в творчеството на Алеко, привличат поколения читатели и изследователи, драматургичният опит „На свободна почва“ не се радва на популярност. И това е обяснимо – чернова в някаква тетрадка, писана нейде около 1886-1892 г., когато младият юрист заема различни постове в Окръжния и Апелативния съд в София. Писателят, зает с какво ли не, не е сметнал за необходимо да завърши малката пиеса или „сценка“... Показателно е обаче, че текстът на „Картини от народния живот в две действия“, каквото е подзаглавието, е включен във втория том от „Съчинения на Алеко Константинов“ (1903 г.) от Беньо Цонев. И, слава Богу, защото в него можем да открием първообразите на някои типажу от „Бай Ганьо прави избори“, а и не само... В непретенциозната творба прозира влиянието на Гогол и Молиер, но по-важното е друго – буквално „отвсякъде“ блика феноменалното чувство за хумор на Щастливеца, неговата гарба с няколко щриха да покаже различни пластове при характеристиката на героите, присъщата му непримиримост към невежеството и арогантността в политиката.

Пламен Павлов, историк, професор във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

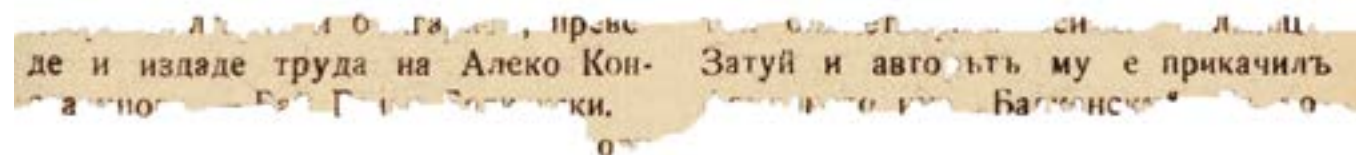
„За отечеството работим, байо, кажи ти моите и аз твоите кривици...“ (Васил Левски)

Започвам с тези думи на Апостола, който прогласява: „... па да се поправим и все заедно да вървим, ако ще бъдем хора“, защото в съзнанието си свързвам Левски и Алеко. Шансът на този народ е, че Апостола и Сатирика му са с весел нрав – те го лекуват със светлото, което носят в себе си, а не чрез мрачните сили на гнева и отрицанието. Алеко Константинов е пожелал ни повече, ни по малко да покаже „кривиците“, което съвпада с желанието на всички през 80-те и 90-те години на XIX век, защото само така е могло да се стигне до единение и яснота между народ и интелигенция и да се гарантира просперитетът на обществото. Още с идването си в България през 1879 година Константин Иречек споделя: „Първата зима на новата държава (1879 г.) беше един вид „карнавал на свободата“... На публични тържества интелигенцията играеше

народни хора дори и по улиците... За приказ беше първият придворен бал през януари 1880 година. Гостите „ометоха“ бюфета с баснословна бързина. Тези работи бяха естествени, ала чужденците виждаха в тях незрелостта и неспособността на новоосвободения народ.“ (Миятев, Петър. Из архива на Константин Иречек. Т.П.С., 1959 г., с.18) Алеко Константинов е далеч от тази гледна точка – той търси кривиците не за да види неспособността на народа си, а за да го пречисти от гнусната пяна, която покрива истинското му лице. След създаването на „Бай Ганьо“ се случва едно от най-нелепите четения на художествена творба у нас – власт и интелигенция започват да ползват героя като оръжие срещу народа си. Алеко създава Бай Ганьо, но ясно указва условията, при които може да се прояви неговата „потенциална духовна сила“. Той отбелязва, че героят е „дейтелен, разсъдлив, възприемчив – главно възприемчив“. Необходими му са само „добър ръководител“ и „морален импулс“. Дали Алеко е осъзнал, че оставя за поколенията по-трудното. Изминаха 128 години от публикуването на „Бай Ганьо“ и обществото ни още не е изпълнило тези условия. Още след смъртта на Алеко Константинов и съдебното дело срещу убийците му Антон Страшимиров предупреждава, че присъдите са добър повод да се противопоставят селяни и интелигенция. Властта се възползва от предоставения случай да се оневи-ни, че не е открила „добрия ръководител“, но поне е намерила лошите поданици. Прозорливите разбират какво се случва. Д-р К. Кръстев, който съпровожда пленните останки до София, е категоричен при посрещането: „Властта блестеше в своето отсъствие.“ Тя е намерила виновния, защо тогава да се интересува от невинния. Присъдата над Бай Ганьо ѝ създава комфорт вече повече от век – ако някой се присети за добър ръководител, то е лесно да му напомнят, че поданиците са лоши. Та Алеко показва кривиците, за да изпише вежди, а ние си избодохме очите.

Радослав Радев, литературен историк, професор във Великотърновския университет

Габрово

Всичкият ужас

В един от фрагментите на книгата си Алеко изказва своето желание Бай Ганьо да осъзнае „всичкият ужас на своята постъпка“, което показва неговата крехка надежда, че героят му ще претърпи развитие в положителна посока.

Ала днес, след 138 години, осъзнаваме, че това не се е случило, защото виждаме как внуците и правнуците на Бай Ганьо още гордо шетат „по света и у нас“. Вгледайте се и ще ги видите сами. Ето един слиза важно от правителствения самолет с изсулени грънки, с риза, чиито копчета едва удържат на пращялото му шкембе. И този негов внук е наш дипломатически представител. Ще ги видите яхнали луксоznите си возила. Направени мускулести момчета, непрочели и една книга, се стараят да покажат превъзходството си над останалите. А речниковият им запас се състои от тарикатски думи и псувни. Примери всеки от вас сам ще открие с хиляди. А и аз самият понякога откривам у себе си генетичните останки от жилавия корен на Бай Ганьо.

За съжаление обаче, Алеко не успя да ни остави внуци, такива като него самия, с остро перо и точен език, с критичен поглед към пошлото и подлото около себе си, а точно такива са ни необходими в нашето съвремие. Съвсем прозорливо той възкликва в своята книга: „Европейци сме ний, ама все не сме готам!...“

Веселин Зидаров, сатирик и карикатурист, Трявна

Алеко Константинов и Габрово

След родния Свищов Габрово е второто селще, белязало не само Алековата житийна летопис, но и на цялата фамилия. В автобиографичната скица той бележи, че от „1874-1877 г. е ученик в Габровската гимназия“. Името му фигурира в списъците на учениците от трети клас под № 108 с платена такса (104 гроша) за учебната 1874-1875 г. А за следващата учебна година е вписан под № 22 с право за постъпване в IV клас.

Бащата Иванца Хаджиконстантинов, заможен търговец и интелигентен за тогава българин, през лятото на 1874 г. „взема своя единадесетгодишен син [...] и го отвежда в Габрово да продължи науката в знаменитата по онова време тамошна гимназия“. Това семейно решение е взето още и поради факта,

че в Девическото училище, открито през 1856 г., е записана да учи с две години по-малката му сестра Елена. Причина за избора на селището са и крехкото здраве на майката Тинка Хаджиконстантинова и на малките му сестри, които търсят чистия балкански въздух и красивата природа на Габровския край. Чичото (брат на бащата) Алеко Хаджиконстантинов със своите многогодишни активни връзки с габровските търговци също може да се определи като двигател, мотиватор при избора на мъжката гимназия в Габрово. Самият той според писмо от 2 август 1872 г. до Училищното настоятелство има отношение към учебното дело в Габрово с доставянето на уреди за оборудването на физически кабинет, чрез който за първи път в българско училище започва нагледно обучение.

Юношата Алеко постъпва като ученик в момент, когато в началото на учебната 1874-1875 г. гимназиалната сграда е довършена, а в края ѝ завършва първият випуск на Габровската мъжка гимназия, с което тя се превръща в първата светска седмокласна гимназия в българските земи. В Габрово той прави първите си литературни опити. Под влияние на учителя си Илия Христович (автор на стихотворения, басни, комедии) започва да пише детски стихотворения. Впечатлява съучениците си със своето облекло (свидетелство за заможния му произход), с изпълненията си на цигулка (закупена от баща му от Букурещ). Заедно със свищовците Илия Танев и Петър Макавеев правят концертни изпълнения пред пансионерите (външните ученици), които се учудват на неговия музикален талант. С „весел нрав и силно чувство за хумор“ е интересно описание на Алековия характер, направено от неговия другар и връстник Георги Бръчков от Свищов. Той споделя, че в час по математика младият Алеко Константинов прави много сполучлива карикатура на учителя си Андрей Манолов. И още една любопитна страна от личността му на юноша, който обичал според спомените на калофереца Никола Начов да играе на „гимнастиката“, поставена в училищния двор.

Посещението на англичанина Джеймс Бейкър в Габрово в края на лятото на 1874 г., земетресението на 13 февруари 1875 г. в петък следобед, организирането на безплатни представления на пиесите „Крум страшни“, „Велислава“, „Велизарий“, тържеството по връчване зрелостните свидетелства на завършилите седмокласници, включването на габровци

(в т.ч. и на бивши възпитаници на гимназията) в подготовката на Старозагорското въстание (1875 г.), затварянето на гимназиалната сграда по време на Априлското въстание и лично изживените от Алеко революционни настроения сред габровци се вписват дълбоко в неговото съзнание наред с проявените момчешко безгрижие и жизнерадост, със сериозните учебни занимания.

Даниела Цонева, историк, уредник в Регионалния исторически музей в Габрово

Огледалото и зрителната измама

Алеко избира да е Щастливец, за да подиграе смъртта, болестта, бедността. Интересно е как най-видният интелектуалец сред писателите ни от края на XIX век се вълнува от простата истина за щастие, правдата и страстта. „*Че съм щастливец, това го знае цяла България, но туй, което никой не знае, то е, че днес нямах четиридесет и пет стотинки да си купя тютюн. Това обстоятелство никак не ми попречи обаче да съхраня своето царствено величие.*“ (фейлетонът „*Страст*“).

160 години от рождението или 126 години от смъртта на Щастливца? Честваме или виновно свеждаме глави? Вярно ли е, че споменаването на името му всеки път събира в едно върху лицата ни ведрина и строгостта? **Алеко на Бай Ганьо** е пример за интелигентния родителски подход – да поставиш детето сред други, да го предизвикаш да се разпознае и да се обозначи, да покаже и да научи, да потърси и да намери. **Бай Ганьо на Алеко** е пример за манталитетния проблем на българина да консумира, вместо да възприема, да извисява глас, вместо да се аргументира, да взема, вместо да дава. Затова е време като общество да признаем, че 160-годишният вече Алеко като сръчен майстор стъклар ни е завещал едно огледало. В образа 1:1 се виждат интелектуалецът, хуманитетът, човекът на правдата. В увеличителното стъкло, предназначено за слабо виждащите и замъгилите сетивата си, с превъзходство гледат самозванецът, безхаберникът, човекът на ползата. Добре е да не забравяме мъдреца Алеко – оставил ни е да четем и да учим как да разпознаваме оптичeskата измама.

Елвира Христова, учител по български език и литература, директор на Националната Априловска гимназия

За гвуликя Щастливец (юрист и писател), помилването и паметта

Алеко Константинов е завършил право в Одеса. Бил е съдия, прокурор, адвокат. Година преди да бъде убит, искал да е преподавател по углавно и гражданско право. Хабилитационният му труд според него е „учено съчинение“ върху „Правото за помилване“. Текстът разкрива ерудирани юрист. „Правото на помилване като упражнение на милост, на човеколюбие, на милосърдие съществува като необходимо допълнение, като поправка в несъвършенството на човеческия съд.“ Прави се разлика между амнистия и помилване. „Амнистията има за предмет самото престъпление, а помилването – личността и се косва само до смекчаване или отмяна на наложеното наказание, без да влияе на самото осъждане.“

В анкета от 1894 г. на въпроса „Коя е вашата най-голяма надежда?“ Алеко Константинов отговаря: „Че когато и да е, ще бъда оценен справедливо!“

Днес, 160 години след рождението на твореца, надеждата му е реалност. От една страна, няма амнезия („забравяние“ според АК) за творчеството му. От друга страна, Фридрих Ницше ни учи: „Не трябва да се прощава на онези, които не умеят да прощават.“ Затова не трябва да има амнистия за убийството на писателя юрист. Няма милост за убийците, които очевидно успяха да се възпроизведат поколенчески и манталитетно. Разликата е, че понастоящем творците ги убиват чрез премълчаване.

Според мен като писател Алеко Константинов остава един от „тримата големи“ български сатирици заедно със Стоян Михайловски и Радоу Ралин. В тази последователност те са ироничен, саркастичен и поетичен.

Д-р Любомир Трифонов, психиатър и съдебен експерт, Габрово

София, 13 януари 2020 г. Отбелязване на годишнината на Алеко Константинов

Черно безсмъртие

Бай Ганьо е рожбата на Алеко. Днес детето му е пораснало. Започнало е да придобива... безсмъртие. Черно безсмъртие!

Всеки опит да се отнасяш към него като към човек, който има достойнство, поощрява бруталността му и затвърждава убеждението му, че можеш да бъдеш употребен още повече.

Винаги се чувства невинен, лъжейки в очите другия, че той е виновен.

Жонглира с клишета за честта и патриотизма, превръщайки ги в цинична пародия.

Презира авторитета и иска да го дискредитира с клевети и инсценировки за злепоставяне.

Хули начетеността.

Разчита на това, че възпитаният не смее да му се противопостави, за да не се принизи до неговото ниво.

Живее предимно чрез тялото си.

Чалгата е неговият стил на съществуване, а пошлото го прави блажен.

Как Алеко не се е омърсил, живеейки сред тази озверена тълпа, как е запазил чистотата си? В момента, в който е разбрал, че може да обрисова низостта, той е започнал да ѝ „отмъщава“. Искан е да я покаже на самата нея, да ѝ даде огледало, надявайки се, че ще предизвика у нея срам, но колкото повече образът ѝ се е развивал, толкова повече Алеко (милият!) е разбирал, че това е невъзможно, защото тя няма срам.

Мария Димиева, учител по литература в Националната Априловска гимназия и в Природоматематическата гимназия „Акад. Иван Гюзелев“ в Габрово

Варна, 24 ноември 1988 г. Едно пиано, една история. Пропътувало е от Бераин, Виена, Свищов... за да стигне до Варна. На него са свирили лелята на Алеко Константинов – Виргиния Константинова, нейната дъщеря Мара Прокопиева, а днес е експонат в Етнографския музей във Варна. Пианото е столетник, марка „Нойман“, бераинско производство

За недостатъците на великия

И великите хора си имат слабости! И постъпки от младостта си, които после биха искали да забравят! Макар че и такива сблъсъци с личното аз понякога също ни оформят като характери!

Когато Алеко учел в Габровската гимназия (1874-1877), там се подвизавал учителят по математика Андрей (или още Андрия) Димитров Манолов. Роден е ок. 1849 г., поч. на 13.01.1913 г. в София¹. Следвал в Русия като стипендиант на Московското славянско общество, а през 1863 г. се записва в Московския университет. Успешно завършва право през 1872 г. От следващата година е и договорът му за назначаване като учител в Габровската гимназия, а по-късно и в Девичкото училище. В мемоарите си Георги Вазов, братът на народния поет, го описва като „... едър, почти гигант, с дълги светлокестеняви коси и възбнато чело...“²

Според учениците му обаче Манолов имал избухлив нрав и нерядко пердашел възпитаниците си. Ругаел ги с нарицателната фраза: „Болван с болван!“ (Дръвник с дръвник.) Свищовляята Георги Бръчков в спомените си разказва, че веднъж Алеко Константинов изкарикатурил учителя как пердаши и ругае ученик и му подал „сатирата“, както наричали тогава тези писания. За жалост учителят ги видял и тя попаднала в ръцете на изображения. Последвало обичайното наказание. Алеко „благоразумно“ се спотаил, а шамарите отнесъл невинният в случая Бръчков. След часа приятелите направили „разбор“ на станалото:

„- Е, тежък ли беше юмрукът бе, Болван?

- Ти бъди благодарен, че не те изказах.

- Па защо да ядем и двамата юмука за една и съща бяла? На Манолов му стига само един юмрук – подиграл го Алеко.“³

Но както ще се види от биографията му – шамарът, избегнат днес, понякога ни се „връща“ през целия ни живот!

Николай Ангелов, адвокат, писател сатирик, Габрово

¹ Габровски, И. Бележити хора и събития от Габровския край. Изд. Къща ДБ Мария, София, 2003, с. 42.

² Колева, П. Априловски свод. Изд. „Българска енциклопедия“. С., 2009, с. 316; Априловската гимназия преди 50 години – Юбилеен сборник по отпразнуване 50-годишнината от Първия випуск на Габровската „Априловска“ гимназия. Габрово, печатница „Модерно изкуство“, 1925, с. 67-68

³ Габровски, И. Бележити хора и събития от Габровския край. 2003, с. 43.

Единият Алеко

Аз съм роден в с. Караусен, живял съм малко в Свищов, после дълго в Трявна, работил съм в Банско, сега в София и няма да подведа, ако кажа, че съм преспиращ на хижа „Алеко“. Планински спасител съм. Алеко е постоянно около мен.

Помня като малък как често ходехме в родната къща на свищовляята да гледаме стъкленцата с безжизненото сърце на писателя. Какво толкова ме е впечатлявало – то сърцето няма как да напише „Бай Ганьо“!

Сега има домашни любимци, които се наричат Алеко, има и хижа „Алеко“, има и спасителна база „Алеко“, има даже кола „Алеко“... Какво ли не „Алеко“. А преди 128 години, когато е написана книгата „Бай Ганьо“, е имало само Алеко Константинов.

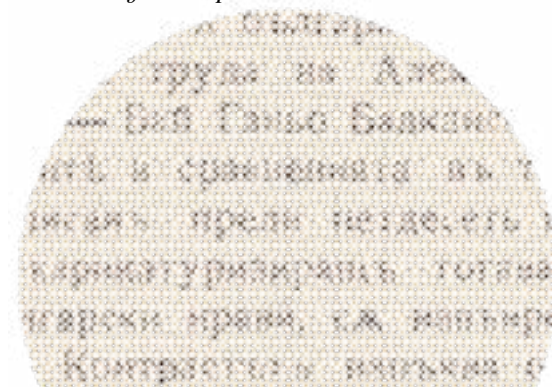
Всъщност не е съвсем така. Най-видната политическа фигура с името Алеко е бил Алеко Богориди. А автомобилът е анаграма от руския израз „Автозавод Ленинского Комсомола“, защото е модел москвич. Тоест съвсем няма нищо общо с нашия Алеко.

Днес „Бай Ганьо“ е и име на механизъм – в Горна Оряховица (на улица, кръстена на космонавта Юрий Гагарин), в Казанлък (на улица „Христо Ботев“), в Свищов и във Варна. Със сигурност някои се смеят, но всички отиват, за да се нахранят хубаво.

И още нещо. Сегашното „Възраждане“ е народило толкова много байганьовци, че да ги ринеш с лопатата. И ей ги на - всичките се настаняват по креслата в общинските съвети, Народно събрание, че и в Европарламента.

Радвам се, че след успеха на фланелките с щамповани цветни мои версии на глаголицата и кирилицата на тревненския предприемач не му хрумна да ми поръча портрет на Бай Ганьо. За миг си представих, че на мястото на Мао Дзедун в попартната серия на Андри Уорхол стои този образ. Но кой ли ще разбере подобна сатира?!

Николай Димов-Коко, художник, планински спасител, началник на Учебния център на Планинската спасителна служба при БЧК

Памет от думи

*Аз те усмъртих, ти ме обезсмърти, ама за мене паметник няма...
Тодор Цонев*

Алеко Константинов вероятно би се изненадал колко актуални са качествата, с които героят му се отличава. Случва се да ги открием у публични личности, у съседа отсреща, у близки хора. Ако притежаваме смелостта да се разровим по-нагълбоко – и у самите нас.

Нужно ли е да бъде създаден паметник на Бай Ганьо, изобразяващ тъмната страна на българина? Интересно, че е приемливо негативните явления да се опаметяват в думи, но не и в материал в публична среда. Критични произведения на визуалното изкуство са създавани от векове, но все за безопасно представяне – в частна среда, в сгради. Градът няма смелост за нарочно създадена негативна памет, въпреки че изобилства от случайни наслоения на всякакъв травматичен опит.

Петя Загорчева, Дом на хумора и сатирата, Габрово

Кърджали

Бай Ганьо – от синтеза към синергията

Всичко се движи напред, за да стигне до крайност и да се върне в началото.

Това се отнася и за хумора. В началото е елегантен, после вулгарен, брутален... И пак като в началото.

Но като го изследваме, обобщаваме, го и стесняваме. Но пък и всяка гледна точка го дописва... И превръща синтеза в синергия.

Затова ключът към разгадаването му е във въпроса кога той секва... Кога се преобръща и преминава някои морално-етични граници, от които вече няма връщане. Помним провокацията „Шарли Ебдо“. Словото и образът създават, но и разрушават, без да решават проблемите.

По-добре да не бяхме толкова духовит народ, а справящ се с тях чрез труд. Като англичаните на пример. По-успешно е и от най-доброто шегобийство.

За да не пропадаме стремглаво към бездната, осмивайки, а така и омаловажавайки проблемите си.

Лиана Фероли, поетеса, PR и завеждащ културно-информационната дейност на Регионалната библиотека „Н. Й. Вапцаров“ в Кърджали

Г.Б. / В.Г.

Знаменитият герой на Алеко Константинов, преди да тръгне из книги, филми или вицове, е оставил знак за реалността си: подписа Ганьо Балкански. Първите му похождения са реалните „невероятни разкази за един съвременен българин“. Разказват ни ги неговите спътници – други съвременни българи:

Стати

Стойчо

Кольо

Цвятко

Илчо

Дравичката

Васил

Марк Аврелий

Гедрос

Финеганьо

Слушатели са други съвременни българи – някои от тях също с несъвременни и небългарски прозвища:

Калина-Малина

Арпакаша –Амонасро Етиопский

Альоша

Мойше

Ожилката

За Бай Ганя свидетелстват още:

Аз, Ванчо, Фильо и Иваницовия син (не вярвам да го познавате),

Герванич,

Сенаторът, Отело, Стувенчо и аз.

Книгата „невероятни разкази“ за тях май-май все остава ненаписана в несвършващата съвременност на Бай Ганя.

Нима може да е вярно, че и едните, и другите са маски? И че защото хората са разни, идеалите също ще са разни? Идеали?! – Суета, вятър!

И все пак в края на последния „невероятен разказ“ разтварят вратата на вътрешния салон и оркестърът гръмна чудния марш от Вагнеровския „Танхойзер“.

Мая Горчева, литературен историк, преподавала в Кърджали, Смолян, Лион (Франция) и София

Свищов

Добрият пример на Алеко

Ето добрия пример - Алеко, който ни обединява и ни дава възможност да разсъждаваме върху едно неголямо, но толкова богато творчество и една уникална личност – личност, която ще се окаже белязала за векове град Свищов. Личност, която няма как да бъде зачеркната или подмината.

Толкова много значими личности на днешното време коментират кой е Алеко Константинов? Каква е личността му днес и тук през XXI век? Аз мисля, че всеки форум, посветен на Алеко, е обречен да протече интересно. Защото именитият ни съгражданин Алеко Константинов е личност, която постоянно поражда въпроси.

Благодаря още един път на г-н Кирил Вълчев специално за инициативата, която поема ръководената от него Българска телеграфна агенция. Надявам се тя да не остане само в рамките на честването на 160-годишнината. Тази инициатива трябва да продължи и нататък – нелюбилейно. Да продължава и Община Свищов да поддържа паметта за Алеко с различни инициативи като конкурса за къс хумористичен разказ и различни други мероприятия, които провеждаме под егидата на неговото име. Надявам също така те да намират широк отзвук оттук нататък в дневния ред на обществото.

Генчо Генчев, кмет на Община Свищов

За инициативата „Препрочитаме Щастливеца“

Ще разкажа малко за инициативата, която Община Свищов реализира съвместно с Българската национална телевизия по повод 160-годишнината на Алеко - „Препрочитаме Щастливеца“. Това е идея, заимствана от инициативата на Народния театър по повод 100-годишнината от смъртта на Иван Вазов. Тоест не сме измислили нищо кой знае какво, но все пак внесохме важна промяна в концепцията.

Нашата идея беше вместо изявени лица от артистичните среди и от обществения живот на страната в поредицата да се включат изцяло хора от Свищов, доказали се в общественото пространство със своята дейност, професия и успехи. Трябва да благодаря на всички онези, които се съгласиха, за-

щото не беше много лесно да убедим някои от тях да се включат, тъй като не всички имат опит и самообладание да застанат пред камера в национален ефир. В крайна сметка всички идваха страшно подготвени. Това правеше впечатление и на телевизионния екип – начинът, по който се представят нашите съграждани, не отстъпваше на този, по който се представиха професионалните актьори в инициативата на Народния театър. В това може да се увери всеки, ако гледа видеоклиповете, които се излъчваха от 13 януари до началото на април, а после останаха на сайта на телевизията. По този начин за тези пет месеца ние популяризирахме не само Алеко Константинов и неговото творчество, но и припомнихме на страната, че Свищов е жив град.

Благодаря не само на хората, които се включиха в инициативата, благодаря на къщата музей „Алеко Константинов“, която беше основният домакин на снимките, на етнографската експозиция „Сладковата къща“ и на екипа на Българската национална телевизия.

Росен Маринов, директор на дирекция „Култура и културно наследство“, Община Свищов

Свищов се грижи

Дълго време сама съм организатор на честванията, които правим за Алеко Константинов. Понеже темата е „Алеко днес“, искам да настоя, че Свищов никога не забравя Алеко и продължава да работи за неговото популяризиране не само в града, но и в страната. Във връзка със 160-годишнината Община Свищов и Международната фондация „Алеко Константинов“ публикуваха съвместно фототипно издание „Бай Ганьо“, което се радва на популярност, защото това издание беше поставено на витрината на къщата на Алеко в Свищов.

В Свищов организираме Международния конкурс за къс хумористичен разказ „Алеко“, но и много ученически конкурси за есе – тази година пристигнаха около 150 ученически есета от цялата страна.

Искам малко да критикувам медиите, защото когато Свищов организира гадена годишнина, дали ще бъде кръгла или не, медиите следят дали определен

политик ще дойде в Свищов, за да отразят в няколко минути неговото присъствие. А какво прави Свищов за Алеко - не ги интересува.

Да, появи се интерес, когато ме питаха дали определени депутати ще дойдат на гроба на Алеко. Когато им казах, че те няма да присъстват, нито една медия не дойде. Някъде от 80-те години този гроб на Алеко се поддържа от свищовлии и от един бизнесмен – инж. Христо Димов. Ако вие сте идвали на гроба на Алеко, щяхте да видите как гробът на Алеко е почистен и колко много гробове на възрожденски писатели, родени в други градове, тънати в мизерия и храсталаци.

Таня Ликова, главен експерт в дирекция „Култура и културно наследство“, Община Свищов

Свищовлии

Вярвам, че свищовлии се гордеят изключително много, когато по Българската национална телевизия от дома музей на Алеко техни съграждани в течение на месеци всеки делничен ден четяха откъси от творчеството на Алеко. Една шеговита реплика от преди много години, когато се омъжих за моя съпруг. Той дойде в Свищов и аз току-що млада учителка в града споря, както в училище спорехме, социален или национален тип е Бай Ганьо. Той ми вика: „К’во спорите – социален или национален е? Чисто свищовски тип е Бай Ганьо.“

Аз ще придърпам чергата към Свищов и ще говоря за тази великолепна горна и гръцка махала, където комшулук до комшулук живеят Иван Шишманов, Алеко Константинов, Димитър Станчов, Цветан Радославов, Григор Начович и още много българи, които са значими не само за Свищов, но и за развитието на целия политически живот на България.

Считам, че тази великолепна тема - „Алеко днес“, е продължение вече 100 години на едни разговор, който започва Иван Шишманов. На имения ден на Алеко Константинов - 31 март 1925 г., гимназията „Алеко Константинов“ е чествала своя празник в най-голямата 35-а аудитория на висшето училище в София. Там Иван Шишманов изнася сказка на тема „Какво е за нас Алеко“. За нея пресата пише: „За първи път проф. Шишманов дава нови данни за биографията на Алеко Константинов и нов прочит на „Бай Ганьо“. Същата година Шишманов изнася сказка на тази тема в Свищов. През 1926 г. отново се връща със сказка към въпроса „Какво не е Алеко“. А през 1927 г. в „Училищен преглед“ 30 години след смъртта на Алеко Шишманов прави цялостен анализ на Алековото творчество под заглавие „Алеко Константи-

нов от едно ново гледище“.

Когато Шишманов пише тази своя статия, вече има великолепно издание на съчиненията на Алеко от неговия приятел Пенчо Славеиков и е излязла прословутата статия на Боян Пенеv „Литературните отношения и оценки на Алеко Константинов“. Странното и интересното в Иван-Шишмановата статия „Алеко Константинов от едно ново гледище“ е как той си позволява да критикува Пенчо Славеиков, т.е. недостатъчно и вярно е отразил биографичните данни за Алеко Константинов. Но критичните бележки на Боян Пенеv са резултат от недооценяването какъв всъщност е Алеко като творец.

Алеко Константинов е силно разочарован след изборите в Свищов. Той дори не идва тук, когато трябва да продаде бащината си къща, а кара друг да се грижи за тези въпроси. Дефакто издигането на Алеко от неговите граждани гължим пак на Иван Шишманов. През 1910 г. в свищовската самодейна театрална трупа, която навремето била на голяма висота, се играе за първи път драмата „Борислав“ на Иван Вазов и свищовци канят автора за премиерата. Смутеният Иван Вазов, който изглежда едновременно велик и притеснителен човек, среща Иван Шишманов и казва: „Свищовлии ме канят да присъствам на премиерата. Какво да правя?“ Шишманов му дава три отговора на другия ден: „Трябва да им благодариш за приема. Да говориш за времето, когато си бил в Свищов през 1877 г., и непременно да споменеш заслужилите синове на Свищов като Алеко, който най-добре представя психиката на свищовлии.“ Вазов изрича думи, с които свищовлии се гордеят: „Алеко е скъпо чедо на Свищов. Алеко е може би най-вярното възплъщение на психиката на свищовеца – естествено интелигентен, духовит, пленяващ с добродушен тънък хумор, какъвто го виждаме в незабравимите му книжовни дела.“

Ако търсим заслугата на Шишманов в това лансиране на Алеко, тя не стои в гръмките фрази, а в това отношение изключително голямо значение има анкетата, която Шишманов прави с Алеко. Само да спомена – Шишманов и Алеко имат много особени родствени отношения. Иван Шишманов е първи братовчед на майката на Алеко. Фактически майката на Алеко и Иван Шишманов са деца на брат и сестра, Алеко е племенник на Иван Шишманов. В този контекст Иван Шишманов винаги се е държал, макар и връстник от по-предното поколение, като строг човек и обичал да дава наставления. Даже има едно писмо, много интересна реплика между Цветан Радославов и Алеко Константинов, което е: „Нашият големец Шишманов, човекът, който обича да се гордее.“

Свищов, 9 февруари 1953 г. Къща-музей „Алеко Константинов“. Отваря врати като музей през 1926 година. Експозицията пресъздава най-важните етапи от краткия, но богат обществен и творчески живот на писателя. На първия етаж е изложена богатата археологическа колекция. На втория етаж е разположена експозиция за неговия живот и творчество. Запазени са многобройни лични вещи и предмети, с които се разкрива детството и юношеството на твореца

Иван Шишманов отива във Вудин, а след това във Виена и с Алеко не помнят детските си години заедно. Първото голямо приятелство е във времето, когато Иван Шишманов и Алеко са студенти в различни краища (в Одеса и Виена) и Шишманов е оставил спомен през 1881 г.: „18-годишният бъдещ автор на Бай Ганя, възторжен почитател на Шекспира, ми чете тогава от балкона на бащината къща, сега музей, от който се открива очарователна гледка към Дунава и румънския бряг, свой превод на „Отело“. Не помня какво впечатление ми направи този превод, но знам, че се разделихме с преводача не само като близки родственици, но и като горещи приятели.“

Оттогава писмата между двамата са много интересни разговори за класическата музика, за литературата и т.н.

Особено близки стават отношенията, когато през 1885 г. семейството на Алеко Константинов се премества в София. Тук са неговите вуйчовци – Емануил Иванов, ректор на Софийския университет, и Иван Иванов, който му е връстник и известно време е бил директор на Народния театър „Иван Вазов“, Найчо Цанов, негов родственик и юрист по професия, с когото са изключително близки приятели, Цветан Радославов, учител в Девическата и в Мъжката гимназия. Това е един кръг от свищовлии, които показват изключително силно влияние.

Анкетата с Алеко Константинов е правена през 1894 г., но Шишманов я публикува след смъртта на Алеко през 1897 г. в списание „Български преглед“. Той публикува този много интимен начин на изповед в един семеен албум, защото счита, че съдържа важни за характера на покойника черти. Знаете, че когато учителите преподават Алеко, се цитират откъси от тази изповед. За мен беше интересно това, че на Алеко, желаейки да живее в България, всичките му кумири в областта на музиката и изкуствата са европейци.

Между другото там стои и въпросът: „Коя личност от роман или театър Ви е най-симпатична?“ Той отговаря: „Лео на Шпилхаген!“ Фридрих Шпилхаген е съвременник на Алеко Константинов, завършил право, философия и филология. През 1895 г. в Лайпциг се издават 22 тома със събрани негови съчинения. Шпилхаген е известен с това, че открито е писал на Лев Толстой, като се противопоставя на идеята му за несъпротивление на злото. Най-прочутият му роман е издаден през 1866 г., но излиза на български език през 1892 г. с много интересно заглавие - „С един камък зиг не става“. Фактически е преобърнато заглавие на „И сам воинът е воин“ – сам воинът не е воин.

Героят Лео е малко странен и малко различен от останалите хора. Той търси своето място в живота, дълго се лута, среща много перипетии. В края на краищата разбира, че истинската цел на един човек е да служи на държавата и на обществото. Но говорейки за политическите дейци и за вождовете, Лео казва: „Има ли кой да съживи народа и да го повлече подире си? Има ли в тия нещастни наследници поне диреци от онова величие, от оная висота, с които са се отличавали нашите умни деди? Имат ли поне частица от всеобъемлящия космополитизъм на Гюте, от идеалния патос на Шилер, от смелото мъжество на Лесинга, от протестантската упоритост на Кант? Нашето време няма нужда от философи и поети, то има нужда от политици, от държавни мъже, които със същата сила да са онова, което са били предшествениците... От тия хора ние трябваше да очакваме поне първата идея, която до узакони в тоя дух тяхната политическа и държавна деятелност.“

Юлия Николова, литературен историк, доцент по история на българската литература в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

Смешен ли е Бай Ганьо

Смешен ли е Бай Ганьо? Все едно дали се идентифицираме с него, или се дистанцираме, ние се смедем, когато четем текста на Алеко. Защото Бай Ганьо ни е ако не близък, то поне добре познат. И го разбираме. А човек може да се смее само на неща, които разбира. Ако не се засмеете на разказан виц, това не значи непременно, че вицът е бил тъп, а че по-скоро не сте го разбрали. Може ли да бъде разбран Бай Ганьо извън България? По-скоро не, макар да бях свидетел как австрийската публика се заливаше от смях в Литературхаус във Виена, когато австрийски актьор четеше откъс, преведен от австро-унгарския сатирик Александър Рода-Рода. Защото и преводачът, и актьорът се бяха постарали да направят балканския типаж разбираем за австрийците. А приятелите ми в ГДР, на които постоянно пробутвах превода на книгата от трима прекрасни преводачи, сред тях и Норберт Рангов, така и не разбраха защо тази книга трябва да е смешна. А тя смешна ли е?

Ана Димова, професор по германистика в Шуменския университет, автор на монографията „Вицът като езиков и културен феномен“ (2006)

Поглед към Алеко от Италия

Две глави от „Бай Ганьо“ – „Бай Ганьо у Иречка“ и „Бай Ганьо на гости“, са преведени от Енрико Дамиани за списание „България“ през 1942-1943 г. През 1978-а излиза отличният пълен превод на Лавиния Бориеро, публикуван от Буцони. Предразсъдъците относно трудния превод на турцизмите в текста (бошлаф, нейсе, зевзек, ашколсун и т.н.) са преодолен блестящо благодарение на опита и уменията на двамата преводачи. И действително, те се появяват само в речта на главния герой, но не и в останалия текст.

А иначе – оценките за скромни художествени качества от страна на Славейков и Пенев са отхвърлени от подробните изследвания на Светло-

зар Игов, който убедително утвърждава високата литературна, а също политическа и морална стойност на творбата, изтъквана от Благоев и Бакалов. „Бай Ганьо“ е литературен шедевър и пламенен идеологически памфлет срещу религията на келепира, на облагата с престъпни средства, вграден в ДНК на капитала. Подробно са описани мошеничествата на главния герой, а самият Алеко се явява в образа на Иваница Граматиков като кандидат, победен от бандитските машинации на противника.

*Джузепе де'Агата, българист, професор в Пизанския университет
Превод от италиански език Дария Каранеткова*

Помня 1983-та, помня 2013-а

Двадесет години, откъснати от моите занимания българистични. Сега. Помня: 1983-та, помня 2013-а. В мой превод за първи път излизат на унгарски приключенията на вечно съвременния балкански герой – за първи път, за втори. Преводаческа награда. С усмивки ме поздравяват владеещи двата езика: „Ашколсун!“ Щастливи, че!

Подарява ти го езикът – желаш ли да си верен по стил. Относително го владееш. Трансилванския? За „Запущките“ – може. За „Дивите разкази“ – отчасти. За „Антихрист“ – по сенки. За „Хитър Петър“ от Георги Марковски – ярко. Подарява ти го. Словозвучене, фразоформи, синтаксис. Скромно, доволно.

Бе споделил някой именит български литератор за мен: за да запази целостта на двете автентичности – раздвоява себе си. Свидливо моя нераздвоеност! Толкова яко и красиво се преплитат тези насоки-посоки: две култури, два езика, две литератури – те се къблят в едно цяло. Човек се мята в изящен капан. Вижда от него общия небосвод, същите дъги.

Да опозная българския и унгарския езиков свят. Дано с въздействието. Да, но...

Дьорд Сонди, унгарски българист, преводач на „Бай Ганьо“

Джентълменизирането на Бай Ганьо

Да си поговорим за превода на „Бай Ганьо“ на английски. Дело на Виктор Фрийдман, Кристина Крамер, Грейс Филдър и Катрин Рудин. В първите страници на Bai Ganyo: Incredible Tales of a Modern Bulgarian (2010) има „инструкция“ към читателя за как традиционно се възприема и интерпретира образът на Бай Ганьо. Инструкция, която студентите българисти в Лондон подминават. И четат английския превод без културно-историческа подготовка, контекст и критическа рецепта за анализ. Ягат го на гладно, така да се каже. И в повечето случаи заобикват нашия Ганьо. Мислят, че е „много симпатичен герой – естествен, ненапудрен, човек от народа, който умилява и разсмива с поведението си, който не се срамува от корените си, смел да бъде себе си, загубен в самооценката

си, а това е човешко...“. Не съм сигурна, че същото възприемане на образа би оцеляло, ако първата среща на английските студенти с текста е на български или ако обществото ги е подготвило кой е Бай Ганьо и какво е байганьовщина още преди да са докоснали книгата. Та толкова за четенето на „Бай Ганьо“ на празен културно-исторически стомах...

Сега за това как звучи героият, когато говори на английски. Какво да ви кажа? По-умно звучи. Някак по-обрано. И далеч по-любезно. На моменти дори не прилича на себе си. Езикът му е стилизиран. Преводът му е отнел някои от най-цветущите прагматични маркери – много от частиците и междуметията, които са емоционалното гориво в речта на героя.

Частицата за обръщение бе е най-често срещаният прагматичен маркер в речта на Бай Ганьо. Среща се четиридесет пъти. Конкуренти са й „зер“, „мигар“, „санким“, „ами“, „бре“, които в повечето случаи са преведени. В английския текст липсва превод на бе. В някои случаи тази липса се компенсирана с появата на съкратени глаголни и местоименни форми (както се вижда от втория пример по-долу), вероятно за да се запази разговорността. Това добре. Но все ми се струва, че в нашето бе има нещо повече от разговорност. И да не стане така, че да ви оставя без примери, ето ви няколко: 1) Мълчете бе, господа. Василе! Хайде бе, гълъбче, начевай - Be quiet, gentlemen. Vasil, calm down, my friend, get started!; 2) Туй търпи ли се бе! - This is intolerable; 3) 1. Защо по-полека бе? - What do you mean, more quietly?

Турцизмите – братята на бе-то по просторечие и разговорност, също са пострадали в английския превод. Най-често са преведени с английски думи от по-висок езиков регистър, по-рядко са транслитерирани. Тук ще ви дам пример с думата „кеф“, която е преведена като pleasure. Така възклицанието на Бай Ганьо „Е-е-е-х! Кеф!“ звучи далеч по-изискано на английски – Ahhh! What a pleasure!

Прагматичните маркери и турцизмите са „disagreements“ в речта на Бай Ганьо. Когато преводачът ги сваля от текста, речта на Бай Ганьо започва да пътува в други регистри и стилове. Губи нюанси. Емоционалност. Текстът осиротява откъм настроение. И нашият Ганьо звучи като чужд герой. Като Сър Ганьо.

Йорганка Веакова, езиковед, лектор по български език, литература и култура в Лондонския университетски колеж

Ако Алеко Константинов се беше отбил дори за ден в Цариград, то вероятно Бай Ганьо би обикалял из него поне седмица... В края на „До Чикаго и назад“ Щастливеца споделя, че не може да пътува до Цариград, Суец, Балмендеб, Индустан, Цейлон, но ако това би се случило, то той би ни гръпнал „едни пътни бележки“. Бай Ганьо обаче е бил вече там. „Ц...ц...ц... Ту остави Едрене, Цариград, ами във Влашко!“

Изкушението да си представим Бай Ганя в цариградска шкембеджийница или на корабче към Скутари, понечил да скочи по „гемиджийски“ в прохладните води на Босфора, е дяволски привлекателно. И кой знае на какви още „възточни хубости обидни“ щяха да са се нагледали очите му, пък и нашите. „Ама где този господ...“

За облекчение на преводачите и за жалост на читателите, в книгата за приключенията на един съвременен българин той вече е устремен към цивилизована Европа. В края на XIX век в Цариград все още няма опера, ала има турска баня, сиреч хамам. И никак не е трудно да срещнем бай Ганьо там. Но, хвърляйки едно око от камбанарията на нашегo брата преводача, ми е трудно да си представя безупречен превод на турски на въображаемата глава „Бай Ганьо в Цариград“. Творбата на Алеко се ражда на цели три превода на турски език – повече от „Помпюн“ и „Случаят Джем“. Адмирации към делото на покойния Исмаил Бекир Аглагюл (1932–2017), който е преводач на последното засега издание на турски език (Bay Ganü, Milliyet Yay, 1972).

Но си казвам възгеч! По-добре без тази глава. Осце повече че в автентичния контекст на Ориента Ганьо Балкански едва ли би говорил само за глолове и сац, за арабски хатове и атлаз... А и ми става жал за оживелия пред очите ми образ на Учителя Аглагюл: как скубе побелялата си брада в старание да предаде колорита на турцизмите от байганьовия лексикон на съвременен турски език. Възгеч и туйто!

Кагрие Джесур, преводач

Известният турски писател сатирик Азиз Несин, желан гост на различни писателски форуми в НРБ, попитал театралния режисьор Исмаил Бекиров дали в българската литература има герой, който да се родее кръвно с неговия Зюбюк. Когато разбрал за „Бай Ганьо“, помолил да му се изпрати екземпляр от творбата, но по официален канал, чрез българското Министерство на външните работи. Имал бил приятел, който поназнайвал руски, щял бил да го помоли за превод. Дали си е вярвал сатириктът, че точно тази книга може да му се изпрати по гържавна линия? След година-две Исмаил Бекиров, вече в Турция и вече – Аглагюл, сам се залавя за превода, който се появява в Истанбул (1972), след като преди това отново е излязъл там (1941) и в София (1958). Когато се разчуло за чутовното преводаческо дело, останалият в родния Русе брат бил привикан на разпит: защо нашият Исмаилчо дискредитира българина в чужбина? Няма ли санким какво друго да се преведе? Например „Семейството на тъкачите“ на Камен Калчев? Анджак де!

Хюсеин Мевсим, проф. д-р по български език и литература в Анкарския университет, Република Турция, литературен историк

Юристи

Право на извинение

От години си мисля, че дължим на студентите по право едно извинение.

Атанас Буров пише за Алеко: „Младежта си избира винаги по един кумир, да вярва в него. Тя си бе избрала Алеко – Щастливеца. Защото той ѝ импонираше. Той ѝ даваше идеал за човека и за живота. Той искаше щастие. Той пътуваше. Той живееше. Той бе щастлив в нещастие то си – младежта винаги търси бедни и чести хора за свои кумири.“

Извинявайте, скъпи студенти. Не успяхме да направим Алеко ваш кумир във време, когато бедността и честността еднакво се считат за порок.

Борис Велчев, юрист, главен прокурор на България в периода 2006-2012 г. и съдия в Конституционния съд на България между 2012 и 2021 г.

Идеалист в правото и литературата

Неслучайно „До Чикаго и назад“ (1893) и „Бай Ганьо. Невероятни разкази за един съвременен българин“ (1895) се изучават в училище днес. Техният автор е убит по погрешка на 11 май 1897 г., но в колективната ни памет Бай Ганьо убива автора си според едноименната рисунка на Илия Бешков.

Алеко Константинов се нарежда сред най-известните български писатели с творчество, създавано само в течение на две-три години. Малцина обаче знаят за десетгодишните му усилия като съдия, прокурор и адвокат да отстоява идеалите си. Прокурорът Алеко е уволняван два пъти, защото не се поддава на натиск отгоре. Междувременно му се налага да си вади хляба като адвокат и многократно споделя в писма до приятели огорчението си от абсурдите на българското правосъдие и равнодушието на своите колеги.

Юристът идеалист не може да се справи с уродливостите на българското общество, с механизмите на правото, които се оказват безсилни. Затова се ражда писателят Алеко, който намира

начин във фейлетони със силата на словото да увековечи името на фамозния търновски прокурор Ганьо Чолаков.

Деяна Марчева, адвокат, експерт в областта на правата на човека, доцент в департамент „Право“ на Нов български университет

Случай с куче

Алеко Константинов е останал в историята на българската адвокатура не просто като един от мнозината упражнявали призиванието на адвоката. Със своята изкусна риторика Щастливеца не просто е бранил клиентите си, а поемал и приемал съдбите на своите подзащитни, аргументирал е делата си по най-високите стандарти на правото. Той е човек с истински кураж и сериозна гражданска ангажираност към правото на защита. Надскача обичайните рамки на професията адвокат и възприема делата си като нещо повече от защита на интересите на своите клиенти. За него не стои въпросът да приеме или да откаже дело заради материалните ползи. Вместо това той винаги се е вълнувал от човешката съдба зад наглед обикновения правен казус.

Наред с тази си дълбоко етична ангажираност към делата на подзащитните си Алеко Константинов е зает и с научно и изследователско отношение към правната материя. Той пише своите научни трудове и разглежда редица нормотворчески решения и знакови правни казуси.

Такъв извънредно интересен случай е, когато през 1896 г. адвокат Алеко Константинов се заема да проучи дело № 123 от 1880 г. на Берковския окръжен съд, по което самият Иван Вазов като съдия и председател на съда издава смъртна присъда. Присъдата е на едно куче, удавило и разкъсало деветнадесет ярета и агнета. Според Османския наказателен кодекс, който тогава действа в Княжество България, когато се докажело, че някой е убил човек с пряк умисъл, присъдата била „смърт“. Липсвала обаче разпоредба относно убийство на животното. Съдия Вазов приложил закона по аналогия и осъдил кучето на смърт. Изследвайки присъдата, Алеко Константинов в своя саркастичен стил направил правен анализ и доказал, че съгласно

закона кучето всъщност е трябвало да бъде осъдено само на принудителен труд.

Каква ли би била присъдата, ако съдия Вазов и адвокат Алеко Константинов се бяха срещнали в съдебната зала?

Така, като си припомняме за Алеко Константинов, чувстваме почит и гордост към изключителните личности, внесли своя принос в историята на българската адвокатура!

Ивайло Дерменджиев, председател на Висшия адвокатски съвет

Преди и след изборите

Щом се зададат избори, Алеко и неговият фейлетон „Избирателен закон“ са на дневен ред – то не е прекрояване на правилата, то не са хартиени коалиции, то не са действия при „иззасване на свещите“, то не са ограничения на избирателните права и задължения на „разсъждаващите“ и още, и още – все в духа на разпоредбите на закона му. И сякаш тези, които подготвят и провеждат изборите сега, се водят от фейлетона съвсем като по наръчник. Алеко Константинов прилага отлична юридическа техника при изработването му. Алековият избирателен закон е написан все едно днес, с актуалните законови мотиви, структура, стандарти и изборни практики.

А след изборите – идва ред и на избраните в парламента. Алеко отново е безпощаден и актуален: „А бе аз не се шегувам, сериозно ти казвам, че страшни комедии стават в туй събрание... Да е да се плаща нещо за вход... ами то без пари, брате, бадева. Седиш си на топло и се кикотиш.“

Вместо да ми стане смешно, става тъжно.

Екатерина Михайлова, професор по право в Нов български университет

Пощенска картичка с паметника на Алеко Константинов в Градската градина на Свищов през 1939 година.
Снимка: ДВИА (ф. 42м)

роди не само на Балканинѣ, но и в голяма заслуга за издигането на Европа. Когато е излъзла за първи България отъ назадничавя, въ една

Бай Ганьо – от плът и кръв

София, 21 април 2008 г. Георги Калоянчев празнува 50 години на сцената на Сатиричния театър „Алеко Константинов“ с бенефис

Яница Христова

Образът на Бай Ганьо не спира да вълнува читателите, зрителите и публиката вече повече от едно столетие. Героят, излязъл изпод талантливото перо на Алеко Константинов, заживява собствен живот не само в съзнанието на любителите на словото, а прекрачва и в света на киното и театъра с незабравимите превъплъщения на едни от най-талантливите български актьори.

ПЪРВАТА ЕКРАНИЗАЦИЯ

За първи път Бай Ганьо се появява на киноекраните през есента на 1922 година в немия черно-бял филм на режисьора и сценарист Васил Гендов, а оператор на лентата е Йозеф Райфлер. Филмът се реализира със съдействието на Кинематографическа кооперация „Янтра филм“.

Сюжетът по мотиви от Алековото произведение проследява кандидатурата на Бай Ганьо за народен представител. Но понеже героят изпитва

слабост към жените, а опозицията има желание да го zlepостави, му изпраща мъж, преоблечен в женски одежди. Бай Ганьо обаче открива измамата и не се хваща в този капан. А в изборния ден помощниците му Данко Харсъзина, Гочоолу и Дочоолу разпръскват избирателите на другите кандидати. След изборната надпревара Бай Ганьо заминава за Виена, където успява да изуми с нахалството си

както домакините, така и сънародниците си в европейския град.

В образа на Бай Ганьо е Стоян Михайлов Попов – име, оставило следа в литературната ни история като известния детски писател Чичо Стоян.

В ролите са също Иван Касабов, който играе Фильо Гочоолу, Йордан Караферманов като Танас Дочоолу, Петър Шишков в образа на Данко Харсъзина, Стойко Христов в ролята на Йовчо Гладника. Жана Сладкарова-Яковлева, Рачо Рачев, Димитър Стайков и Васил Катеров също се изявяват в лентата от 1922 година.

ГОСПОДИН БАЛКАНСКИ СРЕЩА ГЕОРГИ КАЛОЯНЧЕВ В ТЕАТЪРА

На 13 януари 1985 година народният артист Георги Калоянчев отпразнува 60-годишния си юбилей на сцената на Държавния сатиричен театър в столицата в компанията на своите колеги и многобройни почитатели. Тържествената дата е отбелязана с премиера на пиесата „Господин Балкански“ от Георги Данаилов, а постановката е на Иван Добчев.

„Една роля за моята 60-годишнина. Георги Данаилов е написал пиеса специално за мен. Казва се „Господин Балкански“ по мотиви на Алеко. Много интересна пиеса. Един съвременен Бай Ганьо без потури, без червения пояс и дисагите, но със същия ганьовски табуиет“, казва Георги Калоянчев пред вестник „Рудничар“ (брой 3, 17.01.1985 г.). По думите на актьора „Бай Ганьо се среща навсякъде“.

„Но днеска той е по-забоалиран, не можеш лесно да го откриеш. Много тънко пипа, с ръкавици. Ще ти направи вятър, ще те поглади, само и само да постигне целта си – да се покатери по стълбата на карьеризма“, казва Калоянчев пред репортер на вестник „Труд“ (брой 10, 12.01.1985 г.).

Според актьора Бай Ганьо няма възраст. „Бих могъл да го изиграя и по-рано, ако имах тази възможност. Разбира се, тогава щеше да е по-млад, но защо не? Едно 20-годишно момче също може да бъде с байганьовски постъпки“, коментира Калоянчев (в. „Труд“, брой 10, 12.01.1985 г.).

За да изиграе образа, актьорът споделя пред репортера на вестник „Труд“, че изхожда най-вече от своята собствена същност, от това какво представлява самият той. „Това ще бъде наистина моят Бай Ганьо. Той може да бъде игран по хиляда начина, но аз ще го играя така, както го чувствам и както драматургът Георги Данаилов го е изтълкувал. Всеки човек малко или много, ако

е истински честен, ще си признае, че носи в себе си байганьовското (и аз не правя изключение!). Бай Ганьо не е само простак - да играеш два часа и половина простащина омръзва. Той е и хитрец, и злобен, и келепирджия. А накрая мога да кажа, че е и човек като всички. Затова моят Бай Ганьо ще бъде разностранен и многолик“, казва Калоянчев (в. „Труд“, брой 10, 12.01.1985 г.).

И се оказва прав. Ролята на Калата, както приятелите наричат именованния актьор, в театъра се помни и до днес от различни поколения артисти. Сценичните му наследници го дават за пример и с благоговение пред величествената му игра влизат в образа на Бай Ганьо, когато той се появи като възможност в професионалния им път.

А хиляди зрители не са забравили и екранното превъплъщение на Георги Калоянчев в Алековия герой, защото...

ПРЕЗ 1991 ГОДИНА „БАЙ ГАНЬО ТРЪГВА ИЗ ЕВРОПА“

„Бай Ганьо „оживява“, превъплътен от Георги Калоянчев във филма „Бай Ганьо тръгва по Европа“, съобщава БТА на 8 октомври 1991 година, няколко дни преди официалната премиера на лентата в Зала 1 на НДК.

„Режисьорът Иван Ничев и сценаристът Марко Стойчев са се стремили да останат максимално верни на литературния первоизточник. Сценарият е „изцеждан“ от цялото творчество на Алеко Константинов. Авторите ще смятат, че са успели, ако в продължението на филма предадат развитието на героя, както е у Щастливеца“, се посочва още в съобщението.

Замислен като телевизионен сериал, след четвъртия епизод филмът се оформя и в игрална версия. Тя е осъществена с финансовата помощ на Халис Окан, бизнесмен от турски произход, политически емигрант в България, дългогодишен преподавател в Софийския университет „Климент Охридски“. Според него иронията, с която е изграден образът на Бай Ганьо, разкрива благородството и силата на характера на писателя и на неговия народ. „Само етичните и силните хора и народи могат така да се самобичуват“, казва той на пресконференция преди премиерата на филма.

В новината на БТА се посочва също, че снимките на следващите пет телевизионни епизода, които ще са в основата на втората част на игралния филм – със заглавие „Бай Ганьо се завърна в България“ – се очаква да започнат през декември.

Но така и не се стига до този момент тогава. В историята на този етап остават епизодите на емблематичния първи сериал, които носят заглавията „Бай Ганьо тръгва по Европа“, „Бай Ганьо на гости“, „Бай Ганьо у Иречека“, „Бай Ганьо във Виена“ и „Бай Ганьо прави избори“, които стоят в основата на едноименния филм с Георги Калоянчев в главната роля.

„Аз, изглежда, си го нося този образ у себе си. Ситуациите ми допадаха, думите просто лепнеха на устата ми. Режисьорът Иван Ничев ми даваше свободата да правя каквото си искам... Правим три-четири дубъла и той избира каквото си хареса. Трябваше да продължим сцените, но нямаше пари. Дори сценарият беше готов. А щеше да е интересно“, казва Калата пред вестник „Комитент“ на 18 октомври 1998 година.

„БАЙ ГАНЬО Е РОЛЯТА НА ЖИВОТА МИ“

Това признание прави Георги Калоянчев на 10 ноември 2007 година пред вестник „Стандарт“. „Чудни моменти имах с тази роля. Така се запалих, че направо полудях да я направя така, както само аз мога. Че като се развихрих, не можеха да ме спрат. То си идва някак отвътре, само трябва да имах заряд и мерак“, споделя актьорът.

В интервю за вестник „Пари“ от 2 април 2004 година Калата разказва впечатления от участието си в новото продължение на филма – „Бай Ганьо пристига от Европа“, където отново има шанса

Кърджалии, 13 април 2006 г. Николай Урумов гостува с Пловдивския драматичен театър пред кърджалийската публика с ролята си в „Бай Ганьо“ по Алеко Константинов

да влезе в образа на любимия си персонаж. „Играх духа на Бай Ганьо, а младият Бай Ганьо се играе от Николай Урумов. Много хубав образ направи момчето. Аз играех баща му. Явявам му се от време на време – уча го на мурафети. Едно време, като играх Бай Ганьо, ловях муха, пусках я в бирата и вдигах скандал на келнерите да ми дадат нова. А сегашният с милиони краде“, споделя Калоянчев.

През декември 2012 година талантивият актьор напуска този свят и преди поклонението му от Съюза на артистите в България отбелязват: „Неговата емблематична интерпретация на образа на Бай Ганьо ще остане завинаги в Златния фонд на българското кино“.

СИНЪТ НА КАЛОЯНЧЕВ ПО СТЬПКИТЕ НА БАЩА СИ

Приживе Георги Калоянчев става свидетел на актьорските постижения на сина си Ивайло, който по стечение на обстоятелствата наследява дори любимия персонаж на баща си. Ивайло Калоянчев изпълнява главната роля в постановка „Господин Ганьо Балкански“ по адаптирания текст на Георги Данаилов и под режисурата на Никола Петков. На сцената му партнират артисти от столичния Сатиричен театър „Алеко Константинов“ и от Драматичен театър „Невена Коканова“ – Дупница.

В интервю за сайта www.eurochicago.com от 12 март 2015 година Ивайло признава, че е било предизвикателство да „влезе в обувките“ на Бай Ганьо – една от най-емблематичните роли в кариерата на баща му. „Преди да почине, баща ми не можеше да се движи. Спомням си, че му бях занесъл диск със запис на постановката с моето изпълнение на Бай Ганьо. Той гледа, гледа и накрая ми каза: „Абе много хубаво, браво... но искам да ти кажа, че ти можеш да играеш по-хубаво от мен, можеш да играеш и по-лошо от мен, но като мен не можеш!“ Така че всеки от нас представяше неговия си Бай Ганьо“, разказва актьорът. В интервюто той допълва, че всеки от двамата има свой натюрел и идентичност, благогарение на които пристъпва към образа. „Гледал съм много пъти героя на баща ми и виждам как в различни ситуации двамата сме подхождали различно към характера. Това е нормален процес – всеки човек реагира по различен начин в една и съща ситуация. А и всеки артист влага собствената си интерпретация, емоции и чувства в образа, който представя“, споделя Ивайло Калоянчев (www.eurochicago.com, 12.03.2015 г.).

ГЕОРГИ ДАНАИЛОВ – ДРАМАТУРГЪТ, КОЙТО „СЪБИРА“ ГЕОРГИ КАЛОЯНЧЕВ С БАЙ ГАНЬО

Родът на българския писател, сценарист и драматург Георги Данаилов е свързан с родния град на Алеко Константинов – Свищов. В интервю от месец февруари 2014 година Данаилов разказва за тази връзка пред кореспондента на БТА във Велико Търново Марина Петрова.

Авторът прекарва в Свищов близо 15 години от живота си. На пребиваването си в града на Щастливцеца Данаилов отдава написването на две свои творби – пътеписа „До Чикаго и назад, 100 години по-късно“ и пиесата „Господин Балкански“. Той припомня, че пиесата е написана по молба на Станислав Стратиев, като идеята била тя да бъде посветена на 60-годишния юбилей на Георги Калоянчев. „Той създаде незабравима роля и оттогава тази пиеса не слиза от българските сцени“, казва Георги Данаилов.

„Най-голямата поука, която Алеко Константинов ни е завещал, но все още не сме я разбрали, е свързана с персонажа на Бай Ганьо. Днес ние възприемаме Бай Ганьо като отрицателен герой, но самият Алеко обича Бай Ганьо“, посочва той. Според него България се е спасила от 500-годишно робство благодарение на хора като Бай Ганьо, които знаят да се приспособяват. „Това е геният на приспособимостта. А аз мисля, че в това има нещо позитивно и Алеко Константинов е успял да улови този типаж“, допълва писателят.

НИКОЛАЙ УРУМОВ КАТО ГОСПОДИН БАЛКАНСКИ

Актьорът Николай Урумов няколко пъти се среща с Алековия герой – както на театралната сцена, така и в киното.

На 18 октомври 2001 година Пловдивският драматичен театър представя премиерата на спектакъла *Vai Ganuo* („Господин Балкански“) от Георги Данаилов, като Урумов е в главната роля. Режисьор на спектакъла е Петър Кауков, а актьорският екип включва Георги Вачев, Стефан Бобадгов, Стоян Миндов, Елена Касакалова, Румена Георгиева, Георги Василев и други. Спектакълът е част от афиша на театъра в продължение на 12 години.

През 2003 година Николай Урумов влиза в ролята на младия Бай Ганьо във филма на режисьора Иван

София, 29 април 1959 г. Никола Попов в ролята на Бай Ганьо в постановката „Бай Ганьо прави избори“ на сцената на Народния театър

Ничев „Бай Ганьо се завръща в България“. Снимките на четирисерийната продукция на БНТ стартират на 15 септември. Конструкцията на филма е подобна на първата част – „Бай Ганьо тръгва из Европа“, и представя новели с времетраене по 20 минути. Четирите епизода в сериала са озаглавени „Благотворителна акция“, „Вестник „Народно величие“, „Депутация“ и „Дворецът“.

Сюжетът проследява завръщането в родината на сина на Ганьо Балкански, който се прибира след 14-годишно следване в чужбина. Арогантният му и безскрупулен характер изумява сънародниците му.

Героят на Георги Калоянчев – старият Бай Ганьо, вече е покойник, който се явява непрекъснато на своя син и наследник, като понякога го поучава, а понякога му се възхищава, че го е надминал.

Сценарият, базиран на фейлетоните на Алеко Константинов, е дело на Юрий Дачев и Иван Ничев. Актьорският състав включва и Иван Григоров, Калин Арсов, Никола Рударов, Стефан Данаилов, Стефан Мавродиев и други.

През 2019 година театралната сцена отново „сблъсква“ Николай Урумов с Алековия герой. През декември е премиерата на *Vai Ganuo* на голямата сцена на Младежкия театър в столицата, където той отново е в главната роля. Спектакълът е по режисура на Петър Кауков. В ролята на Алеко Константинов е младият актьор Георги Гоцин. В постановката участват и Александър Хаджиангелов, Стефан Германов, Вихър Стойчев, Веселин Калановски, Ния Кръстева, Ярослава Павлова, Светослав Добрев и Красимир Недев.

„Вече 22 години аз съм с този образ... Когато толкова години си с този герой и той е някъде у теб, го обикваш. Аз обичам този герой и съм готов да му адвокатствам, готов съм да го разбера“, казва Николай Урумов в интервю за списание ЛИК „Алеко днес“. Според него Бай Ганьо „безспорно е най-популярният български литературен герой, който по някакъв начин е олицетворение на българина“. „Ако Швейк например е събирателният образ в чешката литература, Остап Бендер е този популярен руски персонаж, а Дон Кихот е при испанците, то при нас това е Бай Ганьо. За мен Алеко Константинов е направил много добра дисекция на характера, манталитета и нравите на българина, въплъщавайки ги в образа на Бай Ганьо. Естествено, тук са събрани някои от неговите отрицателни черти...“, казва Урумов.

Според актьора обаче Алеко симпатизира малко или много на своя герой. „Защото в края на произведението той дори леко му се извинява, като казва: „Прости ми, драги Бай Ганьо, че те описах в такива нелицеприятни краски. Ти не си чак толкова лош.“ Изтъква и някои от неговите положителни качества, ако можем така да ги наречем, като неговите предприемчивост, приспособимост и патриотизъм. И допълва: „Не ти си лошият, драги ми Бай Ганьо, средата е лоша“, разказва Николай Урумов.

Тръгвайки именно с тези последни думи на Алеко първо с режисьора Петър Кауков и с екипа на спектакъла в Пловдивския театър в началото на новото хилядолетие, се опитват да изградят един образ на Бай Ганьо, който да не бъде олицетворение и носител на всичко негативно, цинично, пошло и вулгарно, а да притежава и някои положителни черти. По този начин героят не се помещава в рамките само на някаква естетическа категория, а става пълнокръвен и реален образ. „Освен това в нашата сценична версия ние не представихме Бай Ганьо, който е с потурите и дисагите, с рунтави и рошави мустаци, който храчи и плюе. Той е просто един човечец с черно костюмче и с бяла ризка. Той

е такъв, че в него всеки може да се огледа“, споделя Николай Урумов и допълва, че по-късно именно такъв е пренесен образът на героя и в сценичното решение в Младежкия театър.

„Бай Ганьо много често е цитиран, когато дойдат избори. Бай Ганьо много често е цитиран и във вицове. Но ако излезем от етнографската същност на този герой и от неговата едностранчивост, ще видим като че ли, че нищо байганьовско не ни е чуждо – на всеки от нас, българите“, смята актьорът. Според него на всекиго поне веднъж в живота се е случвало да постъпи байганьовски в една или друга ситуация.

Николай Урумов вярва, че съвременният Бай Ганьо няма да се разхожда с файтон, а вероятно ще се вози в лимузина и ще бъде с тъмни очила. „Но той съществува. Имаме го и никога не може да ме убеди в обратното“, категоричен е актьорът.

Според него е много лесно, когато образът на Бай Ганьо е натоварен с всичко негативно и когато се представя като вицов или етнографски персонаж. „По този начин едва ли не може да се отървем от всичко цинично и пошло – като го прехвърлим на него и го посочим с пръст, а ние да сме спокойни, защото има кого да натоварим с това лошото, като че ли то не се отнася до нас“, казва Урумов. Споделя, че в тази посока са били разсъжденията му, когато работи и по първата, и по втората театралната версия, както и по филма, където е син на Бай Ганьо. Според него, когато образът му е представен по начин, в който всеки може да се огледа и да го види като жив човек, то зрителят ще може да си вземеме и поука от поведението му.

„Бай Ганьо между другото никога не е искал да бъде лидер. Бай Ганьо винаги е търсел лидери, на които да бъде предан. Естествено, той ще си поиска някоя благинка за сметка на това. Лошото е, че никога не е попадал на читава лидери“, смята актьорът.

„След прекрасното и блестящо Георги-Калоянчево представяне на Бай Ганьо гълзи години никога не смееше да посегне към този материал“, спомня си Николай Урумов. Признава, че за него е било истинско предизвикателство, когато получава поканата от Пловдив, понеже като актьор в Народния театър до този момент не е излизал да играе извън столицата. „Точно тогава Роберт Стурца дойде да поставя в Народния театър „Дванадесета нощ“ на Уилям Шекспир. И всички тръпнеха в очакване дали ще бъдат разпределени, а аз бях разпределен. В същото време ме канят в Пловдив за Бай Ганьо...“, връща лентата назад актьорът.

До поставянето на Алековото произведение на

сцената под тепетата се стига след направена в началото на 2001 година анкета в града: „Кое българско заглавие искате да видите в нашия театър?“ Така най-много точки събира „Бай Ганьо“, следвано на второ място от „Криворазбраната цивилизация“. Сред отговорите на въпроса „Кои актьори искате да видите на сцената на нашия театър?“ са имената на Мариус Куркински, Николай Урумов и Чочо Попйорданов. „Така логично те са се спрели на мен“, констатира актьорът.

Връщайки се назад към спомените си, той си припомня, че е бил пред дилема какво да избере – дали да приеме поканата от Пловдивския театър за Ваї Гапуо, или да остане в София и да работи с Роберт Стуруа в „Дванадесета нощ“. „От едната страна е мечтан герой, ролята, с която всеки актьор би желал да се срещне. От другата страна е срещата със световноизвестен режисьор... Но след дълги колебания надделя у мен изборът на Бай Ганьо. И не съжалявам, защото „Дванадесета нощ“ отдавна спря да се играе, а Ваї Гапуо все още ми доставя удоволствие на мен, а вярвам и на публиката“, споделя Урумов.

Сред спомените на актьора е и един разговор с Георги Калоянчев след края на снимките на „Бай Ганьо се завръща в България“. Тогава Калата му казва: „Ники, друго може да не направихме с теб, но с тази роля влязохме в учебниците.“ Тогава Урумов си мисли, че Калоянчев има предвид актьорските учебници, но с времето ситуацията се оказва различна. След няколко години Николай Урумов получава телефонно обаждане от своя близка, която вижда негова снимка в учебника на внучето си по литература – в урока за „Бай Ганьо“. Актьорът намира изданието на учебника на площад „Славейков“ и се уверява сам в това – на страниците е снимка от неговия театрален спектакъл и снимка на Георги Калоянчев от филмовата версия. Позвънява след това на Калата, от когото чува въодушевено: „Изучават ни нас, изучават ни!“...

Още едно доказателство за дълготрайната следа, оставена от Алековия герой и от актьорите, които отгадено влизат в неговия образ – тя надскача театралната и киноролята и преминава във вечността...

ГЕРАСИМ ГЕОРГИЕВ-ГЕРО КАТО ГАНЬО БАЛКАНСКИ

През есента на 2012 година Бина Харалампиева поставя в столичния Младежки театър „Николай Бинев“ спектакъла „Господин Балкански“ от Геор-

ги Данаилов. В главната роля на Ганьо Балкански овацните обира младият комик Герасим Георгиев-Геро, който е на сцената от първата до последната минута на спектакъла.

Според специалисти неговият г-н Балкански е живото доказателство, че „Бай Ганьо всъщност не е отрицателен герой нито за Алеко, нито за Георги Данаилов, нито за Бина Харалампиева“.

Преди премиерата Бина Харалампиева казва, цитирана от БТА, че се измъчва от самооплюването, което потиска националното самочувствие, и иска със спектакъла да ни помогне отново да заобичае себе си – заедно с националните си недостатъци, да излезем от тежката депресия, в която сме изпаднали през последните години. Приема това като своя професионална мисия.

„Защо да не започнем с автор от една млада държава – Алеко Константинов създава едни от най-значимите произведения в българската литература, като с ирония и хумор критикува националните недостатъци в опита си да накара своя народ да тръгне със самочувствие към срещата с европейските народи“, коментира режисьорката. По думите ѝ Георги Данаилов много по-рано от нея е проумял това и е написал пиесата си по повестта „Бай Ганьо“, в която обича героя повече, отколкото го е обичал създателят му. Според Харалампиева и Алеко е обичал Бай Ганьо, просто е искал да научи на маниери едно дете – народа, в младата ни тогава държава.

В спектакъла участват актьорите Бойко Кръстанов, Светослав Добрев, Александър Хаджиангелов, Вежен Велчовски, Стефан Маврогиев, Лилия Гелева и Мариана Миланова.

Представлението носи и редица награди на екипа през 2013 година – със „Златен Кукерикон“ за главна мъжка роля е отличен Герасим Георгиев-Геро, а Бина Харалампиева – за режисура. Геро получава и номинация за „Аскеер“ през 2013 година за главна мъжка роля.

„Голямо предизвикателство беше чувството да вляза в ролята на един от най-популярните герои в българската литература, защото все пак всички знаем българинът какво измерва с него – казва Герасим Георгиев-Геро в интервю за списание ЛИК „Алеко днес“. – А и като знаем кой е играл тази роля и за кого е писана пиесата, за мен си беше предизвикателство да вляза в този образ...“, допълва той.

Геро разказва, че основната задача на екипа е била да защити г-н Балкански и да не се фокусира

само върху „кусурите“ му. „Оказа се, че той е човек като всички, който се бори да оцелее“, коментира актьорът.

„Мисля, че представлението имаше много голям успех – не само защото постановката на Бина Харалампиева според мен се получи доста добре и целият състав беше прекрасен, но просто докато играехме имаше три пъти избори. И хората казваха: „Е, как хубаво сте го направили за изборите, нали...“, а ние казахме: „Ние нищо не сме пипали, то положението си е същото отпреди 100 години... Много странно беше да видиш как нещата са същите и не сме мръднали наникъде, напротив – все по-лошо става – припомня си актьорът. – Мисля, че накрая накарахме публиката да заобича г-н Балкански, защото се оказа, че има много по-лоши

от него“, казва Геро.

Според него посланието, което отправя Бай Ганьо днес, е „да внимаваме с тези, които идват след нас“. „Тоест как се държим ние и на какво учим младите, защото ако ги учим на лошо, ако ги учим неправилно, те стават още по-лоши и още повече злини се мултиплицират – смята актьорът. – Българинът трябва да се образова, да четете, да е културен човек, европейец. Това е посланието на господин Балкански“, убеден е Герасим Георгиев. Според него трябва да се внимава и с политиците.

„Каквито сме ние, на това ще научим и поколенията след нас. Тоест – нищо добро не ни чака, ако не сме добри хора и не правим добри неща. В това е цялата работа според мен“, казва Геро.

Кърджали, 4 октомври 2013 г. Ивайло Калоянчев в ролята на Бай Ганьо при гостуването на Държавния сатиричен театър „Алеко Константинов“ – София и ОбДТ „Невена Коканова“ – Дупница със спектакъла „Г-н Ганьо Балкански“ в града

София, 8 април 2013 г. Актьорът Герасим Георгиев-Геро е отличен с наградата „Златен Кукерикон“ за главната роля в „Господин Балкански“ от Георги Данаилов по Алеко Константинов в Младежкия театър „Николай Бинев“

И ОЩЕ...

Знаковият за българския национален мантилитет образ на Бай Ганьо, създаден от Алеко, шества триумфално през десетилетията сред публиката и има своите емблематични изпълнители начело с Георги Калоянчев. Но през годините този герой буди любопитството на театрални не само от столицата, а и от провинцията, понякога дори на трупи извън страната.

Сред актьорите, които се осмеляват да изиграят този образ и да оставят отпечатък в съзнанието на публиката, например е Тончо Токмакчиев във Варна. През 2011 година Иван Бърнев играе духа на Алеко Константинов, а Валентин Танев – разновидност на Бай Ганьо, в спектакъла „Рицар на Светия дух“ от Боян Папазов, в постановка на Маргарита Младенова в камерната зала на Народния театър „Иван Вазов“.

Калин Врачански също влиза в образа на Алеко през 2017 година – в спектакъла „Щастливеца“ от Руси Божанов, сценичен вариант и постановка на проф. Здравко Митков. С този спектакъл Сатиричният театър „Алеко Константинов“ отбеляз-

ва своята 60-годишнина.

През 2019 година Силистренският драматично-куклен театър представя „Бай Ганьо“ по мотиви на Алеко Константинов. Сценичната адаптация, постановката и идеята за сценографията са дело на Орлин Дяков, а в пиесата ролята на Бай Ганьо е поверена на Станислав Георгиев.

„Бай Ганьо, или невероятните разкази за един съвременен българин“ е в основата на музикалната сатира „Ганьоада“, която има премиера на 10 декември 2020 година в Нов театър НДК. Образът на Алеко тук е поверен на Борислав Веженов.

През 2015 година пък „Бай Ганьо“ от Одеса гостува в София – на сцената на Народното читалище „Славянска беседа“ е представен спектакълът на Одеския български драматичен театър към Всеукраинската обществена организация „Конгрес на българите в Украйна“.

А докъде още може да стигне Бай Ганьо – въплътен и пълнокръвен, изигран от някой талантлив актьор, предстои тепърва да разберем...

Очаквайте през месец декември броя
на списание ЛИК на тема

„СПАСЯВАНЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ ЕВРЕИ“

Литература Изкуство Култура

125
години

БЪЛГАРСКА ТЕЛЕГРАФНА АГЕНЦИЯ

ИСТИНСКИТЕ НОВИНИ